

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

**NERIJUS RAMANAUSKAS
SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS
NUOLATINĖS STUDIJOS**

**SOCIALINIO DARBUOTOJO PAGALBA, JAUNIEMS
ŽMONĖMS LEIDŽIANTIEMS LAIKĄ GATVĖJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: *Prof. dr. Vida Gudžinskienė*

Vilnius, 2016 metai

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	3
SAVOKŲ ŽODYNAS	4
ĮVADAS.....	5
PADĖKA.....	8
1 JAUNO ŽMOGAUS LEIDŽIANČIO LAIKĄ GATVĖJE APIBRĖŽTIS.....	9
1.1 Jauno žmogaus raidos aspektai	10
1.2 Jauno žmogaus laiko leidimo gatvėje priežastys	18
2 SOCIALINIO DARBUOTOJO DIRBANČIO SU GATVĖS JAUNIMU, DARBO PROBLEMATIKA.....	22
2.1 Socialinio darbuotojo teikiama pagalba gatvės jaunimui Lietuvos ir Vokietijos valstybių politikoje ir praktikoje	23
2.2 Socialinio darbuotojo darbo su gatvės jaunimu reglamentavimas.....	26
Lietuvoje ir Vokietijoje	26
3 TYRIMAS: SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ, TEIKIANČIŲ PAGALBĄ JAUNIEMS ŽMONĖMS LEIDŽIANTIEMS LAIKĄ GATVĖJE, PATIRTYS	31
3.1 Tyrimo metodologija	31
3.2 Socialinių darbuotojų, dirbančių su jaunais žmonėmis gatvėje, tyrimo duomenų analizė ..	34
3.2.1 Kontakto su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, užmezgimas ir palaikymas	34
3.2.2 Jaunuolio, leidžiančio laiką gatvėje, paveikslas	44
3.2.3 Socialinis darbas su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje	50
3.2.4 Trukdžiai organizuojant ir vykdant socialinį darbą.....	67
su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje.....	67
3.2.5 Socialinių darbuotojų, dirbančių su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, pasiūlymai veiklos tobulinimui	70
IŠVADOS.....	75
REKOMENDACIJOS	77
LITERATŪRA.....	78
SANTRAUKA	84
ZUSAMMENFASSUNG.....	86
PRIEDAI	88

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Tyrimo imties charakteristika	34
2 lentelė. Vietos, kuriose vyksta socialinių darbuotojų susitikimai su jaunuoliais	35
3 lentelė. Kontakto užmezgimas ir palaikymas su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje	36
4 lentelė. Jaunuolių reakcija į socialinius darbuotojus dirbančius gatvėje	40
5 lentelė. Jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje poveikslas	44
6 lentelė. Socialinis darbas su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje	50
7 lentelė. Socialinio darbo su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, darbo formos ir tikslai	54
8 lentelė. Socialinio darbuotojo pagalba jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje	57
9 lentelė. Socialinių darbuotojų darbo su jaunuoliais, leidžiančiais laiką gatvėje, orientyrai	64
10 lentelė. Trukdžiai teikiant pagalbą jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje	67
11 lentelė. Socialinių darbuotojų, dirbančių su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, pasiūlymai veiklos tobulinimui	70

SAVOKŲ ŽODYNAS

Socialinis darbuotojas – tai socialinio darbo arba socialinės specialybės atstovas, teikiantis pagalbą, žinias ir panašiai žmonėms, kuriems to reikia (Andrašūnienė 2007 psl.126).

Jauni žmonės, leidžiantys laiką gatvėje – 14-29 m. amžiaus jauni žmonės, kurie reikšmingą dalį savo laiko praleidžia gatvėje be tėvų ar globėjų priežiūros (Laureckis, Laucytė, Došienė, Beliukevičiūtė, 2015, psl. 2).

Socialinė *pagalba* – socialinių priemonių sistema (sąveika, palaikymas, pagalba), kurią socialiniai darbuotojai teikia pavieniams asmenims, grupėms ar šeimoms, siekiant įveikti ar sumažinti sunkumus, įgyti socialinį statusą, adaptuotis socialinėje – kultūrinėje aplinkoje (Andrašūnienė, 2007 psl.81).

Darbas su jaunimu – ugdomojo pobūdžio veikla su jaunais žmonėmis ar jų grupėmis jų laisvalaikiu, atsižvelgiant į jų poreikius, siekiant sudaryti sąlygas jauniems žmonėms integruotis į visuomenės gyvenimą bei įgalinti juos atsakingai kurti asmeninį gyvenimą, sąmoningai ir aktyviai dalyvauti visuomeniniame bei profesiniame gyvenime. Darbas su jaunimu papildo formalųjį švietimą ir auklėjimą (ugdymą) šeimoje (Jaunimo darbuotojų veiklos aprašas, 2013).

Darbas su jaunimu gatvėje – tai kryptingas darbas, kurio metu gatvės darbuotojai siekia užmegzti santykius su atskirais jaunais žmonėmis ar jaunuolių grupėmis jų susibūrimo vietose (žaidimų aikštelėse, gatvėse, kiemuose, parkuose, prekybos centruose, kavinėse ir pan.). Gatvės darbuotojai jauniems žmonėms padeda įgyvendinti savo planus, palaiko sprendžiant įvairius sunkumus kylančius jų gyvenime, skatina jų asmeninį ir socialinį augimą. Esant poreikiui jauni žmonės yra nukreipiami ir palydimi į jau egzistuojančias institucijas, organizacijas ar kitas vietas, kuriose teikiamos reikalingos paslaugos (Sudarytojas Miginis, 2015).

Chebra – tai jaunų žmonių grupė, kuri išsiskiria savita bendravimo kultūra, tradicijomis ir nusistovėjusiais vaidmenimis. Ši grupė dažniausiai yra laikinas socialinis konstruktas, gyvuojantis, kol narius vienija kažkoks bendras bruožas ar interesas (pavyzdžiui, gyvenamoji teritorija, panašūs pomėgiai, patiriama atskirtis mokykloje) (Laureckis ir kt., 2015).

ĮVADAS

Tema - Socialinio darbuotojo pagalba jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje yra aktuali man asmeniškai. Dirbu šeimos namuose, kuriuose yra vaikų dienos centro padalinys. Jame vykdomas darbas ir su gatvės jaunimu. Domėjausi, kokią pagalbą galima jiems teikti. Darbuotojai susiduria su problema, kaip dirbti su tokiais vaikais ir jaunimu. Praktinių pagalbos pasiūlymų Lietuvoje yra mažai, dėl to domėjausi pagalbos teikimo būdais Vokietijos socialinėse institucijose, dirbančiose su vaikais ir jaunimu gatvėje.

Vakarų Europoje darbas gatvėje atsirado XX a. antroje pusėje – po Antrojo pasaulinio karo, o tuo tarpu Rytų ir Vidurio Europoje – tik po komunizmo žlugimo. Šiuo metu Europoje egzistuoja skirtingos darbo gatvėje koncepcijos, kurios daugiausiai skiriasi savo tikslais. Darbo gatvėje koncepcijos nevienodos, nes yra tiesiogiai priklausomos nuo vietos ekonominio, socialinio ir kultūrinio išsivystymo lygio, socialinės apsaugos sistemos, kalbos, demografinės padėties ir sudėties (Laureckis ir kt., 2015). Lietuvoje darbas su gatvės jaunimu pradžia siekia 1996 m.. Tuomet Vilniaus Šv. Jono bendruomenės vienuoliai ėmėsi pagalbos vaikams, gyvenantiems Lietuvos sostinės gatvėse. Pradžioje broliai žingsniuodavo Vilniaus gatvėmis, ieškodami benamių vaikų ir siekdami užmegzti pirmąjį kontaktą. Žiemą broliai juos rasdavo prie šilumos trasų, o vasarą – apieštuose miesto namuose. Pamažėle pradėjo megztis pasitikėjimas ir broliai pasiūlė vaikams ateiti į pirmąjį „židinį“, įsikūrusį netoli Vilniaus geležinkelio stoties. Vėliau vienuoliai įkūrė keturias kaimo sodybas - Jalovės, Gojaus, Apatiškių ir Jagėlonių (visos Trakų raj.), bei 2002 metais amatų mokyklą „Sodžiaus meistrai“ Rūdiškėse, kuriose vaikai globojami, ugdomi ir palydimi į savarankišką gyvenimą (<http://www.svjonovaikai.lt/lt/istorija>).

Plečiant jaunimo politiką, keliose Lietuvos savivaldybėse buvo įkurti atviri jaunimo centrai, kurių paskirtis buvo vykdyti atvirą darbą su mažiau galimybių turinčiu jaunimu (Atvirųjų jaunimo centrų ir erdvių koncepcija, 2010). Vieni iš pirmųjų, profesionalų socialinį darbą gatvėje 2005 metais pradėjo Kauno mieste veikianti nevyriausybinė organizacija „Actio Catolica Patria“ profesionalus jaunimo socialinis darbuotojas tikslingai ėjo ir dirbo tose vietose, kur būriavosi laisvasis jaunimas (Laureckis ir kt., 2015).

Vilniaus Pal. J. Matulaičio socialinio centro socialiniai darbuotojai kelis kartus per savaitę išeina į gatvę. Jie lankosi jaunų žmonių susibūrimo vietose, siūlo atvirą erdvę *SOFKĖ*, tai saugi aplinka socialiniame centre, darbuotojai bendrauja su jaunimu internete, socialiniame

tinkle *facebook*. *Sofkė* – tai pagalba 14 – 20 metų jauniems žmonėms, kurie didžiąją laiko dalį praleidžia gatvėje (<http://www.matulaiciosc.lt/jaunimas/sofke/>).

Mokslininkai, analizuodami jaunimo laiko leidimo gatvėje priežastis, teigia, kad Lietuvoje žemiau skurdo ribos gyvena daugiau kaip 500 tūkstančių gyventojų (Kvieskienė, 2005). Skurstančių šeimų vaikai dažnai neturi sąlygų lankyti mokyklą, išsiugdyti elementarius socialinius įgūdžius, jie neturi galimybių pasinaudoti neformalaus ugdymo institucijomis, nes pastarosios yra mokamos. Didžioji dalis skurstančių šeimų vaikų patiria socialinę atskirtį, psichologinį diskomfortą, praleidžia pamokas, meta mokyklą (Kvieskienė, 2005). Gali būti tai yra priežastys, kodėl jaunimas renkasi gatvę, čia viskas nemokamai, gatvėje visi tampa lygūs, gatvėje jie nepatiria socialinės atskirties.

Temos iširtumas. Apžvelgus Mykolo Romerio universiteto bibliotekos bazę, taip pat naudojant internetine paieškos naršyklę www.google.com, per 2010 – 2015 metų laikotarpį atliktų tyrimų, tiesiogiai siejančių su magistrinio darbo tema, nerasta. Keletą panašių tyrimų apžvelgsime. 2015 m. K. Laureckis ir kt. (2015), išleistame praktiniame gide „Mokytis iš gatvės. Darbo su jaunimu gatvėje praktinis gidas“, apžvelgia darbo su jaunimu leidžiančiu laiką gatvėje situaciją Lietuvoje ir Europoje, pristato kas yra jaunimas leidžiantis laiką gatvėje. Pristato darbo su jaunimu gatvėje uždavinius, principus, procesus, pateikia rekomendacijas darbuotojams norintiems dirbti su jaunimu gatvėje, tačiau apie socialinio darbuotojo pagalbą nėra kalbama.

2013 m. atliktas tyrimas „Palanki aplinka vaikams ir jaunimui: iššūkiai ir galimybės“ (Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, paslaugas teikia viešoji įstaiga „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ (ESTEP)) apžvelgia „pažeidžiamo vaiko sąvoką“, kas yra socialinės rizikos vaikai, įvairius sutrikimus, rizikas bei užsienio valstybių gerą patirtį, tačiau neišskiria jauno žmogaus leidžiančio laiko gatvėje, bei jiems socialinio darbuotojo pagalbos teikimą.

Pasirinkta temai artimiausias tyrimas buvo atliktas 2014 metais, tyrimą plačiau pristato B. Švedaitė – Sakalauskė, D. Eidukevičiūtė (2014). Tyrimo metu buvo apklausti 5 socialiniai darbuotojai iš trijų skirtingų organizacijų – visi jie dirbo su jaunimu gatvėje ir tapatina save su socialinio darbo gatvėje koncepcija). Kadangi Lietuvoje gatvės socialinis darbas dar tik įsibėgėja, ir kaip teigia Švedaitė – Sakalauskė B., Eidukevičiūtė D. (2014) yra tik keletas organizacijų (bendradarbiaujant su savivaldybe), kurios bando reaguoti į jaunus žmones leidžiančius laiką gatvėje. Tyrimo metu buvo atskleista socialinių darbuotojų darbo patirtis, kaip vyksta darbas, kur socialiniai darbuotojai sutinka jaunimą. Pasak B. Švedaitės – Sakalauskės, D. Eidukevičiūtės

(2014) gatvės socialiniu darbu yra laikoma tokia socialinio darbo strategija, kai, atsisakant instituciškai orientuoto požiūrio, bandoma pasiekti tas jaunų žmonių grupes, kurios patiria socialinę atskirtį, tačiau atsiriboja nuo įprastų pagalbos būdų, siekiant suteikti geresnių galimybių šių jaunuolių asmeniniam vystymuisi. Taigi gatvės socialinio darbo tikslas – užkirsti kelią jaunų žmonių išstūmimo / pasitraukimo iš visuomenės procesų, mažinti jų socialinę atskirtį ir, pasinaudojant bendruomeniniais ištekliais, siekti jų integracijos (Švedaitė – Sakalauskė, Eidukevičiūtė, 2014).

Tyrimams apie socialinio darbuotojo pagalbą jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje, skiriama nepakankamai dėmesio. Peržvelgus tyrimus galima teigti, kad socialinio darbuotojo pagalba jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje nėra tyrinėta, analizuota ir nėra pateikta pagalbos teikimo pasiūlymų, kurie padėtų socialiniams darbuotojams, dirbančiais su gatvės jaunimu, dėl to yra aktuali, ir svarbi tyrimui.

Tyrimo objektas: Socialinio darbuotojo pagalba jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje.

Tyrimo tikslas: Teoriškai ir empiriškai pagrįsti socialinių darbuotojų teikiamą pagalbą jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje.

Uždaviniai:

1. Apibūdinti jauno žmogaus raidą ir aptarti jaunuolių atsidūrimo gatvėje priežastis.
2. Apibrėžti socialinio darbuotojo, dirbančio su gatvėje laiką leidžiančiu jaunimu, kompetencijų ribotumus remiantis Lietuvos ir Vokietijos darbo gatvėje veiklos aprašais.
3. Atskleisti socialinių darbuotojų teikiančių pagalbą jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje, patirtis.

Tyrimo metodai: Tyrimo metu buvo naudojami teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai. Naudojant teorinius tyrimo metodus buvo atlikta socialinės, teisinės, pedagoginės, psichologinės, sociologinės, mokslinės ir metodinės literatūros bei teisės aktų, atliktų tyrimų analizė, jų sintezė, vertinimas, interpretavimas ir lyginimas. Empiriniui tyrimui atlikti naudojamas kokybinis tyrimas, duomenys buvo renkami pusiau struktūruotu interviu. Kadangi Lietuvoje socialinį darbą su jaunimu gatvėje dirbančių yra nedaug, todėl buvo naudojamas imties sudarymo būdas, netikimybinės atrankos, „Sniego gniūžtės“ principu atliekama atranka. Tyrimo duomenų analizei taikyta turinio (content) analizė.

Darbą sudaro sąvokų žodynas, įvadas, trys skyriai (du teoriniai ir tyrimas), išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir vokiečių kalbomis. Magistriniame darbe pateikta 11 lentelių. Darbo apimtis – 90 lapų.

PADĖKA

Esu dėkingas savo žmonai ir vaikams, už kantrybę laukiant namuose, ir suteiktą galimybę studijuoti magistrantūroje, jų palaikymo dėka galėjau tobulėti. Dėkoju MRU dėstytojams už pasidalintą patirtį. Nuoširdžiai dėkoju magistrinio darbo vadovei prof. dr. Vidai Gudžinskienei už palydėjimą rengiant magistrinį darbą, jį komentuojant, kritikuojant ir teikiant patarimus. Dėkoju draugams, kurie teikė pastabas ir palaikė. Dėkingas informantams už suteiktą neįkainojamą medžiagą, ir kad jų dėka šis magistrinis darbas buvo užbaigtas.

Šį magistrinį darbą skiriu savo vaikams – dukrai Gertrūdai ir sūnui Rapolui.

1 JAUNO ŽMOGAUS LEIDŽIANČIO LAIKĄ GATVĖJE APIBRĖŽTIS

Visuomeniniai faktoriai turi didelę įtaką jaunų žmonių situacijai. Ekonomikos pokyčiai, besikeičianti darbo rinka, mokyklos, šeimos santykis su jaunais žmonėmis bei laisvalaikio industrija, žiniasklaidos įtaka suteikia jaunimui daug galimybių tobulėti, vystytis, bet tuo pačiu šie veiksniai dažnai ir neigiamai įtakoja jauno žmogaus gyvenimą, sukeldami vis didesnių problemų dirbantiems su jaunimu.

Pačiam jaunimui bei jį supančiai socialinei aplinkai nesugebant spręsti iškilusių problemų, pasekmės dažnai būna skaudžios: kyla įvairios krizės, nesutarimai, dėl ko destabilizuojasi jaunuolio vidinis pasaulis (www.svkc.lt/site). Kaip teigia amerikiečių sociologas Talcott Parsons, socialinių normų labirinte jaunuoliai nebesusigauja ir pasimeta, kai nėra, kas jų veda (gid.lt/psichologija). Jaunas žmogus gyvena visiškai kitokiame pasaulyje nei suaugusieji. Adaptavimasis supančioje socialinėje aplinkoje, pagarbos sau ir kitiems, pripažinimo, savivertės siekimas, saugumo jausmas – tai pagrindiniai dalykai, kurie nulemia jaunuolio saviraišką bei įsitvirtinimą visuomenėje (gid.lt/psichologija). Jau nuo pat gimimo žmogui būdingas socialumas, noras – poreikis bendrauti, siekti karjeros. Iki pat brandaus amžiaus žmogus yra aktyvus socializacijos dalyvis. Socializacija kaip procesas, labiausiai sąlygojantis jauno žmogaus saviraišką, vyksta bendradarbiaujant su aplinka, visuomenei veikiant vieną ar kitą amžiaus grupę, stebint bei kontroliuojant auklėjimą, žmogaus elgesį. D.W. Vinnicot (1965) akcentuoja socialinių aplinkybių svarbą jauno žmogaus (paauglio) raidoje. Autorius pažymi, kad paauglystę tiesiog reikia išgyventi. J. Arnett (1999), teigia, kad paauglių nuotaikos sutrikimai, rizikingas elgesys, palyginus su kitais etapais, paauglystėje reiškiasi labiausiai. Be to toks paauglio gyvenimo etapas anot J. Arnett (1999), yra jokių būdu neišvengiamas. Panašios nuomonės laikėsi ir E. H. Eriksonas (1996), kuris teigė, kad socialinės aplinkos sąlygos veikia paauglio brendimą ir vidinį dinamizmą. A. Gučas (1990) pažymi, kad kiekvienas amžiaus tarpsnis turi jam būdingų tipišku bruožų, kurie ilgainiui kinta, suteikdami naują formą jauno žmogaus elgesiui.

Dabartinėje visuomenėje jaunuoliui pereinant į suaugusiojo pasaulį, kyla visa eilė problemų tėvams. Išryškėjusios kartų problemos, saugios aplinkos, tikrųjų ir esminių vertybių nebuvimas smarkiai veikia jauno žmogaus pasirinkimo galimybes (vddb.library.lt/fedora). Anot minėto šaltinio, toks žmogus labiausiai trokšta išreikšti save, rasti vietą visuomeniniame gyvenime, dirbti, tobulėti, kalbėti ir svarbiausia – būti išgirstas. Jaunuoliai nors ir nepatyrę, bet skuba suprasti ir realizuoti save kaip asmenybes (vddb.library.lt/fedora). R. Pilkauskaitė (1999) pateikia

nuomonę R. J. Havighurst, kuris mano, kad paauglys kaip asmenybė gyvenime susiduria su daugeliu pokyčių ir užduočių ir yra priverstas prie jų prisitaikyti.

D. Beresnevičienė (2003) pažymi, kad įvairiais amžiaus tarpsniais jauno žmogaus elgesio pokyčiai ir nulemia gyvenimo raidą. Pati sąvoka raida – tai procesas, besitęsiantis nuo gimimo iki mirties bei apimantis žmogaus fizinę, pažintinę, emocinę bei socialinę sritis (esf.vdu.lt/esf/). Vokiečių psichologas P. Baltes (1979) nurodo tris pagrindines priežastis, kurios nulemia raidos pokyčius: amžiaus įtaka (biologiniai procesai, genuose užkoduota informacija); istorinės epochos įtaka (augant skirtingomis istorinėmis sąlygomis, vystymasis būna skirtingas); nestandartinė įtaka (žmonės paprastai patiria ir dalykų, kurie atsitinka tik jiems ir yra visiškai unikalūs).

1.1 Jauno žmogaus raidos aspektai

Paauglystės laikotarpis klasifikuojamas labai įvairiai. Vieni autoriai D. A. Bernstein, A. Clarke-Stewart, E. J. Roy, T. K. Srull, CH. D. Wickens (1994) jaunesniojo paauglio amžiumi vadina 11-15 m. laikotarpį, o vyresniojo paauglio amžius 16-20 m. P. Newman ir B. Newman (1978) išskiria ankstyvąją paauglystę 12-18 metais ir vėlyvąją – 18-22 m. E. H. Eriksonas (1996) teigia, kad nuo 12 m. iki 20 m. yra jaunystės tarpsnis. Kai kurie Lietuvos mokslininkai paauglystę skirsto dar kitaip, pagal lytį ir pagal amžių: A. Gučas (1990) nurodo, kad berniukų paauglystę prasideda nuo 13 m. ir baigiasi 16 m., mergaičių – nuo 12 m. iki 15 m.. V. Rajeckas (1995) paauglystės laikotarpį skirsto į ankstyvąją paauglystę (11-14 m.), vėlyvąją (13-16 m.), o nuo 16 m. iki 18 m. laikotarpį vadina ankstyvąja jaunyste. Pagal N. Žemaitienę ir L. Jaruševičienę (2000), psichosocialinis paauglio vystymasis gali būti skirstomas į tris etapus: ankstyvąją paauglystę (merginoms tarp 10-13 metų, vaikinams tarp 12 ir 14 metų), viduriniąją paauglystę (merginoms apie 13-16 gyvenimo metus, vaikinams apie 14-17 metus), vėlyvąją paauglystę, kuri prasideda 16-17 gyvenimo metais ir trunka iki 21-22 metų.

Nepaisant skirtingų požiūrių į paauglystės klasifikavimą pagal amžių, pastaraisiais dešimtmečiais paauglių brendimo tendencijos rodo, kad biologinę brandą jaunuoliai pasiekia vis ankstesniame amžiuje, o savarankiškumą ir visišką suaugusiojo subrendimo lygį pasiekia gerokai vėliau. Tam įtakos turi tradicijos bei auklėjimas. Psichologiniu požiūriu pereinamasis paauglystės laikotarpis baigiasi tada, kai individas randa savo tapatumą, susikuria vertybių sistemą, sugeba užmegzti ir palaikyti tarpusavio draugystės ir meilės santykius, numato ateities planus

(Vaičiulienė, 1998; Almontienė, 2001; Myers, 2000; Žukauskienė, 1996). „Paauglystė - tai pats maištingiausias savęs ieškojimo metas“ (Civinskas, Levickaitė, Tamutienė, 2006, p. 96).

Ankstyvosios ir vėlyvosios paauglystės, jaunystės įtaka jauno žmogaus raidai. Vienas svarbiausių momentų jauno žmogaus raidoje – jo savimonės, poreikio suprasti save, formavimasis. Ankstyvosios paauglystės amžiuje atsiskleidžia autoritetų ieškojimas, noras bendrauti su draugais, siekti kuo daugiau būti bendraamžių grupėse. Santykių svarbumą ir įtaką žmogaus savivertei akcentuoja C. Rogers (1959). Paauglystėje nuolat kyla ginčai su tėvais. R. Montemayoro (1982) tyrimo metu nustatė, kad tarp paauglių ir jų tėvų konfliktai kyla vidutiniškai kas 11 minučių, 15-50 proc. jaunuolių rimtai konfliktuoja su savo tėvais. Paauglystėje emocijų prieštarumas, kaita – nuolatinis gyvenimo palydovas. Apart emocinių pokyčių ir nestabilumo, labai intensyviai paauglys vystosi ir fiziologiškai. Dėl greito augimo ir brendimo tempo, paaugliai tampa irzlūs, nervingi, keičiasi jų mokymosi motyvacija (<http://www.ipi.lt>). D. Beresnevičienė (2003) teigia, kad ankstyvosios paauglystės etape įsimenama daugiau žodinės ir abstrakčios informacijos. Atsiranda domėjimasis savo vidiniu pasauliu, vertybinių nuostatų pasirinkimas ir ieškojimas, bendravimo su panašaus amžiaus žmonėmis, poreikis. E. Martišauskienė (2003) pažymi, kad pačių paauglių bendravimo su vienmečiais patirtis menka, o noras turėti artimus draugus labai didelis. R. F. Baumeister (1999) akcentuoja, kad šiame paauglystės etape bendravimas su bendraamžiais teikia galimybę pasijusti vertingiems. Ankstyvojoje paauglystėje vaikai ima protestuoti, tam gana dažnai pasirinkdami itin agresyvias formas (bėgimas iš namų, grasinimai ir t.t.). Atsiranda pirmosios pastangos būti nepriklausomiems nuo tėvų. J. Arnett (1999) teigia, kad šiame paauglystės etape daugumai paauglių būdinga visapusiška asmenybės suirutė, stresas. Šio amžiaus vaikams trūksta kognityvinių gebėjimų kritiškai įvertinti sugebėjimus ir integruoti informaciją iš skirtingų šaltinių. Šiame tarpsnyje paauglio gyvenime įvyksta labai daug pasikeitimų. Vidiniam „aš“ dėl tokių staigių ir agresyvių pokyčių būna labai sunku. Norint šį laikotarpį įveikti, reikia save suvokti kaip stabilią asmenybę (Vaičiulienė, 1998). Ankstyvasis paauglystės laikas ypatingas tuo, kad jo metu patiriamas bene didžiausias gyvenime spaudimas iš socialinės aplinkos, o dauguma pojūčių (nepasitikėjimas, maža savivertė ir kt.) pasiekia apogėjų.

Vėlyvojoje paauglystėje labiausiai vertinamos tos savybės, kurios lemia sėkmę ir prestižą būnant bendraamžių grupėse. Alternatyvios galimybės tampa ypatingai patrauklios, dėl ko aplinkiniams jos atrodo prestižinės. M. Kernis ir kt. (2000) teigia, kad paaugliai pasižymi nestabilia savigarba, kurios stabilumas priklauso nuo tėvų bendravimo kokybės su paaugliais.

Šiame amžiaus tarpsnyje jaunuolis ima reikalauti žymiai didesnio savarankiškumo, tuo pačiu keldamas vis didesnius reikalavimus aplinkiniams. Iš emocinio pasaulio pereinama į suaugusiųjų pasaulį, kuris jau yra daug sudėtingesnis, reikalaujantis daugiau atsakomybės bei logikos. J. Laužikas (1993) teigia, kad paaugliams būdingas perėjimas nuo išorinio pasaulio analizės prie savo vidinio pasaulio analizės. Tokiu metu jautrumas naujai iš aplinkos gaunamai informacijai tampa itin didelis. Paaugliui svarbi informacija, kaip jis atrodo kitų žmonių akyse, o pagal tai vyksta savo asmenybės palyginimas bei analizė ir savivertės formavimas (Ramanauskienė, Valantinas, Endriulaitienė, 2003). Išvalgos, kaip reiktų pažinti aplinką, identifikuoti ir pasirinkti vertybes, ateina per asmeninę patirtį, sukrėtimus, taip sudarant sąlygas naujų procesų formavimuisi. Vėlyvojoje paauglystėje, paaugliai tampa idealistais, nes mąsto ne apie tai, kas yra, o apie tai, kaip viskas turėtų būti. Pasak J. Piaget (2002), tokia situacija parodo atsiradus naują egocentrizmo formą. Dėl patirties stokos paauglių teorijos dažniausiai yra nesudėtingos ir naivios. Vėlesniame paauglystės amžiuje formuojasi hipotetinis-dedukcinis ir propozicinis mąstymo būdai, kada remdamasis teorija, apimančia visus galimus veiksmus, paauglys sukuria savo tik jam būdingas hipotezes, reikalingas tai situacijai (Žukauskienė, 1996). Tos hipotezės intensyviai tikrinamos. Laikui bėgant jos tik sudėtingėja. Keičiasi ir paauglio mąstymas. Jis tampa logiškas ir abstraktus. Paaugliai šiame gyvenimo etape mano, kad jų asmeninis patyrimas unikalus, todėl niekas kitas to negali suprasti (Smetana, 1989). E. L. Mortensen (2003) nurodo, kad suvokimas pasiekia tam tikrą lygį, kada pradedama sugebėti atpažinti tam tikrus ryšius ir priklausomybes. Keičiasi ir atmintis. Ji tampa intelektualesnė. Susiformavus sudėtingesnėms mąstymo sistemoms, paauglys mokosi bendrauti jau subtilesniu ir žymiai sudėtingesniu būdu. Ankstyvojoje paauglystėje dažnai iššaukianti, išskirtinė „saviraiška“ bei bendravimas, vėlyvojoje paauglystėje netenka dalies ekscentriškumo, o stereotipinius ar žargono išsireiškimus keičia nuosaikesnė, nuosavomis mintimis pagrįsta kalba (Fabes, 1987; Ritter, 1981). Vėlyvojoje paauglystėje susiduriama su pokyčiais, kurie individui kelia nerimą, kaip jis atrodo kitiems, kaip susieti turimus įgūdžius su būsima profesija (Kalpokienė, 2005).

Paauglystės pabaigos bei to, nuo kada prasideda jaunystė – tiksliai nusakyti negalima. Galima tik teigti, kad po paauglystės eina jaunystės periodas. L. Jovaiša (2001) teigia, kad jaunystę reikia tapatinti su ankstyvojo žmogaus subrendimo stadija, kurioje paauglio poreikiai visiškai priartėja prie suaugusiųjų poreikių lygio. Tačiau tai dar vis pereinamasis metas, kuriame imama ruoštis tapti savarankiškiems nuo tėvų. Būdingas taisyklių laužymas, prasti tarpusavio santykiai su tėvais. M. D. Berzonsky, J. E. Nurmi, A. Kinney ir K. Tammi (1999) nurodo, kad

daliai paauglių būdingas įžūlus ir opozicinis elgesys, kuris yra normalios raidos dalis ir netgi naudingas šiame amžiaus tarpsnyje. Anot L. Bakševičiaus (2004), tik nuo paauglystės žmogaus gyvenimas laike darosi adekvatus. Domėjimosi interesai, aplinka, tampa pastovesni, tvirtesni. Jaunystės periodu kyla pavojus formotis tokiam įpročiui, kaip kitų aplinkinių asmenų žeminimas, siekiant pabrėžti savęs „Aš“ reikšmingumą. Jaunystės laikotarpiu ir toliau daugiausia dominuoja savo tapatybės paieškos (<http://www.existentialtherapy.eu>). J. Kerevičienė (2014) teigia, kad jaunas žmogus siekia kito žmogaus meilės ir draugystės arba lieka izoliuotas nuo kitų, yra vienišas. Jaunystės laikotarpiu reikia dėti daug pastangų, siekiant rasti jaunuoliui ir jį supančiai aplinkai tinkamą sprendimą. Anot V. J. Černiaus (2006), jaunystės amžiaus tarpsnis ypač sudėtingas ir pavojų kelia vaidmenų maišatis, kuri paveikia veiklos tapatybę. Laikui bėgant, keičiasi jaunuolio vertybinis pasaulis, pasaulėžiūra, kadangi atsiranda įvairiausių rūpesčių, kurių anksčiau nebuvo ir kurie verčia priimti jau kitokius – rimtesnius ir ne taip rizikingus sprendimus nei paauglystėje. Susiformuoja tokios savybės, kaip atsakomybė, supratingumas. I. Daugėlaitė (2014) pažymi, kad socializavimas jaunystėje išsiskiria specifiniais bruožais: besikeičiančia socialine padėtimi, interesų diferencijacija, būsimos specialybės pasirinkimu, vertybių perkainojimu, gilesniu gyvenimo prasmės suvokimu, draugiškų ryšių su suaugusiais paieška, socialinio statuso užsitikrinimu. H. A. Bosma ir A. E. Jackson (1990) pažymi, kad paauglystėje bendraujant su draugais, žmonės gali atsiskleisti netgi su neadekvačiais savo asmenybės ypatumais, o visą paauglystės laikotarpį lydi rizikingi sprendimai.

Apibendrinant paauglystės laikotarpius galima pasakyti, kad kiekviename iš jų labai svarbią vietą užima poreikis bendrauti, draugauti, priklausyti bendruomenei. Gerai jaustis tarp kitų žmonių galima tada, kai manai, jog esi priimtas, svarbus, reikalingas. Dar svarbiau – vertingas. Jaunystės laikotarpis pasižymi tuo, kad vyksta aktyvus galimų gyvenimo scenarijų priėmimas iš socialinės aplinkos. Sėkmingai jaunystės amžių įveikusio jaunuolio pasirošimą suaugusiojo gyvenimui rodo tokios susiformavusios savybės kaip aktyvumas, kruopštumas, sugebėjimas realiai (adekvačiai) vertinti aplinką, rasti ir priimti optimaliausią sprendimą kiekvienai situacijai ir žinoma – teigiamai vertinti save. Paauglystė – tikras suaugusiųjų „siaubas“, kadangi jų vertybes, jų keliamas taisykles, reikalavimus, paauglys nuolatos tikrina, griaua. Pozityvūs santykiai žmones priartina prie idealaus „Aš“. Siekiant tokiu būdu sukurti sėkmingus socialinius ryšius, tarpusavio santykius, atsiranda ir socialinių krizių, kurios paprastai kyla kiekvienoje paauglio kaip jauno žmogaus, vystymosi fazėje, visuomenei bei socialinėms grupėms keliant vis naujus reikalavimus individui.

Tapatybė ar vaidmenų maišatis paauglystėje. Magistrinio darbo subjekto amžius vyrauja E. H. Erikson'o pateiktuose paauglystės ir jaunystės (kitais tariant Ego tapatybės - vaidmenų maišatis (12-19 m.) ir ankstyvosios suaugystės, kurią E. H. Erikson'as pavadino intymumo ar vienišumo problema, amžiuose (Erikson, 2004.). Vienas svarbiausių ypatumų kuriuos pažymi E. H. Eriksonas yra tapatybė ir vaidmenų maišatis.

Sąvoka „krizė“ rodo, kad įprastomis normaliomis sąlygomis yra patiriamas didesnis stresas bei įtampa, kadangi socialinė aplinka (visuomenė ir socialinės grupės) jaunajam individui kelia vis didesnių reikalavimų. A. Diržytė (2010) teigia, kad pagrindiniai krizės bruožai yra jautimasis bejėgiu netikėtų gyvenimo įvykių akivaizdoje, nežinojimas, kaip rasti išeitį ir pasekmių pavojingumas (www.vipinstitutas.lt). Psychosocialinė krizė – tai asmens psichologinės pastangos prisitaikyti prie socialinių aplinkos ir vystymosi fazės reikalavimų. E. H. Eriksonas (1993) teigia, kad žmogui atėjus į pasaulį gyventi socialinėje aplinkoje, kiekvienoje vystymosi, augimo stadijoje yra būdingos savos „psychosocialinės“ užduotys, dėl ko žmogui iškyla įvairiausių specifinių problemų – krizių, nuo kurių įgyvendinimo sėkmingumo priklauso, kaip individas toliau augs (American Psychological Association (APA)).

Raidą, kuri vyksta paauglystėje tiksliausiai apibūdina žmogaus tapatumo sąvoka. Tai reiškia: kas aš esu? kuo aš būsiu? Kitais tariant, tai savęs subjektyvus suvokimas, priklausantis nuo šeimos istorijos, tautinių šaknų, pasaulėžiūros ir troškimo tapti tuo, ką žmogui leidžia prigimtis. Paauglystės metu individas turi pasiekti asmeninio tapatumo jausmą, išvengti vaidmenų difuzijos ir tapatumo sumaišties (Eriksonas, 1950, 1955). J. E. Marcia (1993) tapatumą apibrėžia kaip „vidinę, savo paties sukonstruotą, dinaminių potraukių, sugebėjimų, nuostatų ir savo individualios istorijos sistemą“ (Žukauskienė, 2012, p. 532).

Pirmasis paauglystės ir jaunystės tarpsnis, esantis tarp vaikystės ir suaugystės, pasižymi paauglio fiziologiniu ir psichologiniu brendimu ir su tuo susijusiomis problemomis ir sunkumais. Be abejo, šiai fazei labiausiai ir yra būdinga vaidmenų maišatis ir ego tapatybės atradimas, savęs, savojo kelio ieškojimas ir derinimas. Dar nesuaugęs paauglys privalo atsakyti į klausimus, kas jis yra įvairiais požiūriais, tačiau į kai kuriuos klausimus atsakymus ne visada spėjama laiku surasti. Tokiu atveju sprendimo priėmimas yra atidedamas, nes atsakymus paauglys privalo rasti pats, visuomenė jų nesuteikia, jie neatsiranda kaip brendimo fenomenas (Žukauskienė, 2012). Paauglys pirmiausia ieško savo tapatybės, mėgdžiodamas suaugusiojo elgesį. Pasireiškia atsakomybės jausmo trūkumas, o tėvų vaidmuo paauglio gyvenime nueina į „antrą planą“. Autoritetingi tampa draugai. Jaunuolis nori visišką laisvės, tačiau realybėje norai nėra

įvykdomi. Dėl to kyla prieštaravimai paauglio širdyje. Labai dažnai jaunų žmonių kriziniai išgyvenimai susiję su savivertės sumažėjimu bei savęs kaltinimu. Problemos prasideda tada, kad pasikeitęs paauglio elgesys yra ignoruojamas, nepastebimas. Tokiu atveju prasideda protestai, kurių tikslas – atkreipti į save dėmesį. Paauglys tenori gyventi suaugusiojo teisėmis, būti pripažintas, turėti tėvų pasitikėjimą, todėl šis laikotarpis yra sunkiausias (Grigaitė, 1986). Tapatumo siekimas yra susijęs su savojo „Aš“ (Ego) kūrimu. Tokio pobūdžio egocentriškumas neatsiejamas nuo psichologinės realybės. Tuo metu paauglys ypatingai susirūpina savimi, tuo, kaip jis atrodo. Paauglio mąstymas būna daugiausiai idealizuotas, o kitaip tariant tarsi susikuriamas savitas idealaus pasaulio modelis. Tokiu atveju, grįžus į realybę, į paauglį supančią tikrovę, jaunas žmogus būna be galo jautrus dėl realybėje atsitikusių jaunuoliui nepalankių įvykių. Šiuo egocentriškumo metu asmenybės raida vyksta dviem kryptimis: „Aš ir aplinka“, „Aš ir kiti aplinkoje“ (Juodaitytė, 2003). „Aš“ ima nekontroliuoti savęs, bandyti manipuliuoti aplinkiniais, apgaulinti. Moraliniu požiūriu toks paauglys beveik nepajėgia suvokti, kas yra gerai ir kas blogai arba tai suvokia iškreiptai. Nepasitikėjimas savimi, kitais, nenoras priimti kitų pagalbos nuolat lydi jaunąjį paauglį. Toks paauglio elgesys jam atrodo visiškai tinkamas, pateisinamas ir be abejo – teisingas. Paauglio egocentrizmas kyla ir dėl naujo abstraktaus mąstymo galimybių (www.gid.lt/psichologija). Jaunuolis pradeda suprasti, kad ir kiti aplinkiniai gali turėti savo nuomones, tačiau dėl savo ribotos logikos ir abejotino sprendimų priėmimo, mano, kad tik jis yra viso ko centre („Ego“). Visgi apie 15-16 m. ši egocentrizmo forma ima trauktis, o paaugliai ima suvokti, kad jie kaip žmonės, yra tokie patys kaip ir visi kiti. J. E. Marcia (1993) teigia, kad savojo „Aš“ tapatumo dinamika keičiasi, t. y. vieni elementai atsiranda, kiti dingsta.

Pirmojo paauglystės ir jaunystės tarpsnio krizės įveikimas daug priklauso ir nuo ankščiau išgyventų amžiaus tarpsnių. Identitetui formuojantis, kiekvienas periodas prieš jaunystę atlieka tam tikrus uždavinius, kurių įgyvendinimo pasekmių dėka kuriamas identitetas. „Krizę tinkamai įveikus, kiekvienas amžius parūpina charakteringą paruošiamąją savybę, kuri, pasiekus jaunystę, prisideda prie tapatybės sudarymo“ (Trimakas, 1997, p. 57). Įveikus šio amžiaus krizę teigiamai, formuojasi ir kita itin vertinga asmenybės savybė – ištikimybė, kurią E. H. Eriksonas (1963) suprato kaip sugebėjimą priimti visuomenės moralę, etiką ir ideologiją. Neišsprendus krizės, lieka vaidmenų maišatis, tokiu atveju jaunuolis nežino, kas jis yra, ko nori ir kokie „vaidmenys“ laukia jo ateityje.

Kaip teigia E. H. Erikson (2004) jaunuoliai viduriniojoje jaunystėje pasižymi tuo, kad tai, kas buvo gan radikaliai neigiama ankstyvojoje jaunystėje – sušvelnėja, nes žmogus po truputį atsirenka tai, kas jam svarbu. Be to emocinis sąmyšis slopsta, nes stipriau pradeda reikštis energija ir entuziazmas. Padedant keisti tam tikrus aplinkos aspektus, galima jaunam žmogui sėkmingai padėti pažinti ir atrasti save. Kiekvienas žmogus gyvenime patiria begalę adaptacinio pobūdžio sunkumų, kurie verčia atitinkamai prisitaikyti. A. Palujanskienė (2006) nurodo, kad adaptacija tiesiogiai susijusi su žmogaus „ego“ stiprumu. Adaptuojantis jaunuoliui būtina sudaryti sąlygas, pagelbėti įvertinti vieną ar kitą dalyką. Vien tik mokymu daug nepasieksi. Jaunuoliui reikalingas empirinis ir kognityvus patyrimas (Pastorale 2, 1973). Raidos sėkmę lemia žmogaus ir aplinkos sąveikos (Reich, Liefeld, Gould, Lerner, Tamayo & Mesirov, 2006).

Taigi, vėlyvojoje jaunystėje visiška maišėtis pasitraukia į antrą planą, ir pradedama ruoštis perėjimui į suaugusiųjų gyvenimą. Gali atsirasti noras daugiau pamąstyti, galbūt net daugiau pagalvoti apie ateitį, karjeros planus. Tokiu būdu pradeda formuotis pasaulėžiūra, pradedama rimčiau svajoti apie profesiją, darbą. Jaunuolio palydėjimas jaunystės fazėje itin svarbus. Šioje fazėje jau nepakaks vien žodžiu skatinti, bet reikia leisti žmogui pačiam pasirinkti, pačiam nuspręsti. Kaip sėkmingai tai pavyks padaryti, sąlygoja pasekmės, atsiradusios dėl ankstesnių raidos tarpsnių krizių neįveikimo.

Ankstesnių raidos tarpsnių krizių neįveikimo pasekmės. Psichologinės krizės – tai sveiko žmogaus reakcija į jam labai emociškai sunkią ir svarbią tam tikrą gyvenimo situaciją, kuri pareikalauja milžiniškų pastangų bei kitokios asmenybės adaptacijos, jos įveikimo būdų. Daugelis krizių kyla dėl nežinojimo kaip elgtis naujai užklupusioje situacijoje (Polukordienė, 2003). Kaip įveikiamos krizės, priklauso nuo kiekvieno individo atskirai, nuo jo charakterio ir emocinių savybių, aplinkos įtakos ir pan.. I. Leliūgienė (2002) pažymi, kad krizinė situacija vienaip ar kitaip įtakoja asmenybės savijautą ir vystimąsi, o užsidelsęs krizės periodas slepia savyje socialinės dezaptacijos, suicido, nervinių – psichinių ar psichosomatinių išgyvenimų grėsmę. E. H. Eriksonas (2004) mano, jeigu nepavyks įveikti kurios nors krizės, žmogus įgys įvairių psichologinių ir socialinių problemų, taps užsidariusiu, nepasitikinčiu, tikslo neturinčiu asmeniu, vadinasi, tada žmogus kaip asmenybė regresuos. Kaip nurodo J. Kerevičienė (2014), jeigu krizės metu suaugusysis į paauglį žiūri kaip į vaiką, kyla konfliktai, kurie gali tęstis tol, kol suaugusysis pakeis požiūrį į paauglį. E. Lindemann (1994) teigia, kad vienus žmones kriziniai išgyvenimai užgrūdina, sustiprina, o kitus – palaužia. Šis autorius akcentuoja tai, kad svarbiausias faktorius – tai, kaip žmogus reaguoja ir elgiasi krizinių išgyvenimų metu. Krizinių

išgyvenimų pasekmės priklauso nuo to, kiek jaunas žmogus yra subrendęs ir kokią jis turi galimybę gauti pagalbą iš aplinkos. Sėkmingai neišgyvenus krizės, formuojasi ir dažnai būna diagnozuojami įvairūs emocinio pobūdžio bei elgesio sutrikimai. Esant tokios sudėtingos krizinės būsenos, viena iš pasekmių - jaunas žmogus atsiriboja nuo visuomenės, draugų, vengia bet kokios pagalbos, jam gali kilti minčių apie savižudybę. Nagrinėjant krizių neįveikimo pasekmes, svarbu žinoti ne tik jaunystės raidos bruožus, bet ir jauno žmogaus laiko leidimo gatvėje ypatumus. Žukauskienė R. teigia, kad kaip bus įveikta tapatumo krizė, priklauso nuo to ar asmeniui pavyko nugalėti ankstesniųjų stadijų krizes (Žukauskienė, 2012). G. Čerkauskas ir J. Vaišnoraitė (2000) akcentuoja, kad neįveikus krizės, tapatumo jausmas nesusiformuoja, savo individualybė nesuvokiama, nėra pasitikėjimo bei saugios ateities jausenos. Jeigu jaunuolis neišsprendžia krizės problemų, tuomet jam yra sunku pereiti į aukštesnį raidos etapą ir tai atsiliepia jo tolesnei raidai. 6-12 metų laikotarpyje vaikui neįveikus menkavertiškumo ir neišgyvenus darbštumo fazės, tiek ankstyvoje jaunystėje bei tolimesniuose gyvenimo etapuose vaiką ir toliau lydės menkavertiškumas, negebėjimas prisitaikyti prie aplinkos. Kaip teigia B. Švedaitė – Sakalauskė, D. Eidukevičiūtė (2014) - jaunimo grupės ar gaujos susiformuodavo ten, kur jauni žmonės jautė, kad įsivaizduojamos geresnės ateities galimybės dėl vienokių ar kitokių priešasčių jiems nepasiekiamos. Jei jaunuolio tapatumo krizė neįveikiama, sąlygojami tokie sutrikimai kaip psichikos, fizinės sveikatos, sėkmingos asmenybės integracijos visuomenėje, adaptacijos, kurie su laiku tik intensyvėja, dėl ko formuojasi gilesni psichikos sutrikimai, somatiniai simptomai ar net ligos. Atsiranda polinkis žalingoms priklausomybėms. I. Leliūgienė (2003) pažymi, kad esant nepalankioms aplinkybėms, gali būti iššaukiami tam tikri paauglio elgesio nukrypimai, deviacijos ar net įvairūs asocialaus elgesio apraiškos. Krizę patiriantis žmogus pasijunta bejėgis įveikti iškilusius sunkumus, prarandama motyvacija kaip keisti, nes nebežinoma, nuo ko pradėti spręsti savo rūpesčius. Kai žmogus pasijunta bejėgis, įprasti „ramybės periodo“ metodai nebeveikia. Neįveikiamus krizės sunkumus sukelia socialinių ryšių su aplinka praradimas. Kaip pažymi K. Laureckis, G. Laucytė, E. Došienė, D. Beliukevičiūtė (2015) dažnai pasitaiko, kad aplinka pradedama vertinti neadekvačiai, nes lyg ir yra noras keistis ir gelbėtis, bet lygtai užstringama savo susikurtame pasaulyje, tam tikruose rėmuose. Nebepavykstama įgyvendinti savo troškimų, nepajėgiama keisti savo gyvenimo. Kitaip tariant, jaunas žmogus nebepritampa prie egzistuojančios struktūrizuotos veiklos. Yra žinoma, kad krizes įveikę jaunuoliai, sekančias krizes pasitinka žymiai ramiau ir jas įveikti būna lengviau. G. Caplan (1946) teigia, kad krizė sukelia didžiulę įtampą ir joje negalima ilgai pasilikti. Br. Grigaitė (1986)

pažymi, kad neišsprendus tapatumo krizės, jaunuoliai neturi aiškaus supratimo apie tai, kokie vaidmenys jo lauks ateityje.

Apibendrinant galima teigti, kad tai, kaip paaugliui pavyksta išspręsti tapatumo krizę, labiausiai priklauso nuo visuomenės, šeimos ir draugų įtakos. Identiškumo (vaidmenų sumaištis) krizė pasak E. H. Eriksono sąlygoja ir sugebėjimą pasirinkti karjeros kelią, sėkmingą mokslų tęsimą, o neišsprendus krizės ir toliau lieka vien tik sumaištis. Krizių neįveikimo pasekmės veda į nekokybišką žmogaus funkcionavimą. Panaikinti (likviduoti) krizinių išgyvenimų sukeltus padarinius yra daug sunkiau negu sudaryti palankias (teigiamas) sąlygas krizėms, sukeliančioms tokias skaudžias pasekmes. Atrasti pusiausvyrą tarp asmenybės ir jį supančios socialinės aplinkos yra be galo sunku. Siekdamas minėtos pusiausvyros jaunas žmogus dažnai renkasi „gatvės“ gyvenimą.

1.2 Jauno žmogaus laiko leidimo gatvėje priežastys

G. Kvieskienė (2005) kalbėdama apie jauno žmogaus socialinę atskirtį teigia, kad tai yra nesavanoriškas atskirų asmenų arba jų grupių visiškas arba dalinis nutolimas nuo visuomenės, sumažėjusios galimybės dalyvauti politiniame, socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame visuomenės gyvenime. Jauno žmogaus gyvenime labai svarbią vietą užima laisvalaikio praleidimas, jo pasirinkimas, buvimas su draugais. Jaunimo problematikos tyrimo (2012), kurį atliko Jaunimo reikalų departamentas, išvadose akcentuojama, kad viena pagrindinių jaunimo problemų ir yra būtent laisvalaikis. Pasiekęs paauglystės amžių, jaunuolis savo elgesiu iškelia laisvės siekimą, trokšta išbandyti tai, kas galima tik suaugusiems, nori turėti kuo daugiau privatumo ir t.t.

Grupės įtaka jauno žmogaus pasirinkimui leisti laiką gatvėje. Jauni žmonės, užmegzdami santykius, bendraudami vieni su kitais, siekia priklausymo bei saugumo jausmo išgyvenimo. Paauglystės amžiuje grupių poreikis (fenomenas) turi didelę reikšmę jaunuoliams. Paauglystėje labai svarbu priklausyti kokiam nors grupei. Grupė – tai sąveikaujanti, turinti bendras vertybes, lojalumą, asmenų grupė. V. Barvydienė, J. Kasiulis (2001), B. Vijeikienė, J. Vijeikis (2000) teigia, kad grupė – tai žmonių bendrija, kurios narius jungia koks nors bendras požymis (bendra veikla, tarpusavio santykiai, bendri interesai). Draugų, bendros veiklos, pomėgių jauni žmonės ieško mokykloje, o jei čia nepavyksta, imama ieškoti už mokyklos ribų. Tokiu atveju jaunuolis per daug nesirenka ir eina į bet kokią gatvės grupę, nori susidraugauti su kuo daugiau

draugų, rizikuodamas patirti neigiamą įtaką. L. N. Taranas, V. P. Petrunekas (1980) teigia, kad jaunas žmogus būna laimingas ir džiaugiasi, kad nors kas nors jį priėmė į draugiją bet kokioje grupėje. Šiose grupėse jaunuoliai labai dažnai elgiasi ne pagal savo įsitikinimus, o pasitenkina grupei būdinga bendra nuomone, net jei ir kaip minėta, ji būna neigiama. V. Gudžinskienė (2013) teigia, kad vienas iš neigiamų paauglio elgesio modelių – nepritapimas, neįsitvirtinimas, dėl ko tokie atstumti jauni žmonės padidina tikimybę priimti neigiamos grupės bruožus, perimti jos elgesį. Kartais tokius jaunų žmonių pasirinkimus ir elgesį sąlygoja ir baimė. Paauglystėje dėl vystymosi ir brendimo procesų sudėtingumo ir prieštaravimo vyksta nutolimas nuo mokyklos, nuo šeimos, kitų artimųjų. Todėl pirmenybę imama teikti toms gatvės grupėms, kuriose asmuo jaučiasi geriausiai, kur nejaučiamas joks diskomfortas. Dažniausiai grupės elgesio kodeksą jos dalyvis – paauglys ima kaip pavyzdį. D. Vyčnienė (2002) pažymi, kad tokiose grupėse formuojasi paauglio nuomonė daugeliu gyvenimo aspektų. Jeigu nepriimsi tos grupės gyvenimo būdo, tradicijų, rizikuoji būti išjuoktas, atmetas ar net pašalintas iš grupės. Į grupes, kur nejaučiamas nepasitenkinimas, dažniausiai renkasi panašios socialinės kilmės jaunuoliai. Darbo su jaunimo grupėmis vadove (Gailius, Malinauskas, Petkauskas, Ragauskas, 2013) teigiama, kad apskritai bendraamžių grupės vadovaujasi bendražmogiškosiomis vertybėmis, tik kartais jas realizuoja ekstremaliomis formomis. Retais atvejais gali būti ir teigiamos gatvės grupės. Tam įtaką daro kai kurie socialiniai bei asmeniniai veiksniai. Būdingas grupių formavimosi bruožas – siekti tam tikrų socialinių įgūdžių formavimo. Kai kurios jų kuriasi siekdamos pvz.: sportinių sugebėjimų lavinimo, muzikinės raiškos, pasitelkiami netradicines vietas bei formas. Anot A. Vaičiulienės (2004), negalėdamas patenkinti bendravimo poreikių formaliose grupėse, paauglys dažnai pasirenka asocialias grupes, kurių bendravimo normos, interesai, vertybinės nuostatos dažnai nesutinka su šeimoje, mokykloje, visuomenėje priimtomis normomis. Dažniausiai tai būna grupės, kurios renkasi atokiose vietose, rūsiuose ir pan., o visus ten dalyvaujančius jaunuolius sieja neigiama, bendra veikla – žalingų įpročių propagavimas. R. Paulauskas (1988) teigia, kad įsitraukę į asocialią grupę paaugliai save išreiškia ir poreikius kompensuoja netinkamu agresyviu elgesiu. Būtent asocialioje kultūroje paauglys kompensuoja socialioje aplinkoje patiriamas nesėkmes ir taip užsitikrina bent minimalų psichologinį komfortą (Petruolytė, 2003). Kartais, siekiant kuo greičiau pritapti, ryžtamasi net teisės pažeidimams ar nusikalstamų veikų padarymui. Nusikalstami poelgiai dažniausiai įvyksta dėl impulsyvaus, neapgalvotai skuboto ir neprognozuojamo jaunuolio elgesio. M. Barkauskaitė (2007) nurodo, kad tokio elgesio priežastimi galima laikyti ir socialinius, paauglio asmenybės ypatumus, santykius šeimoje ir pan.

Chebra – grupė su savo „kultūra“. Jau anksčiau šiame skyriuje aptarta vaidmenų maišatis. E. H. Eriksonas (2004) apie paauglius teigia, kad išlaikytų vidinę savo darną, kurį laiką jie perdėm stipriai tapatinasi su įvairių grupuočių ar minios didvyriais, o kartkartėmis beveik visiškai praranda savo pačių tapatybę. Veikiausiai tai galėtų paaiškinti „chebros“, kurių susidarymą analizuoja K. Laureckis ir kt. (2015). Minėti autoriai teigia, kad chebra - tai jaunų žmonių grupė, kuri išsiskiria savita bendravimo kultūra, tradicijomis ir nusistovėjusiais vaidmenimis. Ši grupė dažniausiai yra laikinas socialinis konstruktas, gyvuojantis, kol narius vienija kažkoks bendras bruožas ar interesas (pavyzdžiui, gyvenamoji teritorija, panašūs pomėgiai, patiriama atskirtis mokykloje) (Laureckis ir kt., 2015). Jauni žmonės, dažnai būna ištikimi savo „chebrai“ ir gali negailestingai atstumti visus, kurie yra „kitokie“ – skirtingos odos spalvos ar kultūros, kitokių pomėgių ar gabumų žmonės, dažnai ir tuos, kurių aprangai ar gestams būdingas smulkmenas jaunuoliai, kaip tik yra pasirinkę ženklais, padedančiais atskirti saviškį nuo svetimo (Erikson, 2004). Priklausymas kokiam nors chebrai (grupei), jaunajam individui suteikia galimybę pakilti visų tos grupės narių akyse, o tuo pačiu yra patenkinami tokie poreikiai, kaip – priklausomybės, pripažinimo, naujų ir nepakartojamų įspūdžių, saugumo ir kt.. Kaip kiekvienoje grupėje taip ir chebroje, kiekvienas jos narys turi savo vietą, vaidmenį. Atsižvelgiant į grupės nariui skirtą vaidmens svarbumą ir jo atlikimą, suformuojama tam tikra grupės narių hierarchija. Tiek chebroje, tiek kitokio pobūdžio grupėje, jaunas žmogus siekia lygiavertiškumo pozicijos, ką jo manymu, suteikia pasirinktas laisvalaikis gatvėje. Tokia neformali grupė tampa lyg ir kompensaciniu, savoje aplinkoje patirtų nesėkmių mechanizmu ir savotišku psichologinio komforto garantu (<http://etalpykla.lituanistikadb.lt>). Jauno žmogaus padėtį dar labiau apsunkina tai, jei jaunuolis augo šeimoje, kur vystymosi sąlygos buvo itin nepalankios (Valickas 1997). Vaikystėje išgyventi traumuojantys įvykiai, neigiama ankstyva patirtis, nepalankios augimo sąlygos apriboja galimybę išmolti elgtis socialiai priimtinais būdais, stabdo socialinių įgūdžių formavimąsi (Samašonok, Žukauskienė 2004; Samašonok, Gudonis 2007, Kvieskienė 2003, 2005 ir kt.). Jeigu vaikas gyveno socialinėje aplinkoje, kur buvo tenkinami jo fizinės, psichologinės ir socialinės raidos poreikiai, manytina, kad formosis pažinimo struktūros, apimančios konstruktyvų elgesį, kuris sąlygoja sėkmingą adaptaciją.

Apibendrinant galima teigti, kad jaunesniojo paauglio amžiuje svarbiausios tos grupės, kurios padeda jam atrasti savo identitetą. Vyresniojo amžiaus paaugliams svarbių santykių ratas plečiasi, apimdamas grupių lyderius ir herojus. Prie paauglio – jauno žmogaus vertybinių nuostatų formavimo prisideda visuomenė. Jaunimas labiausiai vertina tai, kas yra svarbu šiai

dienai. Be to vertybės kaupiamos naujų patyrimų (teigiamų ir neigiamų) dėka. Gatvės jaunimas – tai jauni žmonės, kurie gyvena gatvėje ir nepalaiko arba palaiko minimalius ryšius su šeima bei susiduria su kompleksiniais sunkumais savo gyvenime. Gatvės (chebros, kaip grupės) gyvenimas pasirenkamas dėl to, kai nebeturima, kur eiti, ką veikti, kai nežinoma (o gal nenorima žinoti?) apie galimybes įsidarbinti, užsiimti kartu su bendraamžiais kokia nors turininga veikla, galų gale savanoriauti ar pan., o į bet kokį aplinkinių (tėvų, artimųjų, mokytojų) kišimąsi į jauno žmogaus santykius, pastarojo atsakas būna labai audringas, nes teisė į savarankiškumą, jaunuolio manymu, priklauso tik jam.

Taigi - paauglių pasaulėžiūra yra labai trapus darinys. Jį veikia begalė išorės ir vidinių veiksmų. Jaunas žmogus, bręsdamas gauna daug informacijos, kurią žinoma reikia įsisavinti. Paauglystėje jaunuoliai pageidauja, kad su jais būtų elgiamasi kaip su suaugusiais, tokiu būdu siekdami pagalbos ir pasitikėjimo. Nepaisant tokių iškeltų sąlygų, pradeda protestuoti, elgtis ne pagal visuomenėje priimtas moralės normas. Visa tai apsunkina ir fiziologiniai pokyčiai. Svarbiausias paauglystės subrendimo ženklas – identiteto suradimas. Kiekviename amžiaus tarpsnio laikotarpyje žmogus susiduria su įvairiausiomis krizėmis, kurių įveikimas arba neįveikimas turi didelę reikšmę tolimesniam asmenybės vystymuisi. Įveikus krizes susiformuoja naujasis „Aš“. Kaip susidorojama su krizėmis, priklauso tiek nuo pačio žmogaus, tiek nuo žmogų supančios kultūrinės bei socialinės aplinkos. Siekdami kovoti (ar bėgti nuo jų) su iškilusiomis amžiaus tarpsnių problemomis, jauni žmonės dažnai buriasi į grupes. Pasirinkę laiką leisti gatvėje, jaunuoliai labai dažnai pasižymi itin žemu savęs vertinimu. Bendraujant su bendraamžiais grupėse (gatvėje), pasijuntama vertinga tos „kultūros“ dalimi. Gatvės grupės yra labai pavojingos, kadangi pažeisdamos visuomenėje priimtas elgesio normas, sukelia didžiulį susirūpinimą, nerimą, nesaugumo jausmą aplinkiniams. Paaugliui, kuris save identifikuoja su gatvės jaunimu, atrasti savo identitetą pereinant per krizes, gali padėti socialiniai darbuotojai, dirbantys su jaunimu. Kokią pagalbą jie gali suteikti ir kokia yra praktika, bus aptariama kitame šio darbo skyriuje.

2 SOCIALINIO DARBUOTOJO DIRBANČIO SU GATVĖS JAUNIMU, DARBO PROBLEMATIKA

Socialinis darbas su gatvės jaunimu – itin kryptingas darbas, kurio metu mezgami santykiai tiek su jaunuolių grupėmis, tiek su atskirais jaunais žmonėmis šių žmonių lankymosi (laisvalaikio praleidimo) vietose, įvairiomis formomis teikiama socialinė, asmeninė, ugdomoji pagalba, nukreipiama į jau esančias organizacijas ar institucijas. Norint tai sėkmingai įgyvendinti, reikalingas tam tikro pobūdžio socialinio darbuotojo ugdymas, kompetencijų, kvalifikacijų tobulinimas (ne visoms darbo su jaunimu formoms ir ne visoms tikslinėms grupėms neformalusis ugdymas yra tinkamas). Būtina, bet tuo pačiu ir problematiška vadovautis darbo su jaunimu principais bei siekti patenkinti jaunimo poreikius. Tam reikalinga atitinkamai suformuota šalies teisinė bazė, įstatyminiai aktai.

Jaunimo reikalų departamentas teigia, kad Lietuvoje dokumentai, aptariantys socialinio darbuotojo, kuris dirba su jaunimu gatvėje, veiklą, dar tik yra rengiami. Problema ta, kad sukurti įstatymai turi apibrėžti, kaip padėti jaunesiems žmonėms, nepriklausomai nuo jų socialinės padėties, statuso, turiningai, saugiai leisti (sudaryti galimybes leisti) laisvalaikį, kaip sudominti jaunus žmones jiems svarbia bei įdomia veikla, kaip padedant kompetentingiems darbuotojams gvildinti ir teigiamai spręsti kasdieną iškylančius jaunuolių iššūkius. Todėl labai svarbu įgyti patirties, kurią būtų galima panaudoti, rengiant įstatymą, reglamentuojantį socialinį darbą su gatvės jaunimu.

Šio skyriaus tikslas - aptarti socialinio darbuotojo dirbančio su jaunuoliais, leidžiančiais laiką gatvėje, problematiką. Skyriuje bus apžvelgti veiklos būdai, ką socialiniai darbuotojai siūlo Lietuvoje, ką Vokietijoje, kokios yra pagrindinės veiklos kryptys, į ką kreipiamas dėmesys. Pateikta dokumentų, supažindinančių su įstatymais bei reglamentuojančių darbą su gatvės jaunimu (nacionalinių Vokietijos Respublikos teisės aktų, mokslinių knygų ir žurnalų, spaudos leidinių, nevyriausybinių organizacijų dokumentų, internetinių organizacijų puslapių) analizę. Trumpai bus aptarta bei palyginta įstaigų veikla, teikiama pagalba, darbo su jaunuoliais, leidžiančiais laiką gatvėje, gairės.

2.1 Socialinio darbuotojo teikiama pagalba gatvės jaunimui Lietuvos ir Vokietijos valstybių politikoje ir praktikoje

Pažymėtina, kad socialinis darbas su jaunimu leidžiančiu laiką gatvėje užsienyje egzistuoja jau daugiau, kaip 40 metų (Švedaitė – Sakalauskė, Eidukevičiūtė, 2014). Darbas su jaunimu gatvėje ypač išvystytas Vokietijoje, todėl jį išsamiau ir aptarsime šiame poskyryje. Kaip jau minėta anksčiau darbas su gatvės jaunimu Lietuvoje nėra išplėtotas. Šį darbą vykdo tik keletas organizacijų, tokios kaip Actio Catolica Patria, Pal. J. Matulaičio socialinis centras, ir kaip teigia B. Švedaitė – Sakalauskė, D. Eidukevičiūtė (2014) - kai kurios kaimiškų vietovių seniūnijos (tikslaus skaičiaus autorės nenurodo). Artimiausias socialiniui darbui su gatvės jaunimu yra Pal. J. Matulaičio socialinio centro socialinis darbas gatvėje - „Sofkė“. Savo socialinį darbą gatvėje centras pristato taip: *Socialinis darbas gatvėje – tai pagalba jauniems žmonėms, kurie didžiąją laiko dalį praleidžia gatvėje.[...] Orientuojamės į žmones nuo 14 iki 20 metų, tačiau nevengiame bendrauti ir su kitokiu jaunimu.* Pagrindinės Sofkės veiklos: darbas gatvėje; jaunų žmonių konsultavimas ir užimtumas atviroje erdvėje; internetinis konsultavimas (<http://www.matulaiciosc.lt/jaunimas/sofke>). Socialiniai darbuotojai akcentuoja, kad darbas gatvėje yra ilgalaikis procesas, kurio metu siekiama užmegzti šiltus, pagarbius santykius su jaunimu. Su sutiktais jaunais žmonėmis darbuotojai kalbasi jiems svarbiomis temomis, kartu žaidžia, o kartais tiesiog pasisveikina ir nueina. Jaunimo darbuotojai nenori pakeisti jaunų žmonių, nemoralizuoja, nevertina ir padeda tik tiek, kiek jaunuolis ar „chebra“ siūlomos pagalbos nori. Būdingas bruožas – konfidencialumas, tai darbuotojai savo internetiniame puslapyje išskiria, kaip vieną iš svarbesnių darbo momentų. Pagalba, kurią suteikia jauniems žmonėms, bei informacija, kuria žmonės pasidalina su jaunimo darbuotojais yra neviešinama, neperduodama, nesidalinama su kitomis institucijomis be jaunuolio sutikimo. Taip pat aktualu - pagarbus bendravimas. Atėję pas jaunus žmones jaunimo darbuotojai yra lyg svečiai, todėl jaunimo neteisìa ir nenurodinėja, kaip „derėtų“ elgtis. Visgi jeigu jaunimas nori sulaukti jaunimo darbuotojo pagalbos, darbuotojai kviečia juos laikytis „jų taisyklių“. Atsižvelgiama, kad pagalba būtų atitinkanti jaunų žmonių poreikius. Socialiniams darbuotojams svarbu atpažinti tikruosius žmonių poreikius, todėl daug laiko skiria paprastam bendravimui. Siekia jaunuolius apsaugoti nuo perdėtų aplinkos lūkesčių dėl „teisingo“ gyvenimo būdo. Neverčia jaunų žmonių bendrauti su jaunimo darbuotojais, jei jie to nenori, tačiau nori užtikrinti, kad esant poreikiui, jų pagalba

bus pasiekama (<http://www.matulaiciosc.lt/jaunimas/sofke>). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad socialiniai darbuotojai pagrindiniu darbu laiko paprastą bendravimą, kurio dėka mezgasi santykis, padedantis jaunuolius pasikviesti į atvirą jaunimo erdvę, kurioje jie saugiai gali praleisti laisvalaikį. Užmezgus santykį su jaunimu, leidžiančiu laiką gatvėje, galima jam pasiūlyti ir kitos pagalbos, pavyzdžiui mokykloje, ar renkantis profesiją, galbūt įsidarbinant ir kt..

Pažymėtina, kad Vokietijoje socialiniai darbuotojai nuolat lankosi tose vietose kur renkasi jaunimas, ir siekia sukurti pasitikėjimu grįstus santykius. Laikomasi principo, kad darbo gatvėje metu jaunuoliai turėtų jaustis saugūs ir negalvoti, kad juos norima kontroliuoti, tačiau priešingai, turėtų jausti, kad jie rūpi darbuotojams. Lietuvoje, ir Vokietijoje jaunuoliai nėra verčiami priimti darbuotojų siūlomos pagalbos, jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje patys pasirenka savo veiklą (Laureckis ir kt. 2015, Bodenmüller, Piepel 2003). Pirmas ir vienas iš svarbesnių darbų Vokietijoje su jaunimu dirbančių jaunimo darbuotojų, yra kontakto užmezgimas (Gillich 2006). Jaunuoliai gatvėje dažniausiai nenori pripažinti jokios pagalbos sistemos, ja nepasitiki, arba yra nusivylę. Dėl to pirmas kontakto su jaunuoliu gatvėje užmezgimas yra svarbiausias. Kontaktui neužsimezgas, tolimesnis socialinis darbas retai tampa įmanomas. Kontakto neužsimezgimas gali būti dėl kelių priežasčių: socialinio darbuotojo baimės, nepasitikėjimo, arba pirminė jaunuolių reakcijos susitikus su darbuotoju. Kita problema - dažnai jaunuoliai yra stumiami iš „politikos“ (aktyvaus gyvenimo), taip jie užsidaro savo privačiose erdvėse, kuriose jie yra sunkiai pasiekiami (Gillich 2006). Pagalbos siūlymas pirmo kontakto metu turi būti pateikiamas labai profesionaliai, kad tai nebūtų suprantama, kaip priverstinė pagalba (Gillich 2006). Kontakto užmezgimas yra pirmas darbas siekiant padėti jaunuoliui ateityje.

Apžvelgus keletos jaunimo klubų/centrų Vokietijoje, dirbančių su gatvės jaunimu veiklą, galima pristatyti jų darbą. Svarbiausi šio darbo ypatumai: socialiniai darbuotojai su gatvės jaunimu dirba laisvalaikio praleidimo vietose (Vokietijos Bremeno miesto jaunimo klubo „VAJA“); dažnai pagalba būna teikiama iš karto, jaunuoliai konsultuojami. Dirbdami pagal darbo gatvėje metodus, klubo socialiniai darbuotojai „ateina“ į jaunuolių gyvenimą, kad gatvės jaunuoliams padėtų „susidoroti su gyvenimu“, ir kad jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, patys nuspręstų kokia pagalba/pagalbos forma jiems reikalinga (Thieme, Zier 2004). Kartais socialiniai darbuotojai būna tarpininkai tarp jaunuolių, leidžiančių laiką gatvėje ir socialinio darbo institucijų (socialinių paslaugų centrų, socialinės paramos skyrių ir kt.), kurių jaunuoliai dažnai

nepripažįsta. Svarbi detalė darbe su jaunimu Vokietijoje yra jaunuolių skatinimas padėti patiems sau gyvenime (<http://vaja-bremen.de/>). Klubo VAJA socialiniai darbuotojai pirmiausia dirba su jaunuoliais, kuriems gatvė yra tapusi laisvalaikio, veiksmo ir gyvenimo vieta, dėl ko tokie jaunuoliai padėti sau turi mažiau galimybių arba iš vis jų neturi. Darbuotojai stengiasi užmegzti kontaktą su „iš socialinio gyvenimo iškritusiais“ jaunuoliais, juos palaikyti ir kartu su jaunuoliais gyvenimą pradėti lipdyti pozityviai. Socialiniai darbuotojai priima jaunuolius iš įvairių jų gyvenimo situacijų tokius, kokie jie yra. Darbas su jaunimu dirbamas ten, kur jaunuoliai yra sunkiai pasiekiami (arba nori būti nepasiekti), kur laisvalaikio praleidimo vieta pasirinkta gatvė (<http://gangway.de>).

„Gangway E.V.“ organizacija Vokietijoje įsikūrusi Berlyne, taip pat dirba socialinį darbą su jaunimu, leidžiančiu laiką gatvėje. Įstaigos socialiniai darbuotojai eina pas gatvės jaunuolius į jų aplinką. Darbuotojai jaunuolių susibūrimo vietose (gatvėje) yra tik svečiai – elgiasi pagarbiai, ir yra aktyvūs klausytojai. Su jaunuoliais dirbama jų lygyje, nevertinant, nemoralizuojant, neteikiant gyvenimo „instrukcijų“. Kiekvienas iš sutiktųjų yra svarbus, todėl kiekvienam sudaroma galimybė dalyvauti gyvenime. Socialiniai darbuotojai palaiko ir stiprina jaunuolių savarankišką pasirinkimą savo gyvenimą gyventi taip, kaip jie nori (<http://gangway.de>). „Gangway E.V.“ įstaigos darbuotojai su gatvės jaunuoliais dirba išsikeldami sau tikslus: jaunuolių, kuriems reikia pagalbos paieška; kontakto užmezgimas jų susirinkimų vietose; pasitikėjimu grįstų santykių kūrimas; pagalba paramos ieškantiems jaunuoliams, jų interesų atstovavimas; jaunuolių pasitikėjimo stiprinimas; asmeniniai pokalbiai, konsultacijos; profesinis orientavimas; pagalba (re) socializuojantis; pagalba sprendžiant kylančius konfliktus ir kt.. Darbas su jaunimu gatvės erdvėje, kurioje dirba „Gangway E.V.“ yra mažai pastebimas. Dirbant su jaunimu gatvėje, socialiniai darbuotojai tik užpildo tuštumą: darbas gatvėje pasiekia tuos jaunuolius, kurių nepasiekia jokia kita institucija, kurie yra socialiai apleisti, kurių socialiniam ugdymui, ar socialinei integracijai gresia pavojus (dažnai tai būna menkos reputacijos (mikro)rajonai) (<http://gangway.de>). Darbas gatvėje yra tarsi tiltas, kuris jungia gatvės jaunimą ir bendruomenę, dėl to darbas su jaunimu gatvėje yra svarbus individualiam jaunuolio pokyčiui, taip pat ir ryšiui su visa bendruomene (<http://gangway.de>). Specialistų komanda darbą gatvėje papildo ir specialiomis temomis, kaip priklausomybės ir narkotikai, profesija ir darbas, mokymasis ir jaunimo kultūra. Šie socialiniai darbuotojai dirba su jaunuoliais, kad sudarytų jiems tokias pačias galimybes savo gyvenimą pozityviai kurti iš naujo.

Apibendrinant su gatvės jaunimu dirbančių organizacijų socialinį darbą, galima teigti, kad kiekvienas socialinis darbuotojas yra tikras, jog kiekviename žmoguje slypi galia, talentas ir kūrybiškumas, tik svarbu padėti tai atrasti, surasti ir padėti pasinaudoti. Geresnis gyvenimas gali ir turi tapti realybe. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, Lietuvoje ir Vokietijoje jaunuoliams pagalba nėra „primetama“. Ji yra pasiūloma. Jei jaunuoliai pagalbą priima ir nori ją gauti, turi įsipareigoti laikytis ir darbuotojų taisyklių. Pagrindinis darbo tikslas – atrasti gatvės jaunimą, užmegzti ryšį, priimti tokį koks yra, būti su juo ir jei reikia padėti jaunuoliams lipdyti savo gyvenimą iš naujo, įgyti reikalingų įgūdžių, ugdyti pasitikėjimą, skatinti įgyti profesiją ir ja naudotis savo gyvenime.

2.2 Socialinio darbuotojo darbo su gatvės jaunimu reglamentavimas Lietuvoje ir Vokietijoje

Šiai dienai Lietuvoje teisinio reglamentavimo sąvokos „darbo gatvėje“ nėra. Siekiant suteikti kokybiškas socialines paslaugas dirbant su jaunimu gatvėje, labai svarbus yra socialinio darbuotojo darbo su jaunimu gatvėje reglamentavimas. Tad šiame poskyryje apžvelgiama Atvirųjų jaunimo centrų ir erdvių koncepcija, Jaunimo politikos pagrindų įstatymas, Socialinių paslaugų katalogas, bei Vokietijos socialinės pagalbos įstatymas.

2010 m. Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos patvirtino *Atvirųjų jaunimo centrų ir erdvių koncepciją*, kurioje numatoma, kad jaunimo darbuotojai gali veikti ne tik darbo su jaunimu organizacijose, bet ir kitose aplinkose: parkuose, gatvėje, prekybos centrų prieigose ir panašiai. Tai atveria duris darbui su jaunimu gatvėje, ir leidžia neapsiriboti vienoje erdvėje. Šioje koncepcijoje taip pat pažymima, kad darbe su jaunimu būtina vadovautis **principais**, kurie įtvirtina šios darbo formos specifiškumą. Keletą svarbesnių principų: **savanoriškumo principas** – kuris teigia, kad visi atviro darbo veiklos ar įsitraukimo pasiūlymai yra paremti jaunų žmonių savanoriškumu, t.y. laisvo apsisprendimo principu – skirtingai nei įvairūs būreliai, jie suprantami kaip neįpareigojantys tęstiniam (privalomam) įsitraukimui į veiklą, privalomai registracijai dalyvauti veikloje. **Prieinamumo principas** – veiklos ir pasiūlymai jaunam žmogui yra nevaržomi registravimusi, naryste, įvairiais dalyvavimo mokesčiais ar kitais veiksniais, galinčiais riboti jaunų žmonių įsitraukimo galimybes. Visi veiklų pasiūlymai vyksta jaunų žmonių laisvu laiku, t.y. po pamokų, paskaitų, darbo ar kitų privalomų sisteminių įsipareigojimų, jauniems žmonėms patogioje vietoje (Atvirųjų jaunimo centrų ir

erdvių koncepcija 2010 m.). Šie du išskirti principai leidžia organizuoti darbą su gatvės jaunimu, jie tarsi „apremina“ darbo su jaunimu gatvėje specifiškumą.

Jaunimo politikos pagrindų įstatyme (2003 m.) nėra išskirtas darbas su gatvės jaunimu arba apskritai darbas gatvėje. Devintame straipsnyje yra nurodomos pagrindinės jaunimo organizacijų funkcijos: tenkinti ir įgyvendinti bendrus jaunimo ar atskirų jaunimo grupių poreikius bei interesus; ugdyti jaunų žmonių pilietiškumą ir pagarbą šeimai; vykdyti jaunų žmonių neformalųjį ugdymą; organizuoti jaunų žmonių užimtumą, sportą, turizmą, kultūrinę bei profesinę veiklą; skatinti jaunų žmonių tarptautinį bendradarbiavimą; propaguoti savanorišką jaunimo darbą bei užsiimti kita veikla, kuri neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims, įstatymams ir kitiems teisės aktams (Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas 2003.12.4 Nr. IX-1871). Galima teigti, kad darbas su gatvės jaunimu neprieštaruoja Lietuvos Respublikos įstatymams bei Konstitucijai ir tarsi yra paminėtas įstatyme, tačiau visisiškai neapibrėžtas.

Analizuojant *Socialinių paslaugų katalogą* (2006 m.), vėlgi nerasime socialinės pagalbos gatvės jaunimui. Kataloge yra išskiriamos tik bendrosios socialinės paslaugos, kurių gavėjai - socialinės rizikos vaikai ir jų šeimos, vaikai su negalia ir jų šeimos, likę be tėvų globos vaikai, suaugę asmenys su negalia ir jų šeimos, senyvo amžiaus asmenys ir jų šeimos, socialinės rizikos suaugę asmenys ir jų šeimos, socialinės rizikos šeimos, vaikus globojančios šeimos, kiti asmenys ir šeimos. Kaip matyti, jaunimas, leidžiantis laiką gatvėje nėra išskiriamas, tačiau galima daryti prielaidą, kad šie jaunuoliai ar jų šeimos yra priskiriamos socialinei rizikai, dėl ko gali pasinaudoti bendrosiomis socialinėmis paslaugomis, kaip: informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, sociokultūrinės paslaugos. Gali gauti ir specialiąsias paslaugas. Viena iš jų - socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas. Šios paslaugos teikiamos asmenims (šeimoms) dienos metu, siekiant palaikyti ir atstatyti savarankiškumą atliekant įvairias visuomeniniame ar asmeniniame (šeimos) gyvenime reikalingas funkcijas (teikimo vietos: socialinių paslaugų įstaiga, šeimos paramos centras, paramos šeimai tarnyba, vaikų dienos centras, dienos centre socialinės rizikos suaugusiems asmenims, dienos centras suaugusiems asmenims su negalia, bendruomenės centras, dienos centras, asmens namuose ir kt.) (Socialinių paslaugų katalogas, 2006). Šiame kataloge nurodytos paslaugos dažniausiai numatytos teikti įstaigoje ar klientų namuose, tačiau ne gatvėje ir tai dar kartą rodo, kad pagrindiniai šalies įstatymai nenumato socialinio darbo gatvėje. Formaliai darbo su jaunimo gatvėje paslauga

Lietuvoje kol kas neegzistuoja. Ši darbo forma neminima teisės aktuose, nėra numatyti šios darbo formos tikslai, uždaviniai, principai, neapibrėžtas jos įgyvendinimas ar atsakomybės ribos (Laureckis ir kt., 2015).

Vokietijoje kiekviename didesniame mieste yra įvairūs jaunimo klubai, kuriuose dirba apie 70 socialinių darbuotojų, kurie dirba su jaunimu gatvėje. Lietuvoje šiuo metu tiesioginį socialinį darbą su jaunuoliais, leidžiančiais laiką gatvėje, dirba tik dvi socialinės įstaigos Vilniuje ir tik keletas socialinių darbuotojų. Yra ir kitų pavyzdžių Lietuvoje, kur įsikūrę atviri jaunimo centrai (AJC) ar atviros jaunimo erdvės (AJE), kur darbuotojai eina ir į gatves, tačiau dažniausiai jų tikslas būna „prisivilioti“ jaunuolius į AJC, AJE ir kt., kad čia galėtų dalyvauti veikloje. Tačiau tiek Vokietijos, tiek Lietuvos socialiniai darbuotojai teigia, kad jaunuoliai nenori keisti aplinkos, kartais nenori netgi atskleisti savo tapatybių (o pradėjus lankyti AJC ar kitus centrus, tapatybę dažniausiai turi nurodyti, nes turi atsiskaityti...), o nori eiti į „šiltus“ centrus.

Vokietijoje nėra vieningos programos ar įstatymo valstybės mastu, tačiau darbas gatvėje remiasi Socialinės pagalbos įstatymo VIII knyga - pagalba vaikams ir jaunimui (Sozialgesetzbuch (SGB VII) Kinder und Jugendhilfe), kuri išskiria pagalbą vaikams ir jaunuoliams, bei reglamentuoja jaunimo darbą, ir jaunimo socialinį darbą. Įstatyme pateikiamas standartinis tekstas, kuriame nurodoma, kad reikia skatinti jaunuolių ugdymą, juos remti, pateikti veiklos pasiūlymų, ir sudaryti galimybes jomis pasinaudoti. Svarbu, kad jaunuoliai patys dalyvautų veiklos planavime ir būtų atsižvelgiama į jų interesus (SGB VII). Tačiau įstatymo apie pagalbą vaikams ir jaunuoliams 2001 išaiškinimas (Gesetz zur Ausführung des Kinder- und Jugendhilfegesetzes (AG KJHG), pateikia paaiškinimą, kad socialinis darbas su jaunimu (Aufsuchende Jugendsozialarbeit) atliepia vienišus, agresyvius, priklausomus ar teistus jaunuolius ir padeda jų socialinei integracijai. Įvairūs pasiūlymai turi *vykti jų aplinkoje*. Gali būti organizuojamos individualios konsultacijos, grupinis, projektinis darbas ar darbas mikrorajonuose. Jaunimo reikalų tarnybos turi rūpintis, kad šie pasiūlymai atitiktų poreikius ir būtų pasiekiami (AG KJHG). Internetiniame Gangway E.V. įstaigos puslapyje teigiama, kad svarbu jaunuoliams su prastesniu išsimokslinimu ar žemesne profesine kvalifikacija, susiduriantiems su sunkia ekonomine padėtimi ar turintiems elgesio problemų, reikalinga parama įvairiose gyvenimo srityse. Dėl to gatvės darbuotojai ir eina ten, kur jaunuoliai renkasi (į gatves, aikštes), kad užmegztų kontaktus ir kartu su jais pagerintų jaunuolių gyvenimą (<http://gangway.de>).

Darbas su jaunimu Vokietijoje yra pripažintas kaip specialybė ir įtvirtintas įstatymu (SGB VIII knyga, § 72). Tačiau tai neįpareigoja turėti tik tos srities išsilavinimą arba studijuoti šios srities specialybę. Darbuotojai turi turėti specialių žinių dirbant su jaunimu, ypač ieškančiu savęs (Oberloskamp, 2008). Taipogi tai reiškia, kad kiekvienas, kuris geba ir nori dirbti su jaunimu savanoriškais pagrindais, gali ir turi gauti visokeriopą pagalbą, palydėtoją, patarėją, ir užtarėją (SGB VIII knyga, § 72).

Kaip autoriai K. Laureckis, ir kt. (2015) teigia, Vokietijoje darbas gatvėje plačiąja prasme yra suprantamas kaip mobilus darbo dalis, kurio tikslas – padėti jaunuoliams, turintiems sunkumų, jų susibūrimo vietose. Šalyje neegzistuoja ir vieningas mobilus darbo apibrėžimas, kad būtų išsaugotos galimybės darbo įvairovei. Tačiau tam, kad darbas būtų pripažintas mobiliu, jis turi turėti keturis metodinius elementus: individualią pagalbą (funkcionalus konsultavimas, krizių intervencija ir palydėjimas), darbą gatvėje (darbas jaunų žmonių susibūrimo vietose su konkrečiais pasiūlymais), darbą grupėse (darbas su jaunų žmonių *chebrom* ir neformaliom jaunuolių grupėm) ir bendruomeninį darbą (kitų bendruomenės narių įtraukimas į bendrą darbo procesą).

Apibendrinant galima teigti, kad vienas svarbiausių aspektų dirbant darbą su jaunuoliais, leidžiančiais laiką gatvėje, yra tai, kad socialiniai darbuotojai yra svečiai pas jaunuolius ir pirmo kontakto užmezgimas yra pats svarbiausias, nuo kurio gali priklausyti visa tolimesnė veikla. Lyginant Lietuvos ir Vokietijos šalis, pabrėžtina tai, kad jos neturi konkretaus įstatymo, kuriame būtų nurodyta, kas yra darbas gatvėje, kodėl jis turi būti dirbamas, kokios apsaugos ir pagalbos priemonės turi būti naudojamos ir kt. Tačiau Vokietijos pagrindiniame šalies įstatyme, atskirame paragrafe yra nurodyta, kad su vaikais ir jaunuoliais turi būti dirbamas socialinis darbas ir kaip įstatymo aiškintojai (AG KJHG) išaiškino, nurodyta, į ką labiausiai turi būti kreipiamas dėmesys. Dažnai vokiečių kalboje sutinkamas išsireiškimas *Aufsuchende Jugendsozialarbeit*. Deja nėra tinkamo lietuviško vertimo, tačiau minėta sąvoka paaiškina socialinio darbo gatvėje principą - socialiniai darbuotojai „eina ieškoti“ jaunuolių, kuriems reikalinga (socialinė) pagalba. Taigi šios šalies įstatymo išaiškinimas mums aiškiai parodo, kad darbuotojai turi eiti ieškoti, ten kur jaunuoliai renkasi, kur galimai jiems reikalinga pagalba. Vokietijoje toks darbas vadinamas mobiliu darbu. Tačiau būtina pabrėžti, kad socialinis darbas su gatvės jaunimu Vokietijoje dirbamas jau 40 m. (Švedaitė – Sakalauskė, Eidukevičiūtė, 2014) ir metų patirtis leido sukurti įstatymus, kurie sudaro galimybę darbo įvairovei. Lietuvoje, kaip jau minėta, panašaus įstatymo

ar išaiškinimo nėra, tačiau pradžia padaryta. 2010 m. patvirtinta *atvirųjų jaunimo centrų ir erdvių koncepcija*, kurioje numatoma, kad jaunimo darbuotojai gali veikti ne tik darbo su jaunimu organizacijose, bet ir kitose aplinkose: parkuose, gatvėje, prekybos centrų prieigose ir panašiai. Ši koncepcija taipogi mums palieka atvirą erdvę būti kūrybiškiems, dirbant su jaunuoliais, leidžiančiais laiką gatvėje bei pasiūlyti kokybišką paslaugą, o pirmiausia - tai buvimą kartu.

3 TYRIMAS: SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ, TEIKIANČIŲ PAGALBĄ JAUNIEMS ŽMONĖMS LEIDŽIANTIEMS LAIKĄ GATVĖJE, PATIRTYS

3.1 Tyrimo metodologija

Siekiant nustatyti, kokia socialinio darbuotojo pagalba teikiama jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, buvo atliktas kokybinis interviu. Tyrimo dalyviais pasirinkti socialiniai darbuotojai dirbantys su jaunais žmonėmis Lietuvoje ir Vokietijoje, išskirtinai tik gatvėje, ir netrumpiau, kaip 1 metai.

Tyrimo tikslas: Atskleisti socialinių darbuotojų dirbančių gatvėje su jaunuoliais, teikiamą pagalbą jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti socialinio darbuotojo kontakto su jaunuoliais, leidžiančiais laiką gatvėje, užmezgimą ir palaikymą.
2. Atskleisti jaunuolio, leidžiančio laiką gatvėje, paveikslą.
3. Nustatyti socialinio darbo su jaunuoliais, leidžiančiais laiką gatvėje, darbo specifiką, darbuotojų vaidmenis ir pagalbos jauniems žmonėms, leidžiantiems laiką gatvėje teikimą.
4. Nustatyti trukdžius organizuojant ir vykdant socialinį darbą su jaunuoliais, leidžiančiais laiką gatvėje.
5. Atskleisti socialinių darbuotojų dirbančių su jaunuoliais gatvėje nuomonę apie veiklos tobulinimo galimybes.

Tyrimo metodas. Empiriniui tyrimui atlikti naudojamas kokybinis tyrimas, duomenys renkami pusiau struktūruotu interviu. Kaip teigia K. Kardelis (2002), kokybiniuose tyrimuose tyrėjas turi ilgesnį ir lankstesnį ryšį su informantu, todėl tokiu būdu surinkti duomenys turi gilesnį ir turtingesnį turinį, kas suteikia didesnę galimybę geriau suprasti informantų požiūrį apie tiriamąjį reiškinį. Kokybinio tyrimo duomenų analizės procese svarbu atskleisti žinias apie tai, ką žmonės mąsto, jaučia, išgyvena, patiria konkrečiomis aplinkybėmis, kuriomis jie atranda save (Bitinas ir kt. 2008). Kadangi Lietuvoje socialinį darbą su jaunimu gatvėje dirbančių yra nedaug, todėl planuojamas imties sudarymo būdas, netikimybinės atrankos, „Sniego gniūžtės“ principu atliekama atranka. „Sniego gniūžtės“ – tyrimo imties sudarymo būdas, pagrįstas tuo, kad kiekvienas tyrime jau dalyvaujantis informantas gali tyrėjui nurodyti kitus tyrimo vienetų, tyrėją

supažindinti ir į tyrimą įtraukti informantus, kurie priklauso gana ribotai, bet specialios ir svarbios informacijos turinčiai pagrindinei aibei, kurią pačiam tyrėjui sudėtinga pasiekti ir apie kurią žinių jis turi mažai arba neturi iš viso (Bitinas ir kt. 2008).

Duomenų rinkimo metodas. Atsižvelgiant į tyrimo tikslą bei temos sudėtingumą, duomenys buvo renkami pusiau struktūruotu interviu. Pusiau struktūruoto interviu metu tyrėjas numato tik bendrus klausimus, o vykstant interviu visuomet pasiruošęs improvizuoti (May, 1997). Toks būdas leido tyrėjui būti lanksčiam, tyrimo eigoje koreguoti klausimus, užduoti papildomus klausimus pasitikslinimui, bet bendri klausimai užtikrino, kad nebuvo nukrypta nuo nagrinėjamos temos. Atsakymų į interviu klausimus turinys nagrinėtas taikant kokybinės turinio (content) analizės metodą. Pasak V. Žydžiūnaitės, G. Merkio, S. Jonušaitės (2005) kokybinė turinio analizė yra kokybinės diagnostikos instrumentas. Pritaikius kokybinės diagnostikos metodologinę koncepciją, gauti rezultatai leidžia nustatyti konkretaus konteksto, kuriame veikia tiriamasis, ypatumus ir tuo remiantis numatyti veiklos kaitos bei profesionalaus specialisto kompetencijų plėtojimo poreikius (Žydžiūnaitė ir kt. 2005).

Tyrimo instrumentas. Pusiau struktūruoto interviu su socialiniais darbuotojais dirbančiais su jaunuoliais gatvėje, buvo naudojami iš anksto parengti klausimai sudaryti iš atitinkamų temų (1 priedas):

1. Duomenys apie informantą;
2. Jauno žmogaus laiką leidžiančio gatvėje „*portretas*“;
3. Socialinio darbuotojo pagalba jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje;
4. Socialinių darbuotojų nuomonė apie socialinės pagalbos teikimo tobulinimą/ perspektyvas

Duomenų apdorojimo metodas. Duomenų apdorojimui ir tolimesnei analizei buvo taikoma kokybinės turinio analizės etapas (Bitinas ir kt. 2008). Analizė apima keturis etapus:

1. Daugkartinis teksto skaitymas;
2. Kategorijų išskyrimas remiantis „raktiniais“ žodžiais;
3. Kategorijų turinio skaidymas į subkategorijas;
4. Kategorijų ir subkategorijų interpretavimas bei pagrindimas iš teksto parinktais įrodymais (Bitinas ir kt. 2008).

Analizuojant duomenis šiais keturiais etapais, gauta naudingos ir sistemiškos informacijos apie socialinių darbuotojų dirbančių gatvėje su jaunuoliais, teikiamą pagalbą jauniems žmonėms, leidžiančiais laiką gatvėje.

Tyrimo dalyvių imtis. Kaip teigia B. Bitinas, L. Rupšienė, V. Žydžiūnaitė, (2008), kokybinio tyrimo imčiai netaikomi griežti reikalavimai. Tačiau norint, kad tyrime dalyvautų tie tyrimo dalyviai, kurie išmano tiriamąjį reiškinį, jiems atrinkti buvo nustatyti tiksliniai kriterijai:

1. Socialiniai darbuotojai dirbantys gatvėje su jaunais žmonėmis leidžiančiais laiką gatvėje.
2. Socialiniai darbuotojai turi turėti ne mažesnę, kaip 1 metų darbo stažą darbe su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje.

Tyrimo etika. Prieš pradėdant tyrimą informantai buvo supažindinti su tyrimo tema, tikslu ir uždaviniais, taip pat su tiriamųjų teise atsisakyti dalyvauti tyrime. Lietuvoje apklausti informantai pasirašė sutikimą dalyvauti tyrime. Tyrimo dalyviams buvo užtikrinta, kad visa gauta informacija bus konfidenciali, o gauti duomenys darbe bus pateikti apibendrinti. Šiuo tikslu dalyvių vardai, jų darbo vietos ir kiti su asmeniu susiję duomenys darbe nebus minimi. Dėl to, analizuojant gautus duomenis informantų vardai užkoduoti pirmosiomis abėcėlės raidėmis.

Tyrimo eiga. Tyrimui atlikti tyrėjas tiesiogiai kreipėsi į du socialinius darbuotojus dirbančius su gatvės jaunimu gatvėje, po vieną Lietuvoje ir Vokietijoje. Tyrimui atlikti buvo gauti informantų sutikimai. Kadangi tyrimo metu buvo naudojamas “Sniego gniūžties” principas, pirmųjų dviejų tiriamųjų buvo paprašyta įvardinti kolegas, kurie galėtų dalyvauti tyrime. Tyrimo dalyviai pateikė dar penkių asmenų kontaktus, kurie galėtų dalyvauti tyrime. Tačiau vienas asmuo neatitiko tyrimui keliamų tikslinių kriterijų, nedirbo su jaunimu gatvėje, tačiau dirbo su komanda biure, dalyvaudavo komandiniuose pasitarimuose. Dar du informantai iš Vokietijos neatsiliepė į kvietimą dalyvauti tyrime. Buvo apklausti dar du informantai Lietuvoje, apklaustieji kitų socialinių darbuotojų dirbančių su gatvės jaunimu, kontaktų pateikti negalėjo. Viso tyrimo metu tyrėjas turėjo 7 socialinių darbuotojų, dirbančių su gatvės jaunimu kontaktus, su 4 iš jų tyrimą pavyko atlikti.

Tyrimo laikas ir vieta. Tyrimui atlikti vietos ir laikai buvo suderinti iš anksto. Tyrimas vyko 2016 metų spalio – lapkričio mėnesiais. Su vienu tyrimo dalyviu interviu vyko komandinių pasitarimų biure, su dviem tiriamaisiais susitikimai vyko viešosiose erdvėse. Su vienu informantu tyrimas buvo atliekamas pasitelkiant kompiuterinę programą internetu – “Skype”. Visi interviu, gavus informantų sutikimus, buvo įrašomi į diktafoną, kartu pasižymint svarbiausius momentus užrašuose. Kiekvienas interviu truko nuo 30 iki 65 minučių.

Tyrimo patikimumo kontrolė:

Patikimumo kontrolę buvo užtikrinama keičiant tyrimo elementus. Kitų informantų įtraukimas į tyrimą padeda įsitikinti, kad gaunami identiški duomenys. Į tyrimą įtraukti Vokietijos atstovai, dirbantys socialinį darbą gatvėje su jaunais žmonėmis.

Tyrimo ribotumas: laikas tiriamųjų ir tyrėjo atžvilgiu. *Tiriamųjų atžvilgiu* – interviu buvo atliekamas tik su 4 asmenimis, kadangi Lietuvoje socialinis darbas gatvėje nėra plačiai dirbamas. Viena socialinė darbuotoja, darbo gatvėje pradiningė dėl šeimyninių aplinkybių negalėjo dalyvauti tyrime. Du Vokietijos socialiniai darbuotojai dirbantys su jaunuoliais gatvėje, atsiliepė į kvietimą, bet paskui persigalvojo ir nedalyvavo tyrime dėl užimtumo. *Tyrėjo atžvilgiu* – laiko, skirto magistro darbo rašymui limitai tyrėjui neleido toliau ieškoti daugiau informantų Vokietijoje. *Vieta* – sudėtinga rasti vietą interviu atlikimui, nes visas socialinis darbas su jaunais žmonėmis leidžiančiais laiką gatvėje, vyksta gatvėje.

3.2 Socialinių darbuotojų, dirbančių su jaunais žmonėmis gatvėje, tyrimo duomenų analizė

Tyrimo dalyvavo keturi asmenys, dirbantys didžiuosiuose Lietuvos ir Vokietijos miestuose, iš jų du vyrai ir dvi moterys (1 lentelė).

1 lentelė. Tyrimo imties charakteristika

Koduotė	Tautybė	Lytis	Darbo stažas metais	Šalis, kurioje įgyta darbo su jaunimu gatvėje patirtis
Informantas - A	lietuvis	Vyr.	4	Lietuva
Informantas - B	vokietė	Mot.	2,5	Vokietija
Informantas - C	prancūzas	Vyr.	3	Prancūzija ir Lietuva
Informantas - D	lietuvė	Mot.	4	Lietuva

Visi tyrimo dalyviai dirbantys su jaunimu tik gatvėje: „*save suprantam, kaip gatvės darbuotojus*“, „*su gatvės jaunimu dirbu maždaug 2,5 metų*“ (B), „*dirbdavom gatvėje, ar prekybos centruose, kaip oras būdavo*“ (C), „*pagrindinis darbas vykdavo tik gatvėje*“ (A), „*dirbame gatvėje*“ (D). Socialinių darbuotojų darbinis stažas yra nuo 2,5 metų iki 4 metų: „*tai nuo 2012 metų rugsėjo mėnesio reikia skaičiuoti, tai keturi metai pilni*“ (1 lentelė).

3.2.1 Kontakto su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, užmezgimas ir palaikymas

Tyrimo metu socialinių darbuotojų buvo paprašyta įvardinti vietas, kuriose vyksta susitikimai su gatvės jaunimu. Išanalizavus tyrimo duomenis išskirtos dvi kategorijos – atviros erdvės ir uždaros erdvės (2 lentelė).

2 lentelė. Vietos, kuriose vyksta socialinių darbuotojų susitikimai su jaunuoliais

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Atviros erdvės	Gatvė	<...>dirbame tik gatvėje<...>(B) <...>pats eini pas juos, tai tie susitikimai, bet kokiu atveju vyksta gatvėje. <...>(A) <...>Taip, nu kaip čia gatvėje<...>(C) <...>sutinkame <...> dirbame gatvėje <...>(D) <...>visas darbas vyksta gatvėje<...>(A)
	Stotelės ar žaidimų aikštelės, stadionai	<...>juos sutinkame autobusų stotelėse<...>(B) <...>sutinkam stadionuose<...>galima ateiti su kamuoliu, pasiūlyti žaisti<...> tiesiog krepšinį, arba tinklinį<...>(C) <...>stadione futbolą žaidžia ar sportuoja ant turnikų<...>(A)
Uždaros erdvės	Atvira jaunimo erdvė arba biuras, kino teatras, pramogoms skirtos patalpos.	<...>intervencijos etape, kai teiki pagalbą, tai tie susitikimai gali vykti nebūtinai gatvėje. <...>turėjome tokią atvirą erdvę, kur penktadieniais jaunimėlis galėdavo ateiti. <...>arba tiesiog į biurą<...> kad galėtum efektyviau dirbti<...>(A) <...>keliaujam į kiną<...>(B) <...>atvira erdvė, bet mes ją naudojame kaip konsultacinę erdvę su jaunimu<...>(A) <...>atviroje jaunimo erdvėje turim stalo futbolą<...> galimybę išgerti arbatos<...>išsiskalbti<...>(D) <...>žaidžiam stalo žaidimus<...>(B)
	Prekybos centras	<...>ar prekybos centruose, čia kaip oras būdavo<...>(C) <...>žiemą dažniausiai sutikdavome X prekybos centre<...>(D) <...>neturėjo batų, buvo šalta, nėjo dėl to į mokyklą, būdavo prekybos centruose<...>(A)

Išanalizavus informantų atsakymus, paaiškėjo, kad su gatvės jaunuoliais „...visas darbas vyksta gatvėje...“ (A), „dirbame tik gatvėje...“ (B). Tai rodo socialinio darbo su gatvės jaunimu specifiškumą. Gatvės darbuotojai patys eina pas jaunuolius, susitinka su jais jų buvimo vietose, kas leidžia jaunuoliams jaustis saugiai. G. Kvieskienė (2005) teigia, kad turėdami šeimą jaučiamės esami mylimi ir saugūs, bet dažnai jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje patiriami sunkumai šeimoje, neleidžia jiems įgyti svarbiausių socializacijos pamokų – jaunuoliai neišmoksta mylėti ir gerbti, bendrauti ir bendradarbiauti. Tuomet jų mokykla tampa gatvė. Būdami gatvėje socialiniai darbuotojai kuria santykį su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje ir teikia pagalbą jaunuoliams. Socialinio darbuotojo, dirbančio su jaunu žmogumi gatvėje išskirtinumas yra: kad visas darbas „...čia gatvėje...“ (C).

Tyrimo dalyviai kalbėdami apie vietas, kuriose jaunimas leidžia laiką išskyrė keletą specifinių vietų. Informantai minėjo viešas autobusų stoteles, ir vietą, kaip dažniausią kurioje sutinka jaunus žmones, įvardijo stadionus: „...sutinkam stadionuose...“ (C), „... stadione futbolą žaidžia ar sportuoja ant turnikų...“ (A). Autobusų stotelės jaunuoliams tampa tarsi priedanga nuo lietaus ar blogo oro. Tuo tarpu stadionai, ar žaidimų aikštelės yra vieta kur jaunimas gali laisvai būriuotis, stadionai užima didesnę plotą, dažnai būna nuošaliau, nėra saugomi ar aptverti.

Stadionuose jaunuoliai turi galimybę spardyti kamuolį ar žaisti krepšinį, tai padeda socialiniams darbuotojams megzti kontaktus, „...jeigu vasara, geras oras galima ateiti su kamuoliu pasiūlyti žaisti, paprastai, tiesiog su krepšinio kamuoliu, arba tinklinis, ir tada jau prasideda kontaktas, dažnai kai yra kamuolys, yra lengviau.“(C). Socialiniai darbuotojai teigia, kad su kamuoliu, ar sportiniais žaidimais yra paprasčiau bendrauti su jaunais žmonėmis leidžiančiais laiką gatvėje, su jais megzti kontaktą, ir vėliau teikti pagalbą.

Kalbėdami apie uždaras erdves socialiniai darbuotojai paminėjo, kad jie dažniausiai susitinka atviroje jaunimo erdvėje arba biure, kino teatre, pramogoms skirtose patalpose ir prekybos centruose. Susitikimai uždaroje erdvėje yra labiau išimtis, negu kasdienybė, ir priklauso nuo situacijos. Kaip teigia informantai: „intervencijos etape, kai teiki pagalbą tai tie susitikimai gali vykti nebūtinai gatvėje. <...>turėjome tokią atvirą erdvę, kur penktadieniais jaunimėlis galėdavo ateiti. <...>arba tiesiog į biurą<...> kad galėtum efektyviau dirbti“ (A), „...atviroje jaunimo erdvėje turim stalo futbolą<...> galimybę išgerti arbatos<...>išsiskalbt...“(D), „...žaidžiam stalo žaidimus...“(B). Kaip matyti iš tyrimo dalyvių teiginių šios erdvės skirtos labiau konkrečioms dalykams, kurių neįmanoma padaryti gatvėje, ypač esant blogam orui. Tačiau atviroje jaunimo erdvėje jaunuoliai lankosi tik laisvanoriškai, jie nesiregistruoja, gali likti inkognito, tačiau privalo laikytis kelių taisyklių: negerti alkoholio, negadinti turto. Kita erdvė – prekybos centras, įvairių jaunuolių ypač mėgstama susirinkimų vieta, tą galime pastebėti kiekvieną kartą apsilankę didesniame prekybos centre. Čia niekuomet nelyja, yra šilta, su draugais galima bendrauti, stebėti kitus ir galbūt kartais vykdyti smulkius nusižengimus, įrodant savo „kietumą“. Tačiau prekybos centras yra nuolat stebimas apsaugos, ir ne visuomet jaunimui leidžia laisvai būriuotis, jei jaunuolis būna vienas, gali būti nepastebėtas, tačiau grupė bus stebima, dėl ko jaunuoliai mieliau traukia į gatvės, autobusų stoteles, stadionus. Šiose vietose nestebimi, jie gali kurti savo taisykles.

Tyrimo metu informantų buvo klausama, kaip užmezgamas kontaktas su jaunuoliais gatvėje. Analizuojant gautus informantų atsakymus, išskirtos trys kategorijos - pasirengimas kontakto užmezgimui, pirmojo kontakto užmezgimas ir kontakto palaikymas (3 lentelė).

3 lentelė. Kontakto užmezgimas ir palaikymas su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Pasirengimas kontakto užmezgimui	Daugkartinis ėjimas į gatvę	<...>per mėnesį kai pradėjome veiklą išėjome į gatvę, gal 20 kartų<...>(A) <...>pradėdami dirbti mes tik vaikštom po rajoną, stebime, kur dažniausiai renkasi jaunimas<...>(D) <...>mes tiesiog vaikštom<...> (C)

		<...>darbą gatvėje pradėdame nuo išėjimo į gatvę, ir pačioj pradžioj jie būna labai intensyvūs<...>(A)
	Stebėjimo protokolų pasirengimas ir pildymas	<...>rašėmės protokolus<...>analizavome, koks turi būti pirmas susitikimas<...>(C) <...>po kiekvieno apsilankymo gatvėje, rašydavom stebėjimo protokolus<...>(D) <...>po kiekvieno apsilankymo gatvėje mes rašome protokolus<...>kur mes sutikome kokių žmonių, lytį, amžių<...>(B) <...>ofise renkamės tik <...>protokolavimui <...>(A)
	Protokolų aptarimas su komanda	<...>su komanda aptardavome protokolus, juos analizuodavome<...>(D) <...>svarbu turėti tą trečią žmogų<...>nebūtinai turintį santykį su jaunuoliais, bet stebėdamas darbuotojus, skaitydamas protokolus<...> gali atsverti tam tikrus dalykus<...>(A) <...>komandoje sprendžiame, kaip dirbti, kokie planai su kuo mums reikia bendradarbiauti<...>(C) <...>protokolų aptarimas vyksta biure su komanda<...>(A)
	Moralinis saugumas ir nusiteikimas užkalbinti ir padėti jaunuoliui	<...>kad aš kaip gatvės darbuotojas pradėčiau jaustis, kaip įmanoma saugiau gatvėje<...>(A) <...>mums svarbu, kad šalia būtų tinklas<...> su kuriais galima bendradarbiauti<...>kad padėtume jaunuoliams<...>(C) <...>kaip tu jautiesi gatvėje, koks esi užtikrintas<...>prisiimi pilną riziką<...>(A)
Pirmojo kontakto užmezgimas	Kontakto užmezgimas užkalbinant	<...>mes tiesiog užkalbinam jaunimą<...>(B) <...>tai paprastai<...>ateinam ir sakom, labas kaip gyvenat<...> (C) <...>norim truputį daugiau sužinoti apie šitą rajoną ir jaunus žmones, kaip jūs čia jaučiatės<...> (A) <...>labas, mes pastebėjome, kad jūs čia dažnai leidžiate laiką<...>(D)
	Kontakto užmezgimas prisistatant	<...>labas, mes esame jaunimo darbuotojai<...>(A) <...>mes prisistatome kaip streetworker(gatvės darbuotojai)<...>(B) <...>per pirmą susitikimą pasakydavome, kad esame jaunimo darbuotojai, kurie dirba gatvėje ir gali tau padėti<...>(C)
Kontakto palaikymas	Įtraukiant į veiklą	<...>su kamuoliu pasiūlyti žaisti<...>(C) <...>dalyvauja workshop (kūrybinės dirbtuvės) užsiėmimuose<...>(B) <...>kartu žaidžiame futbolą<...> bendraujame<...>(D) <...>vedame pokalbį<...>(B)
	Suteikiant laisvės pasirinkti ir santykio kūrimas	<...>svarbu<...>suteikti laisvės pačiam pasirinkti, ar jis nori būti kartu, ar nori išlaikyti ryšį<...>(B) <...>mes mezgame stiprų santykį, kad atsirastų pasitikėjimas, pagarba, kad būtų atvirumas<...> (C) <...>pokalbiai su jaunimu<...> tai santykių ir kontaktų kūrimas<...>(A) <...>jaunimo klubas kelia pasitikėjimą<...>(B) <...>leidžiam jaunuoliui pasirinkti, ar jis nori bendrauti, ar ne<...>(D)
	Leidžiant būti tos teritorijos ekspertais	<...>jaunuoliai priima, ne kaip klientus<...>bet kaip labiau tos teritorijos ekspertus<...>(A) <...>su jais aptariame, kaip jiems sekasi čia leisti laiką<...>(D) <...>XX mikrorajone esantys jaunuoliai jau tikrai supranta, kas yra gatvės darbuotojas <...>kaip jis gali padėti<...>(C)

Išanalizavus socialinių darbuotojų, dirbančių gatvėje pasisakymus apie kontakto su gatvės jaunimu užmezgimą, išskirtos 4 subkategorijos: daugkartinis išėjimas į gatvę; stebėjimo protokolų pasirengimas ir pildymas; protokolų aptarimas su komanda; moralinis saugumas ir nusiteikimas užkalbinti ir padėti jaunuoliui. Informantai teigia, kad „...per mėnesį, kai pradėjome veiklą išėjome į gatvę, gal 20 kartų...“(A), „...pradėdami dirbti mes tik vaikštome po rajoną, stebime kur dažniausia renkasi jaunimas“(D), „...darbą gatvėje pradėdame nuo išėjimo į gatvę, ir pačioje pradžioje, jie būna labai intensyvūs...“(A). Pažymėtina, kad visi tyrimo dalyviai kalba tik apie išėjimą į gatvę, su jaunuoliais kontaktas nekuriamas iš karto, tam skiriama daug laiko ir pastangų. Tačiau pasirengimas kontakto užmezgimui apsiriboja ne tik išėjimais į gatvę, tačiau ir stebėjimo protokolų pildymu, kurį darbuotojai išskyrė kaip vieną svarbesnių darbų, dirbant su gatvės jaunimu. Tyrimo dalyviai teigia: „...rašėmės protokolus<...>analizavome koks turi būti pirmas susitikimas“(C), „...po kiekvieno apsilankymo gatvėje, rašydavom stebėjimo protokolus...“(D), „...po kiekvieno apsilankymo gatvėje mes rašome protokolus<...>kur mes sutikome kokių žmonių, lytį, amžių...“(B). Stebėjimo protokolai informantams padeda netiesiogiai pažinti savo klientus, pamatyti jų veiklas, galbūt pavyksta išgirsti jų temas, kas teikia naudą rengiantis juos užkalbinti. Socialiniai darbuotojai kalbėdami apie pasirengimą darbui su jaunuoliais gatvėje, pabrėžia komandos narių svarbą ir galimybę protokolus aptarti komandoje – „...su komanda aptardavome protokolus, juos analizuodavome...“(D), „...svarbu turėti tą trečią žmogų<...>nebūtinai turinti santykį su jaunuoliais, bet stebėdamas darbuotojus, skaitydamas protokolus<...> gali atsverti tam tikrus dalykus...“(A), „...komandoje sprendžiame, kaip dirbti, kokie planai su kuo mums reikia bendradarbiauti“(C). Atkreiptinas dėmesys, kad vienas informantas mini trečią žmogų, kuris komandoje yra kaip žmogus, neturintis kontakto su gatvės jaunuoliais, tačiau dalyvaujantis protokolų aptarime, kur jis padeda sudėlioti prioritetus, nes būnant gatvėje nuolat, gali būti emociškai įsitraukęs, o gatvėje nesantis komandos narys, situaciją gali įvertinti kitaip. Informantai pažymi, kad svarbus momentas prieš užmezgant kontaktą su gatvės jaunimu, yra saugumas bei pagalbos tinklo buvimas – „...kad aš kaip gatvės darbuotojas pradėčiau jaustis, kaip įmanoma saugiau gatvėje...“(A), „...mums svarbu, kad šalia būtų tinklas<...> su kuriais galima bendradarbiauti<...>kad padėtume jaunuoliams...“(C). Gauti duomenys rodo, kad socialiniams darbuotojams dirbantiems su jaunimu gatvėje svarbu jaustis saugiam ir užtikrintam. Saugumą ir užtikrintumą suteikia intensyvūs apsilankymai gatvėje, protokolų rašymas bei analizavimas, ir pagalbos tinklo kūrimas.

Analizuojant socialinių darbuotojų, dirbančių su gatvės jaunimu pasisakymus apie kontakto užmezgimą, buvo išskirtos dvi subkategorijos: kontakto užmezgimas užkalbinant ir kontakto užmezgimas prisistatant. Kaip teigia informantai, tai vyksta labai paprastai: „...mes tiesiog užkalbinam jaunimą...“ (B), „...tai paprastai<...>ateinam ir sakom, labas kaip gyvenat ...“ (C), „...norim truputį daugiau sužinoti apie šitą rajoną ir jaunus žmones, kaip jus čia jaučiatės...“ (A). Vėliau svarbu jaunuoliams prisistatyti, kaip teigia informantas „...per pirmąjį susitikimą bandydavom pasakyti, kad esame jaunimo darbuotojai, kurie dirba gatvėje ir gali tau padėti<...>kad paskui nebūtų fantazijų...“ (C). Pats prisistatymas, anot tyrimo dalyvių, vyksta labai aiškiai ir paprastai: „labas mes esame jaunimo darbuotojai“ (A), „...mes prisistatome kaip stretworker (gatvės darbuotojais)...“ (B). Ir nors jaunuoliams reikia laiko, kad suprastų, kas yra gatvės darbuotojas, tačiau jaunas žmogus, leidžiantis laiką gatvėje, nuo pirmo susitikimo žino „...čia nėra draugas tik kartu pasėdėti, bet darbuotojas...“ (C), kas padeda kurti pasitikėjimu grįstą santykį. Santykis kuriamas nesuteikiant jokių iliuzijų, arba kaip informantas teigia: „...kad paskui nebūtų kažkokių fantazijų...“ (C), gatvės darbuotojai įvardina save, kad jie nebus draugai, o bus darbuotojai, ir jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje arba juos priima, arba ne. Gatvės darbuotojai nemeluoja, kad jie tik gerai leis laiką ir bus draugai, bet aiškiai įvardina: „...esame tam, kad jums padėtume, jeigu jums bus reikalinga mūsų pagalba...“ (A) arba „...mums tai yra profesija...“ (C), pasitikėjimu grįsti santykiai, yra tiesos sakymas nuo pirmo susitikimo, to ir siekia gatvės darbuotojai pradėdami darbą su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje.

Informantai atskleidė, kad kontakto palaikymas vyksta keliais būdais: įtraukiant į veiklą, suteikiant laisvės pasirinkti ir santykio kūrimas, ir leidžiant būti tos teritorijos ekspertais. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad veiklos metu jaunuoliams „...galima pasiūlyti žaisti su kamuoliu...“ (C), „...dalyvauti workshop (kūrybinėse dirbtuvėse) užsiėmimuose...“ (B), „...kartu žaisti futbolą...“ (D). Kadangi susitikimai su jaunuoliais vyksta gatvėje, stadionuose, pagrindiniu veiklos „įrankiu“ tampa kamuolys, kuris palengvina bendravimą, kalba visiems suprantama kalba, dažnas iš jaunuolių moka žaisti krepšinį, futbolą ar tinklinį, žino taisykles, ir jei atsiranda suaugęs žmogus, kuris su jais žaidžia, nenurodinėja, jauni žmonės greičiau priima į savo „chebrą“. Buvimas „chebroje“ gatvės darbuotojui padeda padėti jaunuoliams, ir taip žaidimų, užsiėmimų dėka įvyksta naudingi susitikimai, kurie padeda gatvės darbuotojams užmegzti pasitikėjimu grįstą santykį su jaunuoliu leidžiančiu laiką gatvėje, kad jaunuolis žinotų, kad „...tu esi gatvės darbuotojas, ir reikiamu momentu jie gali kreiptis į tave.“ (A). Informantai pabrėžia, kad jaunuoliams svarbu

suteikti laisvę pačiam pasirinkti: „...svarbu<...>suteikti laisvės pačiam pasirinkti, ar jis nori būti kartu, ar nori išlaikyti ryšį...“(B), taipogi svarbus yra santykio kūrimas: „...mes mezgame stiprų santykį, kad atsirastų pasitikėjimas, pagarba, kad būtų atvirumas...“(C), „...pokalbiai su jaunuimu<...> tai santykių ir kontaktų kūrimas ...“(A). Atkreiptinas dėmesys, kad socialinio darbuotojo darbas gatvėje nėra įmanomas be santykio kūrimo, kuris būtų grįstas pasitikėjimu. Tik pasitikėdamas jaunuolis, kai jam reikės kreipsis į socialinį darbuotoją pagalbos. Informantai pažymėjo, kad pasitikėjimą galima pelnyti ir suteikiant jaunuoliams „eksperto“ statusą: „...jaunuolius priimam, ne kaip klientus, bet kaip labiau tos teritorijos ekspertais...“(A), „...su jais aptariame, kaip jiems sekasi čia leisti laiką...“(D). Tik nuolat gatvėje laiką leidžiantys jaunuoliai žino, kas vyksta jų teritorijoje, jie daug gali papasakoti su kokiais sunkumais susiduria, kaip jie mato savo rajoną, kokios pagalbos jiems reikėtų. Visą gautą informaciją socialiniai darbuotojai dirbantys su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, išanalizavę, gali pateikti jaunuoliams pagalbos metu.

Socialinių darbuotojų, dirbančių su gatvės jaunimu, buvo paprašyta apibūdinti, *jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje, reakciją į socialinius darbuotojus, po pirmo kontakto užmezgimo*. Analizuojant gautus tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos trys kategorijos: pozityvus požiūris ir priėmimas, atsargumas ir/ar gynybinė reakcija, bei atsiribojanti reakcija (4 lentelė).

4 lentelė. Jaunuolių reakcija į socialinius darbuotojus dirbančius gatvėje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Pozityvus požiūris ir priėmimas	Socialinių darbuotojų priėmimas	<...>priima labai pozityviai<...>(B) <...>dauguma mus priėmė gerai<...>(C) <...>dažniausia priima gerai<...>(D)
	Priėmimas susijęs su žinojimu, kad X organizacija ar socialiniai darbuotojai gali padėti	<...>kai kurie jau žino apie mus<...>kažkam jau esame padėję<...>(C) <...>jaunimo klubas yra žinomas seniai, dirba 19 metų<...>(B) <...>kai padedi bent vienam jaunam žmogui, tada gatvės jaunuolis pradeda tave matyti kaip resursą pagalbai<...>(A) <...>jaunuolis, matydamas kaip pagalbos teikėją, pasitiki tavimi<...>(D)
	Jaunuolių įsitraukimas į socialinių darbuotojų siūlomą veiklą	<...>jeigu vasara<...>galima ateiti su kamuoliu pasiūlyti žaisti<...> ir tada <...>prasideda kontaktas<...>(C) <...>ateiname kartu įsijungiam žaisti futbolą<...>(A) <...>geriausia sekasi pradėti bendrauti per lauko žaidimus<...>futbolas ar krepšinis, kvadratas<...>(D)
Atsargumas ir/ar gynybinė reakcija	Atsargumas susijęs su sunkiai suvokiamu socialinio darbuotojo vaidmeniu	<...>pradžioje jie sunkiai suprasdavo<...>paskui po truputį pradėjo suprasti kai pvz. <...>padėjom draugei rašyti CV<...>(C) <...>jie nelabai supranta, ko tu nori iš jų, ką čia veiki, ir kodėl esi čia<...>(D) <...>pradžioje buvo sudėtinga suprasti mus, bet jie bendraudavo, kodėl mes čia<...>(C) <...>pirmiausia jie nelabai supranta, kas tu esi<...>(A)

		<...>jaunuoliams kyla klausimas, kas jūs esate, ir ką čia darote<...>(B)
	Atsargumas susijęs su baime būti nubaustiems	<...>kartais, jei jaunuoliai nežino, kas tai per klubas, dažnai mus pirmiausia įvardina, kaip „ai čia policininkai“ <...>(B) <...>pirma reakcija buvo, oj, mes čia tik atsisėdom pasislėpti nuo lietaus<...>man kyla įsivaizdavimas, kad mes prieisim ir pasakysim kažką blogo(A) <...>mes nieko blogo nedarome<...>(D) <...>jaunimėlis pradėjo pasakoti, kaip jie čia muzikos mokyklą lanko, groja<...>kažką gero, kad tik nepagalvotum, kad kažką blogo daro<...>(A)
	Gynybinė pozicija	<...>reaguoja labai gynybiškai tai mes galvojame, ką tai sako, kas yra? <...>(A) <...>kartais tiesiog pasitraukia mėtydami replikas<...>(D)
Atsiribojanti reakcija	Atsiribojanti reakcija neatsiskleidžiant	<...>būna<...>nelabai nori bendrauti su mumis, tai mes kažkaip neforsuojam to pokalbio<...>(C) <...>jaunimėlis pradeda pasakoti, kaip jie čia muzikos mokyklą lanko, groja trimitais ryt koncertuos<...>(A) <...>kai būnam chebroj atsiranda tokių, kurie yra tarsi stebėtojai<...>tarsi nenori kontakto<...>(D)
	Atsiribojanti reakcija nutraukiant kontaktą	<...>kai kurie atkrenta ir nenori bendrauti. Bet mums svarbu nespausti<...>(C) <...>pirmo susitikimo metu jaunuolis bando kažkaip peržengti tavo ribas<...>bando pasirodyti „kietu“ <...>tu neturi su manimi bendrauti<...>gerbiam vienas kitą<...>(A) <...>čia pokalbis pasibaigia, tada tiesiog išeiname<...>(B)

Socialiniai darbuotojai kalbėdami apie jaunuolių, leidžiančių laiką gatvėje, požiūrį ir priėmimą, teigia: „...priima labai pozityviai...“(B), „...dauguma mus priėmė gerai...“(C). Pozityvus požiūris ir priėmimas dažniausiai būdavo susijęs su tuo, kad jaunuoliai jau žinodavo apie socialinius darbuotojus dirbančius su jaunimu gatvėje, nes gatvės darbuotojai būdavo padėję kam nors iš jų rato: „...kai padedi bent vienam jaunam žmogui, tada gatvės jaunuolis pradeda tave matyti kaip resursą pagalbai...“(A), „...kai kurie jau žino apie mus<...>kažkam jau esame padėję...“(C). Jaunuoliams pasitikėjimą kelią ir žinomas jaunimo klubas, kurio socialiniai darbuotojai dirba su jaunimu gatvėje: „...jaunimo klubas yra žinomas seniai, dirba 19 metų...“(B). Organizacijos žinomumas ar jaunuoliams suteikta pagalba padeda socialiniams darbuotojams pasiekti jaunuolius gatvėje, lengviau užmegzti kontaktus ir juos palaikyti. Socialiniams darbuotojams dirbantiems su jaunimu gatvėje kontakto užmezgimas ir palaikymas yra svarbiausia darbo dalis, netgi jei jaunuoliui šiuo metu ir nereikia pagalbos, tačiau ateityje, jeigu jam prireiks pagalbos, jis žinos į kur ir pas ką kreiptis. Gatvės darbuotojai niekada nesiūlo pagalbos per prievartą, jie būna tiesiog šalia, kad jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, galėtų pagalbos paprašyti. Gatvės darbuotojai tiek pirmame kontakte, tiek ir jo palaikyme daug laiko praleidžia su jaunuolias vykdydami veiklą: „... jeigu vasara<...>galima ateiti su kamuoliu pasiūlyti žaisti<...> ir tada

<...>prasidea kontaktas...(C), „...ateiname kartu įsijungiam žaisti futbolą..“(A), „... geriausiai sekasi pradėti bendrauti per lauko žaidimus<...>futbolas ar krepšinis, kvadratas...“(D). Jaunimui lauko žaidimai, kartais yra vienintelė bendravimo priemonė, kaip jau anksčiau minėta, žaisti mokame visi, taisykles šiek tiek išmanome, o kai nuolatos būni gatvėje žaisti yra naudinga. Tokiu būdu kuriasi grupelės, kuriose jaunuoliai bendrauja tik apie vieną ar kitą sporto šaką, o socialinis darbuotojas naudodamasis, kad jaunuoliai būriuojasi stadionuose, ateina, prisistatydami, kaip gatvės darbuotojai, atsineša su savimi kamuolį, bei kviečia kartu žaisti.

Informantai atskleidė, kad jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje dažnai būna labai atsargūs, ir užima gynybinę reakciją. Jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje yra sunku suvokti socialinio darbuotojo vaidmenį, informantai teigia, kad: *„...pradžioje jie sunkiai suprastavo<...>paskui po truputį pradėjo suprasti kai pvz. <...>padėjom draugei rašyti CV...“(C), šiame teiginyje aiškiai matoma, kad jaunuolių supratimas, kas yra socialinis darbuotojas dirbantis gatvėje įvyko, kai buvo suteikta konkreti pagalba jaunuolių draugei. Tačiau kiti informantai pabrėžia: „...jie nelabai supranta, ko tu nori iš jų, ką čia veiki, ir kodėl esi čia...“(D), „...pirmiausiai jie nelabai supranta, kas tu esi...“(A), „...jaunuoliams kyla klausimas, kas jūs esate, ir ką čia darote...“(B). „...pradžioje buvo sudėtinga suprasti mus, bet jie bendraudavo, kodėl mes čia...“(C), ir akcentuoja, kad ir patys jaunuoliai norėdavo sužinoti, kas yra gatvės darbuotojai, kodėl jie čia, kuo socialiniai darbuotojai gali padėti. Jaunuolių atsargumo reakcija yra normali, juk dažnai jaunuoliai gatvėje atsiranda, nes jie nesulaukia pagalbos iš savo šeimos ar artimos aplinkos (mokyklos) rato, kas jiems „nepadedą“ pasitikėti suaugusiais žmonėmis. Suaugę dažnai būna praradę jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje pasitikėjimą, jaunuolius bausdavo už jų nusižengimus, pradžioje už namų ruošos neatlikimą, vėliau, mokyklos nelankymą ir kt.. Dėl to, kaip teigia tyrimo dalyviai: *„...kartais jei jaunuoliai nežino, kas tai per klubas, dažnai mus pirmiausiai įvardina, kaip „ai čia policininkai“ ...“(B), „...mes nieko blogo nedarome...“(D), jaunuoliai suaugusius mato, kaip baudėjus, kurie pasmerks, pasakys, kad jūs čia darote blogą darbą: „...pirma reakcija buvo, oj, mes čia tik atsisėdom pasislėpti nuo lietaus<...>man kyla įsivaizdavimas, kad mes prieisim ir pasakysim kažką blogo...“(A). Jaunuolių neigiamos patirtys su suaugusiais stabdo jų pasitikėjimą suaugusiais, tačiau gatvės darbuotojas, savo veiklos metu, kurdamas santykį, pasitikėjimą, siekia tarsi *„...reabilituoti suaugusius žmones, ir pagalbos profesijos atstovus.“(A). Socialinių darbuotojų tikslas įgalinti jaunuolius pirma pasitikėti suaugusiais, antra kreiptis pagalbos, trečia mokintis būti santykyje. Nes, anot informantų „...buvimas santykyje yra tarsi ilgalaikė investicija,***

kuri leidžia jaunuoliui, jeigu kažkas atsitinka gyvenime, arba jaunuolis iškrenta iš sistemos, gali kreiptis, mes, gatvės darbuotojai, galime pastebėti, kad jaunuolis nenukristų į riziką“ (A).

Tačiau informantai minėjo ir apie jaunuolių atsiribojimą nuo socialinių darbuotojų. Jaunuoliai kartais stengiasi neatsiskleisti, tuo atsiribodami nuo gatvės darbuotojų: „...būna<...>nelabai nori bendrauti su mumis, tai mes kažkaip neforsuojam to pokalbio...“ (C), „...jaunimėlis pradeda pasakoti, kaip jie čia muzikos mokyklą lanko, groja trimitais ryt koncertuos...“ (A). Kaip jau anksčiau minėta, tai galimai yra susiję su nepasitikėjimu suaugusiais žmonėmis, o kartais nenoru bendrauti, ką ir parodo tolimesni informantų apibūdinimai, kad jaunuoliai tiesiog nutraukia kontaktą: „...kai kurie atkrenta ir nenori bendrauti. Bet mums svarbu nespausti...“ (C), „...pirmo susitikimo metu jaunuolis bando kažkaip peržengti tavo ribas<...>bando pasirodyti „kietu“ <...>tu neturi su manimi bendrauti<...>gerbiam vienas kitą...“ (A), „...čia pokalbis pasibaigia, tada tiesiog išeiname...“ (B). Kaip matyti iš tyrimo dalyvių atsakymų, kiekvienas yra laisvas pasirinkti, nori bendrauti ar ne. Socialiniai darbuotojai nespaudžia jaunuolių, tačiau ir stengiasi atlaikyti jaunuolių norinčių peržengti ribas „smūgius“, aiškiai pareikšdami, kad turime gerbti vieni kitus, ir svarbu, kad jei pokalbis nesimezga socialiniai darbuotojai tiesiog išeina. Svarbu pabrėžti, kad socialiniai darbuotojai tai nelaiko socialinio darbo gatvėje nesėkme, gatvės darbuotojai supranta kad: „...būnant gatvėje, turi sutarti su savimi, kad niekada neužmegsi santykio su visais, kurie yra gatvėje, ir niekada nepadėsi visiems esantiems gatvėje“ (A). Taigi yra svarbu, kaip jaunuolis priima socialinį darbuotoją, ar santykis bus mezgamas nuo pirmo kontakto, ar vėliau, o galbūt niekada santykis nebus sukurtas, tačiau svarbu, kad jaunuoliai žino, kad netoli yra gatvės darbuotojai, kurie gali ir nori jiems padėti.

Apibendrinant kontakto su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje užmezgimą ir palaikymą, galima teigti, kad gatvės darbuotojai patys eina pas jaunuolius, susitinka su jais jų buvimo vietose, kas leidžia jaunuoliams jaustis saugiai. Pažymėtina, kad su jaunuoliais kontaktas nekuriamas iš karto, tam skiriama daug laiko, ir pastangų. Pasirengimas kontakto užmezgimui apsiriboja ne tik išėjimais į gatvę, bet ir stebėjimo protokolų pildymu. Gatvės darbuotojai susitikę su jaunuoliais nemeluoja, kad jie tik gerai leis laiką ir bus draugai, bet aiškiai įvardina, kad yra socialiniai darbuotojai. Pažymėtina, kad pasitikėjimu grįsti santykiai yra tiesos sakymas nuo pirmo susitikimo, to ir siekia gatvės darbuotojai pradėdami darbą su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje. Kontakto palaikymas vyksta įtraukiant jaunuolius leidžiančius laiką gatvėje į veiklą, suteikiant laisvės pasirinkti, ir santykio kūrimas, bei leidimą būti tos teritorijos ekspertais.

Informantai atskleidė, kad jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje dažnai būna labai atsargūs, ir užima gynybinę reakciją. Tačiau socialiniai darbuotojai nespaudžia jaunuolių, tačiau ir stengiasi atlaikyti jaunuolių norinčių peržengti ribas „smūgius“, aiškiai pareikšdami, kad turime gerbti vieni kitus, ir svarbu, kad jei pokalbis nesimezga, socialiniai darbuotojai tiesiog išeina.

3.2.2 Jaunuolio, leidžiančio laiką gatvėje, paveikslas

Tyrimo dalyvių buvo prašoma apibūdinti, *jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje, paveikslą*. Ši užduotis informantams buvo sudėtinga, kadangi tyrimo dalyviai pabrėžia, kad kartais visai nesvarbu kaip atrodo ar rengiasi jaunuolis, nebūtinai jam reikia pagalbos, ir dėl to jis yra gatvėje. Vienas informantas teigia: „...mūsų darbo filosofija yra atvirumas, tai reiškia mes nepasirenkam kaip atrodo, bet einam, kalbam”(C). Analizuojant tyrimo duomenis, indentifikuotos šešios kategorijos: tai jaunuoliai gyvenantys šeimose, turintys komplikuotus arba nutrūkusius santykius su institucijomis, linkę pažeidinėti visuomenei priimtinas normas ir/ar nusikalsti, turintys priklausomybių, neturintys savo identiteto, bet ieškantys savęs ir geriausiai besijaučiantys gatvėje su savo „chebra“ (5 lentelė).

5 lentelė. Jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje paveikslas

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Gyvenantys šeimoje	Palaikantys ryšius su šeima	<...>dažniausiai jie turi šeimas, arba globėjų šeimas<...>(B) <...>jie tiesiog leidžia laiką gatvėje, turi santykius su šeima<...>(A) <...>dažnai jaunuoliai gyvena šeimose<...>(D) <...>palaiko ryšius su šeima<...>(A)
	Turintys sunkumų šeimoje	<...>jie turi kažkokių sunkumų šeimoje<...>(A) <...>bėda šeimoje<...>kartais konfliktinės situacijos šeimoje<...>(C) <...>turi minimalius, arba visai neturi ryšių su šeima<...>(A) <...>nenorintys būti šeimoje, nes jiems ten negerai<...>(D) <...>gatvėje jie jaučiasi geriau negu namuose<...> gatvėje išeina pailsėti nuo savo sunkumų<...>(A)
Komplikuoti arba nutrūkę santykiai su institucijomis	Gatvėje jaučiasi geriau negu mokykloje, ar kitoje institucijoje	<...>gatvėje jie jaučiasi geriau negu<...>mokykloje<...>(A) <...>jeigu ateina į kokius sporto užsiėmimus, tai jiems yra sudėtinga ten<...>(C) <...>gatvėje<...>jam gerai, čia su draugais<...>(C)
	Turi problemų mokykloje arba pašalinti iš jos	<...>dažnai tai jaunuoliai pašalinti iš mokyklos<...>(B) <...>jauni žmonės, kurie išbraukti iš mokyklos<...>(D) <...>eina į mokyklą, bet turi problemų joje<...>(A)
	Pašalinti iš jaunimo klubų, organizacijų	<...>jaunuoliai pašalinti iš kitų jaunimo klubų<...>(B) <...>dažnai tai jaunuoliai, kurie nepritampa ir būna pašalinti iš<...> organizacijų veiklos<...>(D)
Linkę pažeidinėti visuomenei	Linkę pažeidinėti visuomenei priimtinas	<...>jau linkę pažeidinėti, gali būti sugauti ir nubausti už gėrimą viešoje vietoje<...>(A)

priimtinas normas ir/ar nusikalsti	normas (ką nors gadina, niokoja)	<...>daroma smulkios pažeidimas, pvz. triukšmauja, užsiima vandalizmu, geria viešoje vietoje<...>(D) <...>kartais jie gadina žaidimų aikštelėse esanti inventorių<...>dėl ko kyla konfliktai su bendruomene<...>(C) <...>pastoviai ten šiuokslina ir pastoviai konfliktuoja su policija ir bendruomene<...>(A)
	Linkę nusikalsti ir turintys problemų su teisėsauga	<...>iš nuobodulio ieško veiklos gatvėje ir dažnai tokia veikla veda juos prie kriminalinio pasaulio<...>(B) <...>kadangi jie yra gatvėje atsiranda rizika, kad jis gali nueiti ten, kur bus nusikaltimai<...>(C) <...>užrityje yra tie jaunuoliai, kurie turi problemų su teisėsauga<...>(A)
	Esantys probacijoje arba atliekantys bausmę	<...>turintys lankytis probacijoje<...>(B) <...>kartais reikia palydėti į probacijos tarnybą<...>nes šeima nepadedama(D) <...>yra lankomi ir bendraujama kalėjime<...>(B)
Turintys priklausomybių	Turi priklausomybę nuo legalių narkotinių medžiagų (alkoholis, tabakas)	<...>vartoja alkoholi ar rūko<...>(A) <...>jaunuoliai rūkantys, geriantys alų<...>(D) <...>turintys priklausomybių<...>(B) <...>jeigu vienas turi sunkumų su priklausomybę tai ir kiti bus bandę vartoti<...>(A)
	Turi priklausomybę nuo nelegalių narkotinių medžiagų	<...>ir žolę pabando<...>(A) <...>vartojantys žolę, kartais ir stipresnius narkotikus <...>(D) <...>su chebra žolytės parūkymas<...>(C)
	Turintys emocinę priklausomybę nuo „chebros“	<...>kartais jaunuoliai pasako, kad norėtų dirbti su chebra, arba chebroje<...>(B) <...>tie jaunuoliai, kurie nori būti grupėje, ateina anksčiau<...>(A) <...>jie dalyvauja su savo chebra užsiėmimuose<...>(B) <...>jei jaunuoliai buriasi į chebras, jiems tas yra svarbu, po vieną jie nebūna gatvėje<...>(D) <...>jei vienas turi sunkumų šeimoje<...>galimai ir kiti chebros nariai turės sunkumų<...>(A)
Neturintys savo identiteto bet ieškantys savęs	Ieškantys savęs „nėra ką veikti, nėra kur būti“	<...>jie neturi vietos kur galėtų lankyti, būti<...>kur jiems tinka būti<...>(C) <...>nėra ką veikti, nėra kur būti, nėra erdvės, kuri būtų jiems tinkama<...>(B) <...>trūksta erdvės kur jie pabūtų po mokyklos, kaip jaunimas<...>(C) <...>tikrai yra jaunimo, kuris šiaip būna gatvėje, nes nėra tiesiog vietos kur leisti laiką po mokyklos<...>(D)
	Komplikuoti santykiai su draugais (bendrakisiais)	<...>komplikuoti santykiai su bendraamžiais<...>(A) <...>jie nebendrauja su bendrakisiais<...>(B) <...>dažnai atsiriboja nuo bendrakisų, su jais nebendrauja<...>(D)
Geriausiai besijaučiantys gatvėje su savo „chebra“	Kuriantys savo taisykles gatvėje	<...>gatvėje jie kuria taisykles<...>(D) <...>gatvėje jie turi savo taisykles<...>(A) <...>nėra vietos kur jiems tinka būti, nes gatvėje yra jų taisyklės, jie gali daryti ką jie nori<...>(C) <...>jie nepaklūsta mokyklos taisyklėm<...>(D)
	Besijaučiantys gerai su savo draugais	<...>jiems tiesiog gerai su draugais būti gatvėje<...>(C) <...>gatvėje su draugais jie jaučiasi geriau negu namuose<...>(A) <...>į gatvę išeina tiesiog praleisti laiko su draugais<...>(D)

Kategorijoje – jaunuoliai gyvenantys šeimoje, išskirtos dvi subkategorijos: palaikantys ryšius su šeima ir turintys sunkumų šeimoje. Kaip informantai teigia, jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje nėra benamiai, jaunuoliai „...dažniausiai turi šeimas, arba globėjų šeimas..“(B), „...dažnai jaunuoliai gyvena šeimose...“(D), „...palaiko ryšius su šeima...“(A). Kaip teigia V. Gudžinskienė (2013) šeima – pagrindinė ugdymo institucija, veikianti jaunuolio ugdymą(si). Jaunas žmogus pasiduoda šeimos įtakai ir formuoja savo asmenybę, remiantis artimiausiu pavyzdžiu (Gudžinskienė, 2013). Nors tyrimo dalyviai teigia, kad jaunuoliai gyvena šeimoje, palaiko ryšius su šeima, tačiau tai nereiškia, kad šeima formuoja jaunuolius. Jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, dažnai neturi (teigiamo) pavyzdžio šeimoje, šeimos gali būti yra disfunkcinės, gali tėvams trūkti socialinių įgūdžių, ir todėl, jaunuoliai eina į gatvę, ir ten leidžia laiką. Pažymėtina, kad jaunuoliai kartais teisiog leidžia laiką gatvėje, „...jie tiesiog leidžia laiką gatvėje, turi santykius su šeima...“(A), jaunuoliams buvimas gatvėje yra laiko praleidimas, buvimas su draugais. Bet kaip pažymi informantai dažnai jaunuoliai turi sunkumų šeimoje, tai iliustruoja teiginiai: „...jie turi kažkokių sunkumų šeimoje...“(A), „...bėda šeimoje<...>kartais konfliktinės situacijos šeimoje...“(C), „...turi minimalius, arba visai neturi ryšių su šeima...“(A), „...nenorintys būti šeimoje, nes jiems ten negera...“(D), „...gatvėje jie jaučiasi geriau negu namuose<...> gatvėje išeina pailsėti nuo savo sunkumų...“(A). Jaunuoliai nėra benamiai, turintys kur gyventi, tačiau patiria sunkumus šeimoje, nevyksta kontaktas, ar tėvai yra pernelyg užimti, kad galėtų skirti dėmesio jaunuoliams. Tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį į tai, kad jaunuoliai gatvėje pailsi nuo sunkumų, jiems gatvėje geriau. Tai vyksta kuomet jaunuolių šeimose piktnaudžiaujama alkoholiu, naudojamas smurtas, nėra saugu, o gatvė tampa saugesnė ir patikimesnė vieta negu namai. Galima teigti, kad gatvėje jaunuoliams yra geriau, nes čia jie netrukdomi gali būti su savo „chebromis“, kurti savo taisykles. Būnant su „chebra“ kelia jaunuolių savivartę, dažnai jaunuoliams yra pabrėžiama, kad jie nieko verti, tai jie girdi namuose, mokykloje. Dažnai jaunuoliai gatvėje atsiduria dėl problemų mokykloje, arba kai būna pašalinti iš jos. Pašalinimas iš mokyklos būna laiko leidimo gatvėje pasekmė. Informantai teigia, kad tarp jų klientų yra: „...dažnai tai jaunuoliai pašalinti iš mokyklos...“(B), „...jauni žmonės kurie išbraukti iš mokyklos...“(D), „...eina į mokyklą bet turi problemų joje...“(A). Mokyklos nelankymas galimai yra ir dėl socialinės atskirties, jaunuoliai neturi planšetinių, brangių telefonų, galbūt jų apranga yra prastesnė. Jaunuoliai jaučiasi kitokie, yra mažuma, dėl to traukiasi iš „mūšio lauko“. Nepritampantys prie sistemos, netampa mokyklos sistemos dalimi, tai vyksta dėl to, kad neturi pagrindo šeimoje, nejaučia palaikymo,

praranda pasitikėjimą, o gatvėje renkasi panašūs, turintys panašių problemų mokykloje, nepritampantys sistemoje, ir dėl to jiems gerai būti gatvėje. Tai pat yra ir su kitų jaunimo klubų ar organizacijų lankymu, jaunuoliai būna pašalinti iš jaunimo organizacijų, nes ten nepritapo, ir jie keliauja į gatvę, kur yra jų taisyklės.

Tyrimo dalyviai dirba didžiuosiuose miestuose, o dideli miestai pasižymi daugybę turtų, daugybę galimybių, bet ir pavojų, todėl ir jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje paveikslas susideda iš įvairių gatvėje tykančiu pavojų. Jaunuoliai nerandantys savęs namuose, nepritapę mokykloje, ar jaunimo organizacijoje, gatvėje pradeda maištauti, jie nori pažeidinėti visuomenei priimtinas normas. Tyrimo dalyviai teigia: „...*jau linkę pažeidinėti, gali būti sugauti ir nubausti už gėrimą viešoje vietoje...*“ (A), „...*daru smulkius pažeidimus, pvz. triukšmauja, užsiima vandalizmu, geria viešoje vietoje...*“ (D), „...*kartais jie gadina žaidimų aikštelėse esantį inventorių<...>dėl ko kyla konfliktai su bendruomene...*“ (C), „...*pastoviai ten šiukšlina ir pastoviai konfliktuoja su policija ir bendruomene...*“ (A). Pažeidinėdami visuomenei priimtinas normas, jaunuoliai bando parodyti, kad jie yra kažko verti, kad geba dėl kažko apsispręsti, ir taip tampa matomi. Jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, pažeidinėdami visuomenei priimtinas normas nori būti matomi. Jaunuoliai nepritampa prie visuomenės, o tai yra riba, kuri labai greitai peržengiama ir tuomet jaunuoliai tampa turintys reikalų su teisėsauga. Kaip informantai teigia: „...*iš nuobodulio ieško veiklos gatvėje, ir dažnai tokia veikla veda juos prie kriminalinio pasaulio...*“ (B), „...*kadangi jie yra gatvėje atsiranda rizika, kad jis gali nueiti ten, kur bus nusikaltimai...*“ (C), „...*užribyje yra tie jaunuoliai, kurie turi problemų su teisėsauga...*“ (A). Gatvė daugiau nieko jaunuoliams negali pasiūlyti, o jaunam žmogui reikia pinigų, pripažinimo, o kito būdo jaunuoliams gatvėje įgyti pinigų ir/ar pripažinimo yra nusikalsti, ir taip gauti lengvai pasiekiamų pinigų, bei „chebros“ pripažinimą. Socialiniai darbuotojai išskiria ir jaunuolius jau nusikaltusius, turinčius lankyti probacijoje, į kurią dažnai gatvės darbuotojai ir palydi jaunuolius. Viena informantė teigė: „...*jaunuoliai yra lankomi ir bendraujama kalėjime...*“ (B), bendravimas kalėjime tęsiasi kuomet dar jaunuoliui būnant laisvėje užmezgamas saugus ir tvirtas santykis. Socialinis darbuotojas tampa vieninteliu žmogumi, palaikančiu su jaunuoliu kalėjime ryšį, šeimos tuo tarpu išsižada jaunuolių, arba ryšio jau nebuvo prieš tai.

Socialiniai darbuotojai pabrėžia, kad beveik visi jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje „...*vartoja alkoholį ar rūko...*“ (A), „...*turintys priklausomybių...*“ (B), kaip teigia popiežius Pranciškus – alkoholis ir narkotikai yra lengviausias kelias. Cigaretės, alus, degtinė visi šie legalūs

narkotikai yra lengvai pasiekiami, ir įgyjami, jaunuoliai randa būdų kaip juos įsigyti. Kiekvienas žmogus nori patirti kažko naujo, žmonės to siekia mokindamiesi, pažindami, o jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje turintys mažą savivertę, negalintys patirti bendrystės ir pažinimo grožio renkasi svaigalus. Alkoholio ir rūkalų naudojimas yra bėgimas nuo realybės, kad jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje pamirštų, kokia jų realybė, jaunuoliai tampa drąsesni savo „žygdarbiams“, tokiu būdu tampa nuolankūs ir priklausantys „chebrai“. Nelegalių narkotinių medžiagų naudojimas yra siekimas sustiprinti pojūtį, patirti tai apie ką yra tik girdėję, ir taipogi dėl noro priklausyti „chebrai“, nes ji tampa jaunuoliams svarbiausia. Iš viso to išplaukia, kad jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje turi stiprią priklausomybę nuo „chebros“, kaip teigia informantai: „...*jei jaunuoliai buriasi į chebras, jiems tas yra svarbu, po vieną jie nebūna gatvėje...*“(D), „...*jei vienas turi sunkumų šeimoje<...>galimai ir kiti chebros nariai turės sunkumų...*“(A). Gauti duomenys parodo, kad jaunuoliams „chebra“ yra svarbi, būdami grupėje jie jaučiasi saugūs, bei priklausomi. Priklausyti yra svarbu kiekvienam žmogui, nes priklausymas teikia pasitikėjimą, saugumą, prierašumą, jeigu jaunuoliai to negauna namuose, mokykloje, lieka vienintelė vieta gatvėje – „chebroje“. Jaunuoliai, norintys „užimti“ vietą grupėje, ateina anksčiau, laukia, tai parodo, kad jiems grupė yra svarbi, kad jie nori priklausyti, ir gauti pripažinimą, kurio negavo namuose, mokykloje ar kitoje jaunimo organizacijoje.

Jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, neturi savo identiteto, jie ieško savęs, nežino kuo užsiimti, nežino, kur galima vykdyti kokią nors veiklą. Socialiniai darbuotojai teigia: „...*jie neturi vietos kur galėtų lankytis, būti<...>kur jiems tinka būti...*“(C), „...*nėra ką veikti, nėra kur būti, nėra erdvės kuri būtų jiems tinkama...*“(B), „...*trūksta erdvės kur jie pabūtų po mokyklos, kaip jaunimas...*“(C), „...*tikrai yra jaunimo, kuris šiaip būna gatvėje, nes nėra tiesiog vietos kur leisti laiką po mokyklos...*“(D). Gatvės darbuotojai įvardina, kad jaunuoliai nerandantys savęs, nieiško ir jiems įdomios veiklos. Kadangi įdomi veikla siūloma arba mokykloje, arba formaliose ar neformaliose švietimo įstaigose, o jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, tokiose nesilanko, arba jose būna retai. Jaunuoliai papildomų užsiėmimų nesirenka ir dėl finansų stokos, jų šeimos dažnai neišgali mokėti už neformalųjį švietimą (netgi sporto būreliai dažnai būna mokami), o jaunuoliai nenorintys pasirodyti esantys užribyje, neturintys pinigų tiesiog neina į būrelius. Jeigu jaunuoliai nelanko mokyklos, nežino galimybių, kur gali lankytis po pamokų, jie pasirenka gatvę. Gatvėje jaunuoliai laiką leidžia ir dėl to, kad turi komplikuočius santykius su draugais arba bendraklasiais. Kaip informantai teigia: „...*komplikuoti santykiai su bendraamžiais...*“(A), „...*jie nebendrauja su*

bendraklasiais...“ (B), tokie santykiai atsiranda dėl panašių, jau aukščiau paminėtų priežasčių – šeimose sunkumų turintys jaunuoliai, nepasitiki savimi, nemoka kurti santykio, neranda bendros kalbos su bendraamžiais. Dažnai jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje būna daugiau patyrę, ir su bendraamžiais ar bendraklasiais, neturi bendrų temų, netgi tampa patyčių objektais, dėl ko pradeda šalintis mokyklos, draugų ir klasiokų.

Kaip jau minėta, jaunuoliai neradę saugumo namuose, mokykloje, tarp draugų, saugumą jaunuoliai patiria gatvėje. Gatvė jiems tampa vieta, kurioje jaučiasi gerai. Jaunuoliai geriausiai jaučiasi gatvėje su savo „chebra“. Kaip teigia informantai, būdami gatvėje jaunuoliai kuria savo taisykles, nes jas sukuria tokias, kuriomis nori vadovautis, taisyklės kurių nėra mokykloje, namuose. „...*Nėra vietos kur jiems tinka būti, nes gatvėje yra jų taisyklės, jie gali daryti ką nori...*“ (C), teiginys: galimybė daryti ką nori, parodo, kad jaunuoliai nelinkę pripažinti kitų taisyklių, nenori jų laikytis, jie tiesiog nori daryti, ką jie nori. Tad apibūdindami jaunuolio leidžiančio laiką gatvėje paveikslą, socialiniai darbuotojai išskyrė, kad tai jaunuoliai, kurie nepaklūsta visuomenės normoms, nepaklūsta taisyklėms, nenori priklausyti formalioms įstaigoms, nerandantys savęs, tačiau gerai besijaučiantys gatvėje su savo draugais, su „chebra“, kuriai gali priklausyti. Informantai teigia, kad jaunuoliams tiesiog gerai su draugais būti gatvėje, kad gatvėje su draugais jie jaučiasi geriau negu namuose.

Išanalizavus jaunuolio leidžiančio laiką gatvėje, paveikslą, galima teigti, kad jaunuoliai gyvena šeimoje, palaiko ryšius su šeima, tačiau tai nereiškia, kad šeima formuoja jaunuolius automatiškai. Jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, dažnai neturi (teigiamo) pavyzdžio šeimoje, šeimos gali būti yra disfunkcinės, tėvams gali trūkti socialinių įgūdžių, ir todėl, jaunuoliai eina į gatvę, ir ten leidžia laiką. Pažymėtina, kad jaunuoliai kartais teisiog leidžia laiką gatvėje. Tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį į tai, kad jaunuoliai gatvėje pailsi nuo sunkumų, jiems gatvėje geriau. Jauni žmonės leidžiantys laiką gatvėje, dažnai būna nepritampantys prie sistemos, netampa mokyklos sistemos dalimi, o tai vyksta dėl to, kad neturi pagrindo šeimoje, nejaučia palaikymo, praranda pasitikėjimą, o gatvėje renkasi panašūs, turintys panašių problemų mokykloje, nepritampantys sistemoje, ir dėl to jaunuoliams gerai būti gatvėje. Pažymėtina, kad jaunuoliai, leidžiantys laiką gatvėje, tai jaunuoliai kurie nepaklūsta visuomenės normoms, nepaklūsta taisyklėms, nenori priklausyti formalioms įstaigoms, nerandantys savęs, tačiau gerai besijaučiantys gatvėje su savo draugais, su „chebra“ kuriai, gali priklausyti.

3.2.3 Socialinis darbas su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje

Kalbinant socialinius darbuotojus dirbančius su jaunimu gatvėje, buvo prašyta įvardinti iš ko *susideda socialinis darbas su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje*. Analizuojant gautus tyrimo rezultatus, buvo išskirtos trys kategorijos: komandinis darbas, gatvės darbuotojo vaidmenys bei socialinio ryšio tinklo kūrimas jaunuoliams, įtraukiant valstybines įstaigas ir nevyriausybinės organizacijas (NVO) (6 lentelė).

6 lentelė. Socialinis darbas su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Komandinis darbas	Komandinio darbo specifika gatvėje	<...>mes ant žemės esame du, aš ir mano kolegė <...>(A) <...>visuomet dviese, vyras ir moteris<...>(B) <...>gatvėje esame dviese, vyras ir moteris<...>(C) <...>gatvėje dirbame dviese, vyras ir moteris, stengiamės, kad taip visuomet būtų<...>(D)
	Atvejų aptarimo specifika	<...>trečias žmogus dalyvauja mūsų komandiniuose susitikimuose, jis turi šio darbo patirties<...>stebi mūsų įsitraukimą<...>kiek šaltu protu priimami sprendimai<...>(A) <...>yra žmogus, kuris dalyvauja mūsų pagalbos atvejų aptarime<...>(D) <...>komandoje sprendžiame, kaip dirbti, kokie planai, su kuo mums reikia bendradarbiauti<...>(C) <...>svarbu turėti trečią žmogų, kuris nebūtinai turėdamas santykį su jaunuoliais, bet stebėdamas darbuotojus, skaitydamas jų protokolus, dalyvaudamas pasitarimuose<...>gali asverti tam tikrus dalykus<...>(A)
Gatvės darbuotojo vaidmenys	Tarpininkas	<...>mūsų darbas tarpininkauti, tarp tų kurie būna gatvėje ir visuomenės<...>(C) <...>gatvės darbuotojai ištransliuodami ką nori pasakyti jaunuoliai, gali padėti išspręsti daug konfliktų<...>(A) <...>mes iš abiejų pusių: iš žmonių, kurie būna gatvėje, paimti jų žinutę ir perduoti į visuomenę, arba<...>mes galime perduoti jaunimui<...>(C) <...>mes tarsi tarpininkai tarp kai kurių įstaigų ir jaunuolių gatvėje<...>(D)
	Konsultantas	<...>pagalba rašant CV<...>(B) <...>konsultavimo paslaugos teikiamos žmonėms gatvėje, ten kur jie yra<...>(A) <...>padedame, kai ieško darbo<...>(C) <...>pagalba ieškant susirasti darbo <...>(A) <...>jiems reikia pagalbos darbinantis <...>(D) <...>pagalbos reikia kaip bendrauti su šeima, su draugais<...>(B)
	Palydėtojas (palaikytojas)	<...>palaikome jaunuolius įvairiose situacijose<...>(B) <...>jei jaunuoliai yra nusikaltę, ar turi vykti į teisėsaugos įstaigą, dažnai nesulaukia tėvų palaikymo<...>tuomet mes jį lydime, būname kartu<...>(D) <...>žiūri, jeigu reikia atkurti ryšius, ar reikia palydėjimo į sveikatos įstaigą arba mokyklą, ar AJE, ar teismą, kaip gatvės darbuotojas tą darai<...>(A)

	Pagalbos teikėjas	<...>jaunuolis, matydamas tave kaip pagalbos teikėją, pasitiki tavimi<...>tu gali nuimti įtampą, leisti išsikalbėti<...>(A) <...>jau žino apie mus, nes jau esame kažkam padėję, tuomet priima<...>(C) <...>kai padedi bent vienam jaunam žmogui, tuomet gatvės jaunuoliai pradeda tave matyti kaip resursą pagalbai<...>(A) <...>kartais užtenka padėti jaunuoliui, vėliau jis jau atveda savo draugus, kad ir jiems padėtum<...>(D)
Socialinio ryšio tinklo kūrimas jaunuoliams, įtraukiant valstybines įstaigas ir NVO	Įtraukiant valstybines įstaigas (mokyklos, seniūnijos, teisėsaugos institucijos)	<...>ėjome pristatinėjome į seniūniją, <...>į mokyklą<...> (C) <...>kontaktai su vietos pareigūnu <...>apgyvendinimo vadybininkais, yra labai geri<...>(B) <...>einame patys prieš tai į visas įstaigas ir pristatome<...> įstaigos gali papasakoti apie gyvenimą rajone, kokie vaikai lanko mokyklą, ar sužinome, kokie darbuotojai dirba<...>(A) <...>matome koks poreikis, tada mes galime bendradarbiauti su kitomis įstaigomis<...>(C) <...>einame į mokyklas, bendraujame su socialiniais mokykloje ir seniūnijoje<...> prisistatome, veiklą pristatome<...>(D) <...>jei matome<...>kad trūksta krepšinio lentos, mes galime pranešti seniūnei<...>(B) <...>tinklas labai ribotas<...>bet tai yra ilgas darbas sukurti tinklą<...>(C) <...>reikia įdirbio<...>einame patys į visas įstaigas ir pristatome<...>(A)
	Įtraukiant NVO	<...>ėjome pristatinėjome į <...> sporto klubą<...>(C) <...>šiam mikrorajone kuriame dirbu, kontaktai yra labai geri, ypač su kitomis vaikų ir jaunimo organizacijomis<...>(B) <...>svarbu bendradarbiauti su kitomis įstaigomis, esančiomis šalia, pvz. yra jaunimo klubas, kur galima sportuoti<...> einame su jaunimu kartu <...> bendradarbiaujam<...>(C) <...>įstaigos su kuriomis mes bendravomelabai suinteresuoti, patinka mūsų darbas<...>jie mato, kad to reikia<...>(D)

Tyrimo dalyviai interviu metu pabrėžė, socialinio darbo gatvėje specifika – visuomet dirba du žmonės, vyras ir moteris. Kaip teigia viena informantė: „...mergina manęs paprašė padėti nusipirkti higieninių įklotų, nes pati nežinojo nieko apie juos, ir paprasčiausiai ji to negalėjo paprašyti pas mano kolegą, vyrą, tad darbas susijęs ir su lyčių aspektu...“(B). Tai yra vienas iš momentų, parodantis būtinumą dirbti mišriai komandai, gatvėje sutinkama tiek merginų, tiek vaikinų, ir netgi būna atskiros vaikinų ir merginų grupės, tad vienoje ar kitoje grupėje, vienas iš socialinių darbuotojų gali būti dominuojantis, o kitas palaikantis. Komandoje būnant dviems žmonėms yra lengviau stebėti grupę, vėliau aptarti, ir priimti sprendimus. Sprendimų priėmimas nėra tik vieno asmens, taigi ir atsakomybė yra dalinamasi. Tačiau komanda nesusideda tik iš dviejų asmenų, kitoje subkategorijoje išskirta – atvejų aptarimo specifika: „...trečias žmogus dalyvauja mūsų komandinuose susitikimuose, jis turi šio darbo patirties<...>stebi mūsų įsitraukimą<...>kiek šaltu protu priimami sprendimai..“(A), „...yra žmogus kuris dalyvauja mūsų

pagalbos atvejų aptarime...“(D), „...svarbu turėti trečių žmogų, kuris nebūtinai turėdamas santykį su jaunuoliais, bet stebėdamas darbuotojus, skaitydamas jų protokolus, dalyvaudamas pasitarimuose<...>gali asverti tam tikrus dalykus...“(A). Trečias žmogus dalyvaudamas komandiniuose pasitarimuose stebi, kaip gatvės darbuotojai yra įsitraukę, kiek vadovaujasi emociškai, kiek šaltu protu, nes dažnai darbas gatvėje yra labai emociškai įtraukiantis. Trečio žmogaus dalyvavimas papildo komandą, jis kartais išėina su gatvės darbuotojais į gatvę, tačiau jo pagrindinis darbas dalyvauti komandiniuose pasitarimuose, ir padėti socialiniams darbuotojams būnantiems gatvėje priimti sprendimus, vadovaujantis ne emocijomis, o protu.

Tyrimo dalyviai įvardino socialinio darbuotojo dirbančio su jaunuoliais gatvėje vaidmenis. Buvo išskirti keturi vaidmenys – tarpininkas, konsultantas, palydėtojas (palaikytojas) ir pagalbos teikėjas. Vienas dažniausių socialinio darbuotojo vaidmenų yra tarpininko ir konsultanto. Kaip teigia informantai: „...mūsų darbas tarpininkauti, tarp tų, kurie būna gatvėje ir visuomenės...“(C), „...gatvės darbuotojai ištransliuodami, ką nori pasakyti jaunuoliai, gali padėti išspręsti daug konfliktų...“(A), „...mes iš abiejų pusių: iš žmonių, kurie būna gatvėje, paimiti jų žinutę ir perduoti į visuomenę, arba<...>mes galime perduoti jaunimui...“(C). Pažymėtina, kad socialiniai darbuotojai tarpininkauja tarp jaunuolių ir visuomenės. Gatvės darbuotojai neakcentuoja, kad jie būna tarpininkai tarp jaunuolių, ir (socialinių) įstaigų, tačiau tarp jaunuolių ir visuomenės. Kaip jau minėta anksčiau, jaunuoliai pažeidinėja visuomenės normas, nusikalsta, turi priklausomybių, ir visuomenei tai yra nepriimtina. Dažnai visuomenė nesigilina į problemas, kurias nori ištransliuoti jaunimas laiką leidžiantis laiką gatvėje, todėl socialiniai darbuotojai ir įvardina save, kaip tarpininkais tarp jaunuolių ir visuomenės, kad tiek visuomenei padėtų suprasti, kodėl jaunuoliai leidžia laiką gatvėje, tiek jaunuoliams padėtų surasti tinkamas vietas, kur jie galėtų būti. Visuomenės informavimas dažniausiai vyksta įvairių bendruomenių susibūrimuose, šventėse, į kurias kviečiami dalyvauti ir jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje. Socialiniai darbuotojai teigia, kad: „...konsultavimo paslaugos teikiamos žmonėms gatvėje, ten kuri jie yra...“(A). Dažniausia jaunuolius leidžiančius laiką gatvėje, socialiniai darbuotojai konsultuoja dėl darbo paieškos, savęs kaip būsimo darbuotojo pristatymo, konsultuoja bendravimo su draugais ir šeima klausimais. Tarpininko ir konsultanto vaidmenys dažniausiai ir greičiausiai atpažįstami, tai yra visų socialinių darbuotojų kasdienybė, gatvės darbuotojai susiduria dar su keliais vaidmenimis. Palydėtojas (palaikytojas), tyrimo dalyviai teigia, kad: „...jei jaunuoliai yra nusikalte, ar turi vykti į teisėsaugos įstaigą, dažnai nesulaukia tėvų palaikymo<...>tuomet mes jį lydime, būname

kartu...“(D), „...žiūri jeigu reikia atkurti ryšius, ar reikia palydėjimo į sveikatos įstaigą arba mokyklą, ar AJE ar teismą, kaip gatvės darbuotojas tą darai...“(A). Socialiniai darbuotojai išskiria palydėtojo (palaikytojo) vaidmenį, tai būna susiję su jaunuolio prarastu santykiu su šeima. Jaunuolis leidžiantis laiką gatvėje, nusikaltęs, netenka šeimos palaikymo, tačiau jiems, kaip kiekvienam žmogui yra svarbu turėti šalia savęs, tą kuris galėtų juos palaikyti, ir jiems padėti. Kaip tyrimo dalyvis teigia, jei reikia jį palydėti į bet kokią įstaigą, jei jaunuolis pats to nori, kaip gatvės darbuotojas tą ir darai. Galima teigti, kad jaunuoliai kreipdamiesi į socialinius darbuotojus dirbančius gatvėje pripažįsta juos, jais pasitiki, ir kuria su jais santykį. Santykio kūrimas ir palaikymas labai svarbus dirbant su jaunuoliais gatvėje, nes tai jiems padeda sukurti prieraišumo jausmą, pasitikėjimą, kelia pačių jaunuolių savivertę. Kalbėdami apie pagalbos teikėjo vaidmenį, socialiniai darbuotojai teigia: „...jaunuolis matydamas tave, kaip pagalbos teikėją pasitiki tavimi<...>tu gali nuimti įtampą, leisti išsikalbėti...“(A). Pasitikėjimas, vėl yra svarbiausias, kai gatvėje laiką leidžiantys jaunuoliai sulaukia pagalbos, jie pradeda pasitikėti gatvės darbuotojais, jaunuoliai pradeda atkurinėti santykius su suaugusiais. Kai pagalba būna suteikta bent vienam iš jų rato, jaunuoliai socialinius darbuotojus mato, kaip pagalbos teikėjus, jais pasitiki ir atveda savo draugus.

Socialiniai darbuotojai pristatydami savo darbą akcentavo socialiniame darbe su gatvės jaunuoliais socialinio ryšio svarbą. Pradžioje akcentuojame tinklo kūrimą, įtraukiant valstybines įstaigas, kaip mokyklas, seniūnijas, teisėsaugos institucijas. Pradėdami darbą socialiniai darbuotojai, kaip jau minėta anksčiau, su jaunuoliais nekuria kontakto, bet prisistato tame rajone esančioms įstaigoms, nes išvelgia, kad : „...įstaigos gali papasakoti apie gyvenimą rajone, kokie vaikai lanko mokyklą, ar sužinome, kokie darbuotojai dirba...“(A). Žinojimas apie gyvenimą rajone, padeda susidaryti paveikslą, kur jaunuoliai dažniausiai renkasi, ką veikia, netgi teisėsaugos įstaigoje ar seniūnijoje nagrinėjama statistika, kuriose rajono vietose dažniausiai vykdomi nusižengimai, ar nusikaltimai, tuomet socialiniams darbuotojams yra lengviau sužinoti, kur jaunuoliai leidžia laiką. Galimybė sužinoti, kokie darbuotojai dirba pvz. mokykloje, gali padėti sužinoti, kodėl jaunuoliai neina į mokyklą, gali išaiškėti, kad mokykloje yra sudaryta tik neigiama nuomonė apie vieną ar kitą jaunuolį, kas „uždeda antspaūdą“ jaunuoliui ir kuris niekada daugiau neperžengs mokyklos slenksčio. Svarbu pažymėti, kad socialiniams darbuotojams dirbantiems gatvėje su jaunimu, yra svarbu susipažinti su valstybinėmis įstaigomis, kadangi kiekviena įstaiga, joje dirbantys darbuotojai, gali padėti esant pagalbos poreikiui jaunuoliui leidžiančiam laiką

gatvėje. Kaip pavyzdį informantas pažymi: „...*jei matome<...>kad trūksta krepšinio lentos, mes galime pranešti seniūnei...“(B). Svarbu yra pažinti ir nevyriausybinės organizacijos, esančias tame rajone, kadangi dažnai NVO siūlo įvairios veiklos, kuri yra šalia jaunuolių, tai gali būti įvairūs sporto ar jaunimo klubai, dienos centrai, atviros jaunimo erdvės, apie kuriuos jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje nežinojo. Bendradarbiavimo dėka galima jaunuolius nukreipti į veiklas, pvz. jei jaunuoliai nori sportuoti, tačiau patys nediršta eiti, ar neturi pinigų susimokėti mokesčio, tuomet socialiniai darbuotojai dirbantys gatvėje eina, prašo priimti jaunuolius, bendradarbiauja. Kaip teigia socialiniai darbuotojai, visos įstaigos tiek valstybinės tiek NVO, yra labai suinteresuotos, jie mano, kad darbas su jaunimu gatvėje yra reikalingas ir stengiasi bendradarbiauti, nors kaip vienas informantas teigia: „...*tai yra ilgas darbas, sukurti tinklą, tačiau labai reikalingas...“(C).**

Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, *socialinio darbo su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, darbo formas ir tikslus*. Analizuojant informantų atsakymus, išskirtos trys kategorijos: individualūs pokalbiai su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, darbas su „chebra“, bei darbas su bendruomene (7 lentelė).

7 lentelė. Socialinio darbo su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, darbo formos ir tikslai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Individualūs pokalbiai su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje	Siekiant nustatyti problemą ir pagalbos pobūdį	<...>vedame individualų pokalbį, tuomet paaiškėja, kur slypi problema<...>(B) <...>žiūrim į kiekvieną jaunuolį<...>kokios pagalbos tam jaunuoliui reikėtų, bandom tai įvardinti pokalbyje su jaunuoliu, bei refleksijos metu<...>(A) <...>būnant ankstesniu metu gatvės darbuotojas turi šansą<...>pradėti megzti kontaktą<...>su atskirais žmonėmis<...>(A) <...>mes bendraujame su kiekvienu individualiai<...>(D)
	Sprendžiant jų problemas/įveikiant sunkumus	<...>kada atsiranda santykis gatvėje, tada dirbama ir su individualiais sunkumais<...>(C) <...>individualių pokalbių metu sprendžiame jiems svarbias problemas<...>(D)
Darbas su „chebra“	„Chebros“ įgalinimas	<...>chebros įgalinimas susikurti laisvalaikio praleidimo aikštelę<...>(A) <...>siekiame, kad visa grupė norėtų veikti kartu<...>(D) <...>chebros įgalinimas<...>įtraukiant seniūniją, bendruomenę<...>(A)
	Dalyvavimas grupiniuose užsiėmimuose su „chebra“	<...>dirbu su dvejomis chebromis, viena susideda tik iš vaikinių, kita tik iš merginų<...>(B) <...>su chebra jie dalyvauja užsiėmimuose<...>(D) <...>kartais jaunuoliai pasako, kad norėtų dirbti su chebra ar chebroje<...>(B) <...>kai būna grupelėse, mes ateiname su kamuoliu ir einame žaisti<...>(C)

	Jaunuolių problemų sprendimas	<...>darbas su chebra<...>kartais kai kurių dalykų negali išspręsti individualiai, bet gali išspręsti su chebra<...>(A) <...>jaunuoliai būdami grupėse jaučiasi drąsiau<...>dažnai grupelės sieja tos pačios problemos<...>(C) <...>jeigu vienas turi priklausomybių, tai ir kiti grupelėje turės priklausomybių<...> (D)
Darbas su bendruomene	Darbas su bendruomene formuojant teigiamą požiūrį į jaunas žmones	<...>darbas su bendruomene <...> bandome keisti bendruomenės požiūrį į jaunas žmones<...>(A) <...>dalyvaujame bendruomenės šventėse, pasakojame apie jaunimą esantį gatvėje <...> kartu ieškome būdų, kaip padėti jaunuoliams<...>(D)
	Tarpininkavimas tarp bendruomenės ir jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje.	<...>mes iš abiejų pusių, iš žmonių kurie būna gatvėje, paimti jų žinutę ir perduoti į visuomenę, arba<...>mes galime perduoti jaunimui<...>(C) <...>darbas su visais jaunais žmonėmis ir bendruomene, tam skirtos mobilios treniruotės<...>(A)

Vieną pagrindinių darbo formų, socialiniai darbuotojai dirbantys su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, įvardino individualius pokalbius su jaunuoliais. Informantai teigia: „...vedame individualų pokalbį, tuomet paaiškėja, kur slypi problema...“(B), „...žiūrime į kiekvieną jaunuolį<...>kokios pagalbos tam jaunuoliui reikėtų, bandom tai įvardinti pokalbyje su jaunuoliu, bei refleksijos metu...“(A). Norėdami padėti jaunuoliui, leidžiančiam laiką gatvėje, būtina kurti pasitikėjimu grįstą santykį, kurio dėka atsiras ryšys tarp socialinio darbuotojo ir jaunuolio leidžiančio laiką gatvėje. Buvimas su jaunuoliu jo aplinkoje ir jaunuolio priėmimas tokio koks jis yra, augina pasitikėjimą, kuriasi santykis „...kada atsiranda santykis gatvėje, tada dirbama ir su individualiais sunkumais...“(C). Dėl to ėjimas į gatvę, individualių pokalbių vedimas yra aktualu ir svarbu. Individualūs pokalbiai padeda atpažinti jaunuolių problemas, padeda jaunuoliams problemas įvardinti. Gatvės darbuotojai dirbdami poroje turi galimybę stebėti ne tik visą grupę, tačiau ir kiekvieną individualiai, ir skiria laiko individualiems pokalbiams „...mes bendraujame su kiekvienu individualiai...“(D). Individualūs pokalbiai vyksta prieš susirenkant visai grupei, vienas tyrimo dalyvis teigia: „...būnant ankstesniu paros metu, gatvės darbuotojas turi šansą<...>pradėti megzti kontaktą<...>su atskirais žmonėmis...“(A). Susitinkant su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje individualiai, gatvės darbuotojai ne tik turi galimybę „išgirsti“ kokios pagalbos reikia jaunuoliui, kartu ieškoti sprendimo būdų, bet ir išklausti. Gatvės darbuotojai dirbdami su jaunuoliais individualiai, padeda įveikti sunkumus, kelia jaunuolių pasitikėjimą, stiprina savivertę, padeda atsakyti į jiems rūpimus klausimus.

Tyrimo dalyviai teigia, kad kartais kai kurių dalykų negali išspręsti individualiai, o tik grupėje, kaip pavyzdį informantai pateikia: „...chebros įgalinimas susikurti laisvalaikio

praleidimo aikštelę...“(A). Dirbant su grupe, kitaip vadinama „chebra“, būtina ją įgalinti pačiai spręsti problemas. Jeigu jie nori žaisti futbolą ar krepšinį, ar treniruotis lauke, tačiau sąlygos tam nėra tinkamos, tuomet gatvės darbuotojai siūlo idėjas, ieško priemonių ir bendromis jėgomis tvarko sporto aikštelę, gaminasi krepšinio skydus, išsivalo futbolo aikštę ir t.t.. Kartais yra dalykų, kurių savo jėgomis jaunuoliai „chebrose“ negali įveikti, reikalinga parama iš pvz. seniūnijos, tuomet gatvės darbuotojai įgalina visą „chebrą“ įtraukiant seniūniją, bendruomenę veikti kartu, ieškoti bendrų sprendimo būdų. Dirbant su „chebra“ svarbūs ir bendri užsiėmimai. Užsienio šalių patirtys rodo, kad bendri užsiėmimai su grupelėmis yra reikšmingi, nes juose galima gvildinti įvairias temas, diskutuoti, reikšti savo idėjas ir tai vyksta įvairiose miesto vietose, pvz. aikštėje. Lietuvoje užsiėmimai su gatvės jaunuoliais daugiau susijęs su sportu lauko sąlygomis, taip teigia tyrimo dalyviai: *„...kai būna grupelėse mes atiname su kamuoliu, ir einame žaisti...“(C)*, tačiau vyksta ir pokalbiai aptariant vieną ar kitą temą, kaip pvz. priklausomybių žala, sveikatos tausojimas, kaip prisistatyti darbdaviui ir kt.. Vieta šiems susitikimams dažniausiai būna stadionai. Kaip jau minėta anksčiau, kai kurių dalykų gatvės darbuotojai negali išspręsti individualiai, tačiau gali tai padaryti su „chebra“. Informantai teigia, kad: *„...jaunuoliai būdami grupėse jaučiasi drąsiau<...>dažnai grupelės sieja tos pačios problemos...(C)*, *„...jeigu vienas turi priklausomybių, tai ir kiti grupelėje turės priklausomybių...“(D)*. Socialiniai darbuotojai, dirbdami su grupele, siekia panaudoti bendros veiklos galimybes sprendžiant problemas. Drąsos jausmas jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje stiprėja būnant grupėje, dažnai vienoje „chebroje“ esantys jaunuoliai turi panašių problemų, kas palengvina socialiniams darbuotojams darbą. Gatvės darbuotojai gali koncentruotis į pagrindinę grupės problemą, ir ją aptarti įvairiais metodais ir galimybėmis. Jaunuoliai leidžiantys gatvėje ir turintys panašias patirtis vienoje „chebroje“ gali jaustis užtikrinčiau, ir atviriau bendrauti, kadangi ir kiti grupės kolegos turėjo panašių patirčių. Taipogi kartais veikia savipagalbos momentas, pvz. grupėje esantis jaunuolis, jau išsprendė savo sunkumą, tuomet jaunuolis gali pasidalinti su „chebra“, papasakoti, kur ir kaip gavo pagalbą, bei sulaukti palaikymo iš grupės, bei gatvės darbuotojų.

Dirbant su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, svarbų vaidmenį atlieka ir bendruomenė. Kaip teigia informantai: *„...bandome keisti bendruomenės požiūrį į jaunus žmones...(A)*, *„...dalyvaujame bendruomenės šventėse, pasakojame apie jaunimą esantį gatvėje <...> kartu ieškome būdų, kaip padėti jaunuoliams...“(D)*. Pabrėžtina, kad bendruomenės nariai neigiamai reaguoja, į šalia jų namų, ar jų teritorijoje besirenkantį jaunimą, „chebras“, nuolatos tarp

bendruomenės narių ir jaunuolių kyla konfliktai. Informantai teigia, kad: „...kartais tai yra ne jaunuolio ar bendruomenės problema, bet bendruomenės požiūrio problema į jaunus žmones...“(A). Reikia pripažinti, kad visi turi teisę naudotis viešomis erdvėmis, tačiau jei tos erdvės nėra pritaikytos jaunuoliams, arba yra ribojamas jų naudojimas, tuomet kyla konfliktai. Norint spręsti kylančias problemas, gatvės darbuotojai, bendruomenės susirinkimų metu ar susitikimuose su bendruomenės nariais „ištransliuoja“, ką nori pasakyti jaunuoliai, taip keičiant bendruomenės požiūrį į jaunus žmones, kartu ieškant konfliktų sprendimo būdų. Ir tokiu būdu socialiniai darbuotojai tampa tarpininkais tarp bendruomenių ir jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje, informantai teigia: „...mes iš abiejų pusių, iš žmonių kurie būna gatvėje, paimti jų žinutę ir perduoti į visuomenę, arba<...>mes galime perduoti jaunimui...“(C). Gatvės darbuotojai dirba ir su visais jaunais žmonėmis, ir bendruomene, organizuodami mobilias futbolo treniruotes (įvairiose mikrorajono vietose rengiamos futbolo treniruotes, kurios yra atviros visiems vaikams ir jaunimui). Ši programa yra skirta visiems bendruomenės nariams, ypač jaunimui. Treniruočių dėka jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, integruojami atgal į bendruomenę ir bendruomenės nariai keičia savo požiūrį į jaunuolius leidžiančius laiką gatvėje. Ne veltui sakoma, kad sportas visus vienija.

Tyrimo dalyvių buvo prašoma įvardinti, kokią pagalbą socialiniai darbuotojai teikia jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje? Tyrimo analizės metu buvo išskirtos trys kategorijos: socialinė pagalba, emocinė pagalba ir pagalba bendradarbiaujant su valstybinėmis įstaigomis ir NVO (8 lentelė).

8 lentelė. Socialinio darbuotojo pagalba jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialinė pagalba	Pagalba rašant CV	<...>jiems reikia pagalbos rašant CV<...>(B) <...>padedam<...>parašyti CV<...>(C) <...>jie nori išmokti save prisistatyti darbdaviui<...>(B)
	Pagalba ieškant darbo	<...>kartu žiūrime skelbimus, kur galima įsidarbinti<...>(D) <...>pagalba ieškant susirasti darbą<...>(A) <...>padedame jaunuoliams darbo paieškose<...>(C)
	Pagalba įveikiant sunkumus šeimoje	<...>kartais reikia padėti atkurti ryšius su šeima<...>(A) <...>mes padedam, jei sunku šeimoje<...>(C) <...>jiems reikia pagalbos padedant šeimos reikaluose<...>atstatyti santykius su šeima<...>(B) <...>pagalbos reikia šeimoje, kaip bendrauti su šeima<...>(B)
	Pagalba įveikiant sunkumus mokykloje	<...>jei sunku mokykloje, mes bandome padėti<...>(C) <...>jei reikia palydėjimo į mokyklą<...> esame tam<...>(A) <...>padedame pasiruošti mokyklai<...>pažiūrime kartu namų darbus<...>(D)
	Pagalba palydint į sveikatos įstaigą,	<...>palydim į sveikatos įstaigą<...>nes jie neturi dokumento, o reikia pažymos<...>(A)

	probaciją	<...>jei turi lankytis probacijoje, tada palydime<...>(B) <...>padedame užsiregistruoti pas gydytojus<...> lydime pas juos<...>(D)
	Pagalba ieškant gyvenamosios vietos	<...>padedam, kai ieško kur gyventi<...>(C) <...>bendradarbiaujame su apgyvendinimo vadybininkais<...>(B) <...>padedam ieškoti būsto<...>(D)
Emocinė pagalba	Sveiko ir stipraus santykio kūrimas ir palaikymas	<...>jaunuoliams svarbu turėti sveiką santykį su suaugusiu žmogumi<...>kuris nebūtų kontroliuojantis, teisiantis, keliantis lūkesčius<...>(A) <...>mes mezgame stiprų santykį, kad atsirastų pasitikėjimas, pagarba, kur būtų atvirumas<...>kada atsiranda santykis, gali kalbėti apie poreikius<...>(C) <...>kuriame santykį, per kurį mes galime juos įgalinti<...>(D) <...>buvimas santykyje yra ilgalaikė investicija, kuri leidžia jaunuoliams, jeigu kažkas atsitinka gyvenime<...>kreiptis į mus<...>(A) <...>svarbiausia ne pagalba, o kurti santykius<...>(C)
	Jaunų žmonių palaikymas ir buvimas šalia	<...>palaikome jaunuolius įvairiose konfliktinėse situacijose<...>(B) <...>mes jų nepravarysim, jie gali su mumis bendrauti<...>net jei nusiženginėja taisyklėm<...>jie nebūtinai turi slėptis nuo mūsų<...>(A) <...>mes esame, kad būtume su jaunuoliais, ir juos palaikytume<...>(B) <...>kartais būname tiesiog šalia, be žodžių<...>(D)
Pagalba bendradarbiaujant su valstybinėmis įstaigomis ir NVO	Pagalba suteikiant reikiamą informaciją	<...>dauguma socialinių įstaigų darbuotojų kaip ir policininkai, juos pažįsta<...>mums daug apie jaunuolius papasakoja<...>(B) <...>mokyklose suteikia įvairios informacijos<...>tai padeda mums greičiau reaguoti<...>(D)
	Pagalba ugdant darbinius įgūdžius,	<...>įstaigo, s kuriose gali gauti darbinių įgūdžių<...>ir skirta iš sistemos iškritusiems jaunuoliams<...>tai „Sodžiaus meistrai“ Rūdiškėse, ir Carito Amatų mokykla Vilniuje<...>(A) <...>susitikinėjame su partneriais<...>visi suinteresuoti, patinka mūsų darbas, mato tą poreikį<...>(C)

Informantai įvardindami, kokią socialinio darbuotojo pagalbą teikia jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje, pirmoje vietoje išskyrė pagalbą rašant gyvenimo aprašymą (CV). Jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, turi sunkumų šeimoje, nesimoko jokioje ugdymo įstaigoje, todėl nesiformuoja jų gebėjimai save pristatyti, tuo labiau apie save parašyti, kartais trūksta pačio gebėjimo rašyti, „...jiems reikia pagalbos rašant CV...“ (B). Darbo paieška prasideda nuo savęs pristatymo, kaip jau anksčiau, minėta, jaunuoliai negeba savęs pristatyti, jiems trūksta pasitikėjimo tiek savimi, tiek kitais. Gatvės darbuotojai būdami šalia jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje, padeda jiems pasiruošti savo gyvenimo aprašymą, surašant svarbiausius jauno žmogaus gyvenimo faktus. Jaunuoliai vieni negeba parašyti, kadangi nežino reikalavimų, nėra susidūrę su asmens gyvenimo aprašymu arba į viską žiūri lengvabūdiškai. Todėl gatvės darbuotojas padeda

jaunuoliams parašyti kokybišką ir save pristatantį CV. Gatvės darbuotojai kartu su jaunuoliais parengę gyvenimo aprašymą, padeda darbo paieškose, „...kartu žiūrime skelbimus, kur galima įsidarbinti...“(D), „...pagalba ieškant susirasti darbą...“(A), „...padedame jaunuoliams darbo paieškose...“(C). Kartu su jaunuoliais ieškant darbo, gatvės darbuotojai dalinasi savo patirtimi, jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje trūksta patirties, noro, pasitikėjimo. Socialiniai darbuotojai motyvuoja jaunuolius, padeda atrasti sritis, kuriose jauni žmonės leidžiantys laiką gatvėje, galėtų realizuoti save. Neretai jaunuoliams reikia „pastūmėjimo“ kreipiantis dėl darbo, kadangi jauni žmonės neturėdami patirties, turintys bendravimo ir bendradarbiavimo sunkumų, nedrįsta kreiptis vieni dėl darbo. Pažymėtina, kad socialiniai darbuotojai neišskyrė ar eina su jaunuoliais pas darbdavius, tačiau pažymėjo, kad kartu su jaunuoliais ieško darbo, padeda atpažinti sritis, kuriose jaunuolis gali dirbti. Išanalizavus tyrimo rezultatus matyti, kad socialiniai darbuotojai išskiria pagalbą įveikiant sunkumus su šeima. Jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, praradę ryšius su šeima, neretai nenori jų atnaujinti. Ryšių praradimas sietinas su paauklyste ir maištu. Pažymėtina, kad jaunuoliai maištaudami prieš tėvus, nenori su jais kalbėtis, nepasitiki tėvais, išeina iš namų. Socialiniai darbuotojai individualių pokalbių metu, pirmiausiai turi padėti jaunuoliams šeimos situaciją priimti tokią, kokia ji yra, jos nepagražinant, ir svarbu padėti jaunuoliams suprasti, kad ne jie atsakingi už situaciją šeimoje (jei pvz. šeimoje vartojamas alkoholis, ar naudojamas smurtas). Kartais jaunuoliams užtenka turėti suaugusį žmogų, kuris juos išklausytų, būtų šalia, kartais reikia, kad patartų, kaip bendrauti šeimoje, taip teigia vienas informantas: „...pagalbos reikia šeimoje, kaip bendrauti su šeima..“(B). Socialiniai darbuotojai padeda jaunuoliu įveikti sunkumus šeimoje, padėdami jaunuoliams priimti šeimos narius tokiais, kokie jie yra realybėje, o ne jaunuolių fantazijų pasaulyje. Priimti kiekvieną šeimos narį su jo trūkumais, tai palengvintų jaunuoliams ryšių atstatymą. Socialiniai darbuotojai, dirbdami su jaunuoliais, modeliuoja jaunų žmonių savo šeimos (ateities) įsivaizdavimą, akcentuodami, kad jaunuoliai gali gyventi kitaip, gali savo šeimą kurti taip kaip jie įsivaizduoja.

Analizuojant tyrimo rezultatus buvo išskirta subkategorija - pagalba įveikiant sunkumus mokykloje. Galima teigti, kad sunkumai mokykloje kyla dėl patyčių įvairiomis formomis, negebėjimo megzti kontakto, nemokėjimo bendrauti. Dažnai jaunuoliai, leidžiantys laiką gatvėje, gyvena socialinės rizikos šeimose, tai jau būna tarsi „antspaudas“, kuris pasilieka ilgam, ir ypač „prigyja“ jaunuoliams. Jaunuoliai pradeda gėdytis savo situacijos, nenori pasirodyti netvarkingi, dėl to nelanko mokyklos, ar nuolat konfliktuoja su kitais bendraklasiais ar mokytojais. Jaunuoliai

kurie šeimoje nepatyrė meilės, globos, nebuvo išmokyti spręsti kilusių konfliktų taikiai, dažnai pradeda konfliktus. Konfliktus pradėjęs jaunuolis, tampa „atpirkimo ožys“ ir neretai turi prisiimti kitų pradėtus negerus darbus. Todėl, jaunuolis po truputį, arba iš karto atsiriboja nuo mokymosi įstaigos ir jos nebelanko. Kartais jaunuoliai neturėdami galimybės namuose atlikti namų darbų, atsilieka nuo visos klasės tempo, kas sukelia sunkumų tolimesnei veiklai, jaunuoliams reikalinga pagalba ruošiantis namų darbams. Informantai teigia, kad: „...*jei sunku mokykloje, mes bandome padėti...*“(C), „...*jei reikia palydėjimo į mokyklą <...> esame tam...*“(A), „...*padedame pasiruošti mokyklai<...>pažiūrime kartu namų darbus...*“(D). Socialiniai darbuotojai, dirbdami su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, motyvuoja juos keistis, lankyti mokyklą, jei reikia, palydi į mokyklą ir kartu sprendžia iškilusias problemas. Palydėjimas į mokyklą gatvės darbuotojui, dirbančiam su jaunuoliu leidžiančiu laiką gatvėje, yra ilgas darbo procesas. Tai nėra tik jaunuolio nuvedimas, tačiau parengimas vėl grįžti į mokyklą, ar kitą ugdymo įstaigą. Jaunuoliams, iškritusiems iš sistemos, reikalinga mažesnė bendruomenė kurioje jie galėtų jaustis saugiai, ugdytis, tokių bendruomenių Lietuvoje yra tik keletas. Socialinis darbuotojas, dirbdamas su jaunuoliu, padeda jam atpažinti gabumus, jaunuolio stipriąsias puses ir motyvuoti jaunuolį sugrįžti mokytis į mokyklą, ar pasirinkti kitą mokyklą, kaip pvz. profesinę mokyklą, kur gali įgyti darbinių įgūdžių, ar pradėti lankyti muzikos mokyklą. Gatvės darbuotojo pagalba šioje srityje išskirtinai yra jaunuolio gebėjimo stiprinimas, palaikymas, stipriųjų pusių paieška, ugdymo įstaigos paieška, tarpininkavimas tarp jaunuolio leidžiančio laiką gatvėje ir ugdymo įstaigos.

Kai kuriais atvejais jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, reikalinga pagalba palydint į sveikatos įstaigą, probaciją. Neretai tai yra dėl to, kad jauni žmonės leidžiantys laiką gatvėje, nežino, kur galima apsilankyti pas gydytoją, ar kur yra probacijos tarnyba. Dar viena problema, kartais jaunuoliai neturi asmens dokumento, kurio reikia einant pas gydytojus. Informantai teigia, kad: „...*palydim į sveikatos įstaigą <...> nes jie neturi dokumento, o reikia pažymos...*“(A), tokios situacijos yra dažnos dirbant su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje. Jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje dėl vienu ar kitu priežasčių būna praradę asmens dokumentą, o norint registruotis pas gydytoją dokumento reikia, o jei jaunuolis neturi kur gyventi ir turi eiti į nakvynės namus, į juos turi atnešti pažymą, kad neserga tam tikromis ligomis, tuomet gaunasi užburtas ratas, jaunuolis negali registruotis pas gydytojus ir gauti pažymos, ir negali eiti į nakvynės namus, nes neturi pažymos. Socialiniai darbuotojai tuomet lydi jaunuolius pas gydytojus, bendrauja, bendradarbiauja, kad jaunuolis gautų pažymą ir naktį nebūtų lauke, o eitų į nakvynės namus. „...*Je*

turi lankytis probacijoje, tada palydime...“(B). Palydėjimas į probaciją susijęs su motyvacijos ir atsakomybės stoka. Neretai jaunuolis, leidžiantis laiką gatvėje, nesupranta, kodėl turi eiti į probaciją. Gatvės darbuotojai motyvuoja jaunuolius ugdydami atsakomybę, kad už kiekvieną elgesį yra pasekmė, ir jei jaunuolis turi lankytis probacijoje, tai yra pasekmė už jaunuolių nusizengimus. Socialiniai darbuotojai dirbdami su jaunuoliais tiek individualiai, tiek su grupe stengiasi atliepti jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje, poreikius susijusius su darbo paieškomis, įveikiant sunkumus šeimoje ar mokykloje, palydint į tam tikras įstaigas ir padeda ieškoti gyvenamosios vietos. Kaip vienas informantų teigia: „...jaunas žmogus mūsų mieste nuėjęs į nakvynės namus, išsigąsta labai, ne ten yra žmonės su baisiomis patirtimis...“, todėl kartais gatvės darbuotojai su jaunuoliais ieško gyvenamosios vietos, galbūt pas draugus bent laikinai, ar galimybės gyventi mokyklos bendrabutyje, ar įsidarbinus ieškoma išsinuomoti kambario. Pagalba jaunuoliams reikalinga dėl žinių stokos, kur ir kaip galima kreiptis, kartais jaunuoliai nežino, kiek reikia mokėti už išnaudotą elektrą ar vandenį, gatvės darbuotojai, kartu su jaunuoliais skaičiuoja finansus, organizuoja, kuriam laikui užteks turimų lėšų.

Aukščiau apžvelgta socialinės pagalbos kategorija yra svarbi dirbant su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, tačiau dar svarbesnė yra emocinė pagalba jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje. Šioje kategorijoje išskirtos dvi subkategorijos: sveiko ir stipraus santykio kūrimas, jaunų žmonių palaikymas ir buvimas šalia. Tyrimo dalyviai interviu metu nuolat akcentavo – santykio kūrimo ir palaikymo svarbą, informantai teigia: „...jaunuoliams svarbu turėti sveiką santykį su suaugusiu žmogumi <...>kuris nebūtų kontroliuojantis, teisiantis, keliantis lūkesčius. Ir mes sakome, kad būdami gatvėje ir kurdami santykius su jaunimu, reabilituojame suaugusiuosius žmones, ir pagalbos profesijos atstovus ...“(A), „...mes mezgame stiprų santykį, kad atsirastų pasitikėjimas, pagarba, kur būtų atvirumas <...>kada atsiranda santykis gali kalbėti apie poreikius...“(C). Pateikti teiginiai liudija, kad svarbiausias socialinių darbuotojų darbas su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, yra santykio kūrimas. Santykio kūrimas vyksta per visai paprastus dalykus – gatvės darbuotojai nekritikuoja jaunuolių, nenurodo jiems, nekelia lūkesčių, neprimeta savo taisyklių. Socialiniai darbuotojai priima jaunuolius tokius, kokie jie yra. Gatvės darbuotojai tampa pavyzdžiu kaip galima elgtis, bet netampa nurodančiais kaip reikia elgtis. Tyrimo dalyvio teiginys: „...buvimas santykyje yra ilgalaikė investicija, kuri leidžia jaunuoliams, jeigu kažkas atsitinka gyvenime<...>kreiptis į mus ...“(A), parodo, kad pagalbos jaunuoliui reikia ne dabar, tačiau ateityje jeigu jaunuoliui prireiks pagalbos, jaunas žmogus

leidžiantis laiką gatvėje žinos į ką kreiptis, kur sulaukti pagalbos, ir nekris į visišką riziką. Tyrimo dalyvis jaunuolį esantį visiškoje rizikoje arba kitaip užribyje, įvardina kaip: „...*jaunuoliai, kurie turi problemų su teisėsauga, turi priklausomybių, minimalūs ryšiai su šeima, trūkiškas benamystės patirties...*“(A). Jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, kurie su šeima neturi santykio arba jį yra praradę, santykio kūrimas ir atstatymas yra svarbus ir sudėtingas veiksnys. Tačiau tik sukūrus santykį atsiranda galimybė padėti jaunuoliui. Santykio kūrimas vyksta ir per buvimą šalia „...*kartais būname tiesiog šalia, be žodžių...*“(D), jaunuoliams, leidžiantiems laiką gatvėje, kaip ir kiekvienam žmogui reikalingas žmogus, kad būtų žmogumi. Jaunuoliai gatvėje dažnai turi tik vienas kitą, santykiai su suaugusiais būna sudėtingi, arba visai nebūna, dėl to gatvės darbuotojo atsiradimas šalia jaunuolių, padeda jaunuoliams pasitikėti suaugusiais, leidžia gatvės darbuotojams padėti jaunuoliams, „...*mes esame, kad būtume su jaunuoliais, ir juos palaikytume...*“(B). Ne tik buvimas šalia, tačiau ir jaunuolių palaikymas įvairiose situacijose kuria pasitikėjimu grįstą santykį, kaip teigia informantai: „...*palaikome jaunuolius įvairiose konfliktinėse situacijose<...>(B), ...mes jų nepravarysim, jie gali su mumis bendrauti<...> net jei nusiženginėja taisyklėm <...> jie nebūtinai turi slėptis nuo mūsų ...*“(A). Teiginiai iliustruoja gatvės darbuotojų veiksmus priimti jaunuolius tokius kokie jie yra, nenorint jų pakeisti, ar kad jie taptų geresni. Gatvės darbuotojų tikslas dirbant gatvėje su jaunimu, kad jis nebūtų visuomenės užribyje, o galėtų visuomeniniame gyvenime dalyvauti, kaip visateisis jos narys.

Socialinė ir emocinė pagalba neįsivaizduojama be įvairių valstybinių įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų (NVO). Socialiniai darbuotojai, prieš pradėdami veiklą gatvėje, kuria bendradarbiavimo tinklą rajone kuriame dirba. Ir tose įstaigose, kaip pvz. seniūnijos, socialinių paslaugų centrai, mokyklos, laisvalaikio organizavimo įstaigos, policija ir kitos NVO gatvės darbuotojams suteikiama daug informacijos apie rajono gyvenimą, apie rajone esančias „chebras“, jaunuolius, kurie dažnai stebimi, daug laiko praleidžiantys lauke. Kaip teigia informantai: „...*dauguma socialinių įstaigų darbuotojų kaip ir policininkai jaunimą vadina vardais, juos pažįsta<...>mums daug apie jaunuolius papasakoja...*“(B), „...*mokyklose suteikia įvairios informacijos<...>tai padeda mums greičiau reaguoti...*“(D). Gauta informacija apie jaunuolius gatvės darbuotojams padeda organizuoti darbą arba atsako į klausimus, kodėl jie laiką leidžia gatvėje. Jei mokykloje jaunuoliai patiria sunkumus, apie tai mokykla ir informuos gatvės darbuotojus, jei sunkumai yra jaunuolių šeimose, gatvės darbuotojai šią informaciją gauna iš seniūnijos socialinių darbuotojų, bendruomenės pareigūnų. Apie jaunuolių elgesį pasakoja ir

įvairių laisvalaikio ar NVO organizacijų atstovai. Iš mažų pasakojimų susidėliojamas didelis paveikslas, kurio dėka gatvės darbuotojai eidami pas jaunuolius gali kurti santykį. Kaip jau anksčiau minėta, padedant jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, įveikti sunkumus mokykloje, neretai gatvės darbuotojai ieško mažesnių bendruomenių, kuriose jaunuoliai galėtų jaustis saugiai ir ugdytis. Keletą iš jų tyrimo dalyviai paminėjo: „...įstaigos kuriose gali gauti darbinių įgūdžių<...>ir skirta iš sistemos iškritusiems jaunuoliams<...>tai „Sodžiaus meistrai“ Rūdiškėse, ir Carito Amatų mokykla Vilniuje...(A). Šios NVO įstaigos yra skirtos jaunuoliams iškritusiems iš sistemos, mokyklų, kurių pagrindinis tikslas ugdyti jaunuolio darbinius įgūdžius, stiprinti jaunuolių savivertę, ugdyti atsakomybę. Dėl to vykdoma pameistrystės programa, jaunuoliai kelias savaites mokosi mokykloje, paskui vyksta į praktiką. Taip jie pabaigę mokyklą, jau turi darbinių įgūdžių ir netgi darbo vietą. Pagalba, kurią gatvės darbuotojai teikia jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, susideda iš socialinės ir emocinės pagalbos, kuri įgyvendinama pasitelkiant valstybines ir nevyriausybinės organizacijas.

Pažymėtina, kad tyrimo dalyviai interviu metu aptarė ir pagalbą, kurios jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje nereikalinga, arba nereiktų siūlyti. Informantai teigia, kad: „...nereiktu pirkti, skolinti, įsipareigoti<...>tai griaua santykius...“(A), kaip pažymi informantai, jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, nereikia nieko pirkti, tai griaua santykį. Kartais nupirktas daiktas įpareigoja jaunuolius būti dėkingais, jaunuolius tarsi emociškai „pririša“ prie darbuotojų, tačiau tai nėra priimtina jaunuoliams. Jie nenori arba nėra pasirengę kažkam priklausyti ir būti dėkingi. Dėkingumas turi būti išmokstamas, jeigu jaunuoliai to nebus išmokę namuose, mokykloje, neišmoksta ir gatvėje, tai yra procesas, kuris trunka ilgai. Tačiau ir gatvės darbuotojai neturi jaustis įsipareigoję jaunuoliams pirkti, skolinti, įsipareigoti, nes negali būti tikri, kad kitą dieną tą jaunuolį sutiks vėl gatvėje. Tyrimo dalyviai teigia: „...niekada neskolinam<...>tai griaua mūsų ryšį, jei jie paskui negali grąžinti...“(D), „...nežadame daugiau negu manome galėsime padėti<...>neperkame, ir neskoliname“(B). Skolinti kartais lygu įsipareigoti, įpareigoti, dėl to gatvės darbuotojai patys įsivardina, kad niekada neskolins, ir jaunuoliams tai perteikia be jokių dviprasmybių, paaiškindami situaciją, kad gatvės darbuotojai gatvėje yra tam, kad padėtų, o ne tam, kad nupirktų ar paskolintų. Socialiniai darbuotojai gali padėti jaunuoliams nukreipiant juos į atitinkamas įstaigas, kur jie gali gauti pagalbą pvz. drabužiais, daiktais ar pinigais.

Tyrimo metu socialinių darbuotojų dirbančių su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, buvo paprašyta įvardinti *socialinių darbuotojų darbo su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje*,

orientyrus. Išanalizavus gautus tyrimo duomenis buvo išskirtos trys kategorijos - darbas grindžiamas programomis, metodiniais leidiniais; užsienio šalių literatūra ir patirtimi; socialinio darbuotojų veiklos protokolų pastebėjimais (patirtimi), veiklos aprašais (9 lentelė).

9 lentelė. Socialinių darbuotojų darbo su jaunuoliais, leidžiančiais laiką gatvėje, orientyrai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Darbas grindžiamas programomis, metodiniais leidiniais.	Darbas organizuojamas remiantis programomis	<...>mūsų centras dirba pagal pradinink parašytas programas<...>(B) <...>kai prasidėjo darbas<...>buvo dirbama su jaunimu ne įsakinėjant jiems, ne nurodinėjat tačiau dirbant kartu<...>kartu rengiant programas(B) <...>iš įvairios literatūros susidėliota programa <...>(D)
	Darbas organizuojamas metodiniais leidiniais	<...>jau yra metodinis leidinys, tai nėra vertimas, tai konceptualizuotos darbo patirtys Lietuvoje<...>(A) <...>tobulinamės skaitydami metodinius leidinukus<...>(D)
Darbas grindžiamas užsienio šalių literatūra ir patirtimi.	Darbas organizuojamas metodine literatūra	<...>kolega prnacūzas pateikdavo literatūros užsienio kalba<...>(A) <...>remiamės iš Vokietijos parsivežta literatūra<...>(D)
	Darbas organizuojamas kitų šalių patirtimi	<...>rėmėmės užsienio šalių praktika, važinėjom po užsienio šalis, Vokietiją, Daniją, Lenkiją <...>(A) <...>vykome pas kolegas į užsienio šalis, lankėmės organizacijose, kurios dirba su vaikais, jaunimu, benamiais<...>(C)
Darbas grindžiamas socialinių darbuotojų veiklos protokolų pastebėjimais (patirtimi), veiklos aprašais.	Darbo organizavimas atsižvelgiant į protokolų pastebėjimus	<...>rašėmės protokolą, koks turi būti mūsų pirmas susitikimas<...>(C) <...>protokoluodavome savo susitikimus, paskui juos aptardavome, sprendavome, ką veiksime toliau<...>(D) <...>projekto rėmuose esame parengę aprašą<...>ten buvo aprašyta, kas yra darbas gatvėje ir kokie rodikliai turi būti pasiekti<...>(A) <...>protokoluojam mūsų susitikimus, juos aptariam ir planuojam ką veiksime<...>(B)
	Darbo organizavimas atsižvelgiant į statistikos duomenis ir veiklos ataskaitas	<...>mes rašome protokolus ,bet čia protokolai po kiekvieno susitikimo<...>kur sutikome kokių žmonių, apie lytį amžių, kokia tema kalbėjomės<...>sezono gale darome statistiką<...>kuri tema aktualiausia<...>kaip ją galime išplėtoti, padėti jaunuoliams<...>tai padeda planuoti mūsų veiklą<...>(C) <...> susipažįstame su nusikalstamumo statistika tame rajone, žiūrime, kur galimos jaunuolių rinkimosi vietos<...>(D)

Tyrimo dalyvis įvardindamas dokumentus, kuriais grindžiamas socialinis darbas su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, teigia: „...mūsų centras dirba pagal pradininkų parašytas programas...“(B). Socialiniai darbuotojai išskiria, kad veikla organizuojama pagal pradininkų parengtas ir išdirbtas programas, kurios buvo kurtos kartu su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, pasitelkiant jų patirtį: „...kai prasidėjo darbas<...>buvo dirbama su jaunimu ne įsakinėjant jiems, ne nurodinėjat tačiau dirbant kartu<...>kartu rengiant programas...“(B). Pažymėtina, kad programa buvo rengiama su jaunuoliais esančiais gatvėje, jiems nurodinėjant,

tačiau tariantis su jais. Tyrimo dalyviai viso tyrimo metu kalbėjo, kad svarbus yra jaunuolis leidžiantis laiką gatvėje, ir pagalba skiriama jaunuoliui, dirbama kartu su jaunuoliu leidžiančiu laiką gatvėje. Dirbant kartu su jaunuoliais didėja socialinių darbuotojų dirbančių gatvėje, patirtys ir žinios, kaip galima jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, padėti, kaip tyrimo dalyvis teigia „...*jau yra metodinis leidinys, tai nėra vertimas, tai konceptualizuotos darbo patirtys Lietuvoje...*“(A). Metodinis leidinys kaip ir veiklos programos rengiamos, iš patirčių, bendraujant ir bendradarbiaujant su jaunimu, tai nėra oficialiai valstybės lygmenyje patvirtinti dokumentai, tačiau gairės socialinį darbą su jaunais žmonėmis leidžiančiais laiką gatvėje dirbantiems socialiniams darbuotojams. Gatvės darbuotojai tyrimo metu teigė, kad savišvietai naudoja įvairią literatūrą, ypač užsienio šalių, kurioje pateikiamos įvairios patirtys, modeliuojamos situacijos, pateikiami galimi sprendimai ir rekomendacijos. Kaip vieną iš svarbesnių momentų tyrimo dalyviai įvardino kitų šalių patirtis. Informantai teigia: „...*rėmėmės užsienio šalių praktika, važinėjom po užsienio šalis, Vokietiją, Daniją, Lenkiją ...*“(A), „...*vykome pas kolegas į užsienio šalis, lankėmės organizacijose, kurios dirba su vaikais, jaunimu, benamiais...*“(C). Kitų šalių patirtis tarsi neįkainojama dovana socialiniams darbuotojams dirbantiems su jaunimu leidžiančiu laiką gatvėje, Lietuvoje. Kadangi Lietuvoje socialinių darbuotojų, turinčių socialinio darbo gatvėje patirties, beveik nėra, todėl sviri patirtis yra užsienio kolegų, kurie teikia metodines rekomendacijas Lietuvoje dirbantiems socialiniams darbuotojams. Kitas momentas dirbant su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, yra darbo organizavimas atsižvelgiant į protokolų pastebėjimus. Kaip jau anksčiau minėta, socialiniai darbuotojai dirbantys su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje nuolat rašo protokolus, prieš pradėdant darbą ir po susitikimų su jaunuoliais gatvėje. Informantai teigia, kad: „...*rašėmės protokolą koks turi būti mūsų pirmas susitikimas...*“(C), „...*protokoluodavome savo susitikimus, paskui juos aptardavome, sprendavome, ką veiksime toliau...*“(D), protokolų rašymas yra tarsi antspaudas užtvirtinantis, kokia veikla užsiims socialiniai darbuotojai gatvėje, ką pavyko įgyvendinti, kaip reiktų pasiruošti kitam susitikimui, ko geriau nedaryti/nekalbėti. Socialinis darbas su jaunuoliais gatvėje yra grindžiamas ir atsižvelgiant į statistikos duomenis. Kaip informantai teigia: „...*mes rašome protokolus po kiekvieno susitikimo<...>kur sutikome kokių žmonių, apie lytį amžių, kokia tema kalbėjomės<...>sezono gale darome statistiką<...>kuri tema aktualiausia<...>kaip ją galime išplėtoti, padėti jaunuoliams<...>tai padeda planuoti mūsų veiklą ...*“(C), „...*susipažįstame su nusikalstamumo statistika tame rajone, žiūrime, kur galimos jaunuolių rinkimosi vietos...*“(D). Jau

minėta, kad protokolai padeda sudaryti bendrą jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje, vaizdą, įvardinti aktualiausias temas ir veiklos metų pabaigoje atlikus statistinę analizę, organizuoti kitų metų veiklą, „...*tai padeda mums planuoti veiklą*“(C). Kriminalinės statistikos apžvalga socialiniams darbuotojams dirbantiems su jaunuoliais gatvėje, padeda planuoti veiklą „karštuose“ rajono vietose, ir jau prieš einant į vietas, kur renkasi jaunuoliai, ir nors informantas teigia, kad: „*ne visuomet yra tokia informacija, tačiau ji padeda plačiau sužinoti apie mikrorajono gyvenimą...*“(C). Peržvelgus tyrimą matyti, kad tyrimo dalyviai neišskyrė jokio dokumento, kuris veiktų valstybės lygmenyje ir būtų visiems vienodas, kiekvienas socialinis darbuotojas gali ir turi pasiręngti savo veiklos programą pats su komanda.

Apibendrinant socialinį darbą su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, teigtina, kad dirbant socialinį darbą su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, svarbi yra komanda, ir kad ji būtų mišri. Gatvėje laiką leidžia ir vaikinai ir merginos, kartais tam tikrus aspektus gali išspręsti tik tos pačios, arba tik priešingos lyties atstovas. Gatvės darbuotojai išskiria keturis pagrindinius vaidmenis, dirbant su jaunuoliais gatvėje - tarpininkas, konsultantas, palydėtojas (palaikytojas) ir pagalbos teikėjas. Pažymėtina, kad socialiniams darbuotojams dirbantiems gatvėje su jaunimu, yra svarbu susipažinti su valstybinėmis įstaigomis, bei nevyriausybinėmis organizacijomis esančiomis aplinkoje, kurioje numatoma vykdyti veiklą. Kiekviena įstaiga, joje dirbantys darbuotojai gali padėti esant pagalbos poreikiui jaunuoliui leidžiančiam laiką gatvėje. Vieną pagrindinių darbo formų socialiniai darbuotojai dirbantys su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, įvardino individualius pokalbius su jaunuoliais. Tačiau tyrimo dalyviai teigia, kad kartais kai kurių dalykų negali išspręsti individualiai, o tik grupėje. Dažnai vienoje grupėje esantys jaunuoliai turi panašių problemų, kas palengvina socialiniams darbuotojams darbą. Informantai įvardindami, kokią socialinis darbuotojas pagalbą teikia jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje, pirmoje vietoje išskyrė pagalbą rašant gyvenimo aprašymą. Socialiniai darbuotojai, dirbdami su jaunuoliais gatvėje, modeliuoja jaunų žmonių šeimos (ateities) įsivaizdavimą, akcentuodami, kad jaunuoliai gali gyventi kitaip, gali savo šeimą kurti taip kaip jie įsivaizduoja, motyvuoja juos keistis, lankyti mokyklą, jei reikia, palydi į mokyklą ir kartu sprendžia iškilusias problemas.

Svarbiausias socialinių darbuotojų darbas su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, yra santykio kūrimas. Santykio kūrimas vyksta per visai paprastus dalykus: gatvės darbuotojai nekritikuoja jaunuolių, nenurodo jiems, nekelia lūkesčių, neprimeta savo taisyklių. Socialiniai darbuotojai priima jaunuolius tokius, kokie jie yra. Pažymėtina, kad tyrimo dalyviai interviu metu

aptarė ir pagalbą, kurios jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, nereikalinga arba nereiktų siūlyti – neskolinti, nepirkti, neįpareigoti.

Tyrimo metu buvo išskirta, kad veikla organizuojama pagal pradininkų parengtas ir išdirbtas programas, kurios buvo kurtos kartu su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, pasitelkiant jų patirtį. Pažymėtina, kad yra parengtas metodinis leidinys, naudojamas užsienio šalių patirtimi. Kitos veiklos programos rengiamos iš patirčių, bendraujant ir bendradarbiaujant su jaunimu, tai nėra oficialiai valstybės lygmenyje patvirtinti dokumentai, tačiau gairės socialinį darbą su jaunais žmonėmis leidžiančiais laiką gatvėje dirbantiems socialiniams darbuotojams. Socialiniai darbuotojai dirbantys su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje nuolat rašo protokolus, prieš pradėdami darbą, ir po susitikimų su jaunuoliais gatvėje, vėliau juos analizuoja ir rengia veiklos planus.

3.2.4 Trukdžiai organizuojant ir vykdant socialinį darbą su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje

Tyrimo dalyvių buvo paprašyta įvardinti *trukdžius teikiant pagalbą jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje*. Atliekant duomenų analizę buvo išskirtos dvi kategorijos: bendradarbiavimo su įstaigomis stoka ir veikla nereguliuojama įstatymu ar teisės aktu (10 lentelė).

10 lentelė. Trukdžiai teikiant pagalbą jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Bendradarbiavimo su įstaigomis stoka teikiant pagalbą	Supratimo apie socialinį darbą stoka	<...>kartais trūksta įstaigom apskritai supratimo, kas yra socialinis darbuotojas<...>(A) <...>pačios institucijos turi eiti link jaunuolių ir atliepti jų poreikius, o nelaukti kol jaunuolis pats ateis,<...>pavyzdžiui įrengti ar atnaujinti sporto aikštes<...>(B)
	Atsakomybės perkėlimas gatvės darbuotojams	<...>mokykla permeta atsakomybę, jeigu kas, ar jie ten nelanko, tai va jūs nueikite suraskite<...>(D) <...>Mokyklos irgi turi savo fantazijų<...> padarysim bendrą paskaitą<...>bet mes ne dėl paskaitų<...>(A)
	Trukdžiai susiję su tarpsektorinio bendradarbiavimo stoka	<...>kai tu nori padėti, kreipiesi įstaigą, o jie nesupranta, ko tu nori<...>trūksta tarpsektorinio bendradarbiavimo<...>(A) <...>įstaigos dažnai nebendrauja, arba bendrauja mažai, ypač seniūnijos su mokyklomis, o sveikatos įstaigos išvis, kaip atskira respublika<...>(D) <...>būna poreikis, bet atsakinga institucija to negirdi<...>(C)
Socialinio darbuotojo dirbančio gatvėje veikla nereguliuojama teisės aktu ar įstatymu	Teisės akto, reglamentuojančio darbą su jaunais žmonėmis leidžiančiais laiką gatvėje, nebuvimas	<...>teisės akto apie darbą gatvėje Lietuvoje nėra<...>(C) <...>darbas gatvėje nėra reglamentuotas<...>(A) <...>oficialaus dokumento nėra, bent aš nežinau<...>(D)

	Įstatymo, reglamentuojančio darbą su jaunais žmonėmis leidžiančiais laiką gatvėje, nebuvimas	<i><...>viena vertus įstatymo nėra, antra vertus mes stengiamės kad jis atsirastų<...>(A)</i> <i><...>jau vis garsiau kalbama apie būtinumą įteisinti šią veiklą<...>(D)</i> <i><...>kad būtų specialus įstatymas pas mus, aš nežinau šito<...>(B)</i>

Pirmoji kategorija – bendradarbiavimo su įstaigomis stoka teikiant pagalbą, apima tris subkategorijas: supratimo apie socialinį darbą stoa; atsakomybės perkėlimą gatvės darbuotojams; ir trukdžius susijusius su tarpsektorinio bendradarbiavimo stoka. Kalbėdami apie trukdžius informantai pabrėžia, kad: „...kartais trūksta įstaigoms apskritai supratimo, kas yra socialinis darbuotojas...“(A). Mūsų visuomenėje gajus įprotis galvoti, kad socialinis darbas tai yra drabužių ir pašalpų davimas, kartu su socialinės rizikos šeimos nariais ėjimas apsipirkti ar vaikų auklėjimas vaikų globos namuose. Kuomet socialiniai darbuotojai dirbantys gatvėje su jaunimu, kreipiasi į įvairias įstaigas norėdami pristatyti savo veiklą, kartais lieka nesuprasti, kam, kodėl ir kokios pagalbos reikia jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje. Kai kurios įstaigos, kaip pavyzdžiui mokykla ar seniūnija, nesupranta, kodėl dirbama su gatvės jaunimu ir kodėl kuriamas santykis. Mokykla labai norėtų kad socialiniai darbuotojai praneštų, ką blogo veikia jų mokiniai, seniūnijos nori žinoti, kas konkrečiai niokoja lauko turtą. Dėl to socialiniai darbuotojai dirbantys su gatvės jaunimu, kiekvieną kartą mokosi „...pateikti informaciją nepasakant, neišduodant jaunuolių...“(A). Jeigu įstaigų atsakingieji suprastų, kad bet koks socialinis darbas reikalauja užtikrinti kiekvieno asmens lygias teises, tuo pačiu ir konfidencialumą, nenorėtų sužinoti kas ir kur konkrečiai prasikalto, bet kartu su gatvės darbuotoju ieškotų būdų, kaip padėti jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje. Informanto teiginys: „...pačios institucijos turi eiti link jaunuolių ir atliepti jų poreikius, o nelaukti kol jaunuolis pats ateis,<...>pavyzdžiui įrengti ar atnaujinti sporto aikštes...“(B), atkreipia dėmesį, kad institucijos turi būti suinretesuotos padėti jaunuoliams, turi suprasti, kad socialinis darbas yra su jaunuoliais, o ne prieš juos ir padėti, kad socialinis darbas dirbamas gatvėje su jaunais žmonėmis būtų naudingas visiems. Kaip jau minėta, įstaigų nesupratimas, kas yra socialinis darbas veda link atsakomybės perkėlimo gatvės darbuotojams. Tyrimo dalyviai teigia, kad: „...mokykla permeta atsakomybę, jeigu kas, ar jie ten nelanko, tai va jūs nueikite suraskite...“(D), „...mokyklos irgi turi savo fantazijų<...> padarysim bendrą paskaitą<...>bet mes ne dėl paskaitų...“(A). Tiek mokyklos, tiek seniūnijos darbuotojai mano, kad atėjus gatvės darbuotojui visi jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje bus „sugaudyti“, nubausti ir

„sutvarkyti“, kad nebūtų gatvėje. Tačiau tai nevyksta ir socialiniai darbuotojai niekada apie tai nekalba. Jau minėtas konfidencialumo užtikrinimas yra plačiai naudojamas gatvės darbuotojų ir bet kokių atveju jo yra laikomasi, nes kaip teigia informantas: „...*kaip daugiau įmanoma dirbti gatvėje, jeigu nesilaikytum konfidencialumo...*“(A). Socialiniams darbuotojams reikia daug laiko ir pastangų, kad įvairios įstaigos suprastų, kad gatvės darbuotojai yra ne tam, kad paskaitytų paskaitą, ar surastų iš mokyklos pabėgusį jaunuolį, tačiau tam, kad jie padėtų jaunuoliui sugrįžti į visuomenę, jam priimtiniu būdu.

Antra išskirta kategorija – veikla neregamentuota įstatymu. Paradoksalu, jaunuoliai gatvėje leidžia laiką, tas yra žinoma daugeliui, gatvėje dirba keletas socialinių darbuotojų, tačiau oficialiai veikla gatvėje neįteisinta. Kaip teigia informantai: „...*teisės akto apie darbą gatvėje Lietuvoje nėra...*“(C), „...*kad būtų specialus įstatymas pas mus, aš nežinau šito...*“(B), „...*darbas gatvėje nėra reglamentuotas ...*“(A), socialiniai darbuotojai dirbantys su jaunimu gatvėje vadovaujasi pačių rašytomis programomis, užsienio patirtimi, protokolais, metodine literatūra, tačiau pabrėžia, kad dokumento valstybės lygmenyje nėra. Toks dokumentas, galėtų padėti gatvės darbuotojams turėti „didesnę“ galią teikiant pagalbą jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, įvardintų socialinių darbuotojų dirbančių su jaunimu gatvėje teises ir pareigas, apibrėžtų atsakomybes. Apie tai plačiau bus pristatyta aptariant 11 lentelę. Tačiau pabrėžtina, kad viskam yra savas laikas, ir galbūt yra tik laiko klausimas, kada ši veikla bus įteisinta. Tyrimo dalyviai teigia: „...*bet jau juda, dar tik ketveri metai, reikia laiko...*“(C), „...*viena vertus įstatymo nėra, antra vertus mes stengiamės, kad jis atsirastų...*“(A), patys gatvės darbuotojai jau deda pastangas įstatymo atsiradimui, derina darbus su jaunimo reikalų departamentu prie SADM, kartu rengia metodinę literatūrą. Svarbu paminėti, kad išvardinti trukdžiai, nėra patys sudėtingiausi pasitaikantys socialinio darbuotojo dirbančio su jaunuoliu gatvėje kelyje, tačiau reikšmingi viso darbo procese. Kartais paprastesnis ir atviresnis įvairių įstaigų požiūris į socialinį darbą, gatvės darbuotojus ir jaunuolius leidžiančius laiką gatvėje, palengvintų darbą ir padėtų gatvės jaunuoliams integruotis į visuomenę.

Apibendrinant trukdžius organizuojant ir vykdant socialinį darbą su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, galima teigti, kad trukdis yra bendradarbiavimo su įstaigomis stoka teikiant pagalbą, trūksta supratimo apie socialinį darbą arba norima atsakomybę perkelti gatvės darbuotojams. Kad jaunuoliai leidžia laiką gatvėje, tas yra žinoma daugeliui, kad gatvėje dirba keletas socialinių darbuotojų galbūt mažiau žinoma, tačiau svarbu paminėti, kad oficialiai veikla

gatvėje neįteisinta. Socialiniai darbuotojai dirbantys su jaunimu gatvėje vadovaujasi pačių rašytomis programomis, užsienio patirtimi, protokolais, metodine literatūra, tačiau pabrėžia, kad dokumento valstybės lygmenyje nėra.

3.2.5 Socialinių darbuotojų, dirbančių su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, pasiūlymai veiklos tobulinimui

Interviu pabaigoje, socialinių darbuotojų dirbančių su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, buvo paprašyta *pateikti pasiūlymų veiklos tobulinimui*. Atlikus tyrimo analizę, išskirtos dvi kategorijos: oficialus socialinio darbuotojo dirbančio gatvėje su gatvės jaunimu, veiklos įteisinimas ir finansinių išteklių skyrimas veiklai (11 lentelė).

11 lentelė. Socialinių darbuotojų, dirbančių su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, pasiūlymai veiklos tobulinimui

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Oficialus socialinio darbuotojo dirbančio gatvėje su gatvės jaunimu veiklos įteisinimas.	Socialinio darbo su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje įteisinimas įstatymu	<...>mums būtų svarbu, kad pagalba būtų oficialiai įteisinta<...>(C) <...>reikia pagalbą gatvės jaunuoliams įteisinti įstatymu<...>(D) <...>gatvės darbuotojai gali amortizuoti tas sistemų spragas, palaikyti jaunuolį<...>jam padėti<...>tačiau turėtų būti sukurtas tai reglamentuojantis dokumentas(A)
	Pagalbos jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje įtraukimas į socialinių paslaugų katalogą	<...>trūksta paslaugų jaunimo srityje, paslaugos visiems ir paslaugos jauniems nėra tas pats<...>(A) <...>socialinių paslaugų kataloge nėra atskiros pagalbos jauniems žmonėms, tik šeimai <...>tai turi atsirasti kaip atskira paslauga<...>(D)
	Gatvės darbuotojo pareigybės įteisinimas valstybės lygmenyje	<...>kad oficialiai egzistuotų tokia specialybė, pareigybė<...>(C) <...>jeigu socialinis darbuotojas būtų įteisintas, tai apsaugotų juos, nes juk oficialiai tai neegzistuoja<...>(D) <...>kai oficialiai yra, tai lengviau priimami darbuotojai kitose įstaigose<...>(C) <...>atsirastų daugiau gatvės darbuotojų praktikų<...>kai bus kritinė masė darbuotojų, tuomet kils poreikis politikams juos įteisinti<...>(A)
Finansinių išteklių skyrimas veiklai	Finansų socialiniam darbui su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje skyrimas iš valstybės biudžeto	<...>oficiali darbo forma padėtų mums dirbti, užtikrintų finansavimą<...>(C) <...>svarbu, kad būtų nuolatinis, nepertraukiamas finansavimas veiklos<...>(D) <...>valstybė turi skirti tam finansavimą<...>(A)

Socialinio darbuotojo pagalba jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje nėra reglamentuota įstatymu ar teisės aktu. Gatvės darbuotojai vadovaujasi tik savo kurtomis programomis, užsienio patirtimi ar pačių parašytu metodiniu leidiniu. Tačiau pabrėžtina, kad norint kokybiškai vykdyti veiklą, būtina sukurti teisinę bazę, informantai teigia, kad: „...gatvės darbuotojai gali amortizuoti tas sistemų spragas, palaikyti jaunuolį <...> jam padėti<...>tačiau

turėtų būti sukurtas tai reglamentuojantis dokumentas...“(A), „...mums būtų svarbu, kad pagalba būtų oficialiai įteisinta...“(C). Socialiniai darbuotojai dirbantys su jaunuoliais gatvėje mano, kad dabartinė sistema yra netinkama, kuomet su socialinės rizikos šeima dirbantis socialinis darbuotojas dėmesį skiria visai šeimai, tačiau jeigu toje šeimoje yra jaunuolis, kuris greitai laiku sulauks pilnametystės, dėmesio skiria mažai. Informantai teigia: „...tai šeimai skirs mažiau dėmesio, nes yra šeimų su mažamečiais vaikais, o šita šeima greit bus išbraukta iš socialinės rizikos sąrašo, tada bandoma užtempti darbą...“. Pabrėžtina, kad šiuo pasakymu nenorima kritikuoti socialinių darbuotojų dirbančių su rizikos šeimomis, tačiau realybėje šie socialiniai darbuotojai turi didelius darbo krūvius ir juos paskirsto savo požiūriu, skirdami daugiau laiko tai šeimai, kurioje yra mažamečių vaikų. Tai yra socialinės politikos bėda, per didelis krūvis tenkantis socialiniams darbuotojams dirbantiems su socialinės rizikos šeimomis. Dėl to gatvės darbuotojai siūlo sukurti įstatyminę bazę, kurioje darbas su jaunimu būtų atskira socialinio darbo šaka, kurioje pagrindinė veikla būtų vykdoma su jaunuoliais patiriančiais atskirtį, leidžiančiais laiką gatvėjear neturintiais kur gyventi. Reikšminga būtų šią pagalbą formą įtraukti į socialinių paslaugų katalogą, kaip informantai teigia: „...trūksta paslaugų jaunimo srityje, paslaugos visiems ir paslaugos jauniems nėra tas pats...“(A), „...socialinių paslaugų kataloge, nėra atskiros pagalbos jauniems žmonėms, tik šeimai <...>tai turi atsirasti kaip atskira paslauga...“(D). Įteisinant įstatyminę bazę, įtraukiant paslaugas į socialinių paslaugų katalogą, būtina įteisinti ir gatvės darbuotojo pareigybę. Įstatymo įteisinimas palengvintų įstaigoms norinčioms teikti socialines paslaugas jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, veiklą. Pareigybės įteisinimas padėtų konkretizuoti socialinio darbuotojo dirbančio su jaunuoliais gatvėje atsakomybes, teises ir pareigas, bei moraliai apsaugotų gatvės darbuotojus nuo įvairių nesusipratimų, pavyzdžiui, informantas teigia: „...jei darbuotojas yra gatvėje su chebra ir chebra kažką prisidirba (pvz. triukšmauja (aut. pastaba)), ir atvažiuoja policija, o čia darbuotojas kuris oficialiai neegzistuoja...“(C), kas tuomet apgins socialinį darbuotoją. Oficialus gatvės darbuotojo apibrėžimas leistų socialiniams darbuotojams turėti identifikacines korteles, kuriose jie būtų įvardinti, kaip gatvės darbuotojai dirbantys su jaunimu gatvėje. Dokumento sukūrimas suteiktų didesnę saugumo jausmą ir socialiniams darbuotojams, dirbantiems su jaunais žmonėmis gatvėje.

Antroje kategorijoje - finansinių išteklių skyrimas veiklai, buvo išskirta viena subkategorija: finansų socialiniam darbui su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, skyrimas iš valstybės biudžeto. Galima teigti, kad oficialiai įteisinta ir įstatymais reglamentuota veikla, bei gatvės

darbuotojo pareigybė padėtų užtikrinti nuolatinį nepertraukiamą veiklos finansavimą. Tyrimo dalyviai teigia, kad: „...oficiali darbo forma padėtų mums dirbti, užtikrintų finansavimą...“(C), „...svarbu, kad būtų nuolatinis, nepertraukiamas finansavimas veiklos...“(D), „...valstybė turi skirti tam finansavimą...“(A). Nuolatinio finansavimo užtikrinimas garantuotų, kad socialinė pagalba jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje bus teikiama nuolat, nesibaiminant, kad pasibaigus projekto lėšoms, reiks baigti ir darbą su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje. Esant nepertraukiamam veiklos finansavimui yra galimybė užtikrintai planuoti savo veiklą, plėsti ribas, užtikrinti, kad dauguma jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje, sulauktų tinkamos pagalbos.

Apibendrinant socialinių darbuotojų, dirbančių su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, pasiūlymus veiklos tobulinimui, teigtina, kad kad norint kokybiškai vykdyti veiklą būtina sukurti teisinę bazę. Gatvės darbuotojai siūlo sukurti įstatyminę bazę, kurioje darbas su jaunimu būtų atskira socialinio darbo šaka, kurioje pagrindinė veikla būtų vykdoma su jaunuoliais patiriančiais atskirtį, leidžiančiais laiką gatvėje ar neturinčiam kur gyventi. Gatvės darbuotojo pareigybės įteisinimas padėtų konkretizuoti socialinio darbuotojo dirbančio su jaunuoliais gatvėje atsakomybes, teise ir pareigas. Nuolatinio finansavimo užtikrinimas garantuotų, kad socialinė pagalba jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje bus teikiama nuolat.

Dalinės tyrimo išvados: Išanalizavus tyrimo - socialinių darbuotojų, teikiančių pagalbą jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje, patirtis, galima teigti, kad:

- su gatvės jaunuoliais visas darbas vyksta gatvėje. Kartais su jaunuoliais gatvės darbuotojai susitinka atviroje jaunimo erdvėje arba biure, kino teatre, pramogoms skirtose patalpose ir prekybos centruose. Socialiniai darbuotojai, kalbėdami apie išėjimą į gatvę, teigia, kad su jaunuoliais kontaktas nekuriamas iš karto, tam skiriama daug laiko ir pastangų. Pasirengimas kontakto užmezgimui apsiriboja ne tik išėjimais į gatvę, tačiau ir stebėjimo protokolų pildymu. Stebėjimo protokolai informantams padeda netiesiogiai pažinti savo klientus, pamatyti jų veiklas. Pažymėtina, kad kontakto palaikymas vyksta keliais būdais: įtraukiant į veiklą, suteikiant laisvės pasirinkti ir santykio kūrimas, ir leidimas būti tos teritorijos ekspertais. Atkreiptinas dėmesys, kad socialinio darbuotojo darbas gatvėje nėra įmanomas be santykio kūrimo, kuris būtų grįstas pasitikėjimu. Tik pasitikėdamas jaunuolis, kai jam reikės kreipsis, į socialinį darbuotoją pagalbos. Organizacijos žinomumas ar jaunuoliams suteikta pagalba padeda socialiniams darbuotojams pasiekti jaunuolius gatvėje, lengviau užmegzti kontaktus ir juos palaikyti. Pažymėtina, kad jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, dažnai būna labai atsargūs, ir užima gynybinę reakciją.

Socialiniai darbuotojai nespaudžia jaunuolių, tačiau ir stengiasi atlaikyti jaunuolių norinčių peržengti ribas „smūgius“, aiškiai pareikšdami, kad turime gerbti vieni kitus, ir svarbu, kad jei pokalbis nesimezga socialiniai darbuotojai tiesiog išeina;

- jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, dažnai neturi (teigiamo) pavyzdžio šeimoje, šeimos gali būti yra disfunkcinės, tėvams gali trūkti socialinių įgūdžių, todėl, jaunuoliai eina į gatvę, ir ten leidžia laiką. Jaunuoliai nėra benamiai, bet turintys kur gyventi, tačiau patiria sunkumus šeimoje. Jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje - nepritampantys prie sistemos, netampa mokyklos sistemos dalimi, tai vyksta dėl to, kad neturi pagrindo šeimoje, nejaučia palaikymo, praranda pasitikėjimą, o gatvėje renkasi panašūs, turintys panašių problemų mokykloje, nepritampantys sistemoje. Jauni žmonės leidžiantys laiką gatvėje, tai jaunuoliai, kurie nepaklūsta visuomenės normoms, nepaklūsta taisyklėms, nenori priklausyti formalioms įstaigoms, nerandantys savęs, tačiau gerai besijaučiantys gatvėje su savo draugais, su „chebra“ kuriai gali priklausyti;

- aptariant socialinio darbo gatvėje specifiką, pabrėžtina, kad visuomet dirba du žmonės, vyras ir moteris. Trečias žmogus dalyvauja komandiniuose pasitarimuose, kuriuos jis stebi, kaip gatvės darbuotojai yra įsitraukę, kiek vadovaujasi emociškai, kiek šaltu protu, nes dažnai darbas gatvėje yra labai emociškai įtraukiantis. Socialinio darbuotojo, dirbančio su jaunuoliais gatvėje vaidmenys – tarpininkas, konsultantas, palydėtojas (palaikytojas) ir pagalbos teikėjas. Pažymėtina, kad socialiniai darbuotojai tarpininkauja tarp jaunuolių ir visuomenės. Dažniausiai jaunuolius leidžiančius laiką gatvėje, socialiniai darbuotojai konsultuoja dėl darbo paieškos, savęs kaip būsimo darbuotojo pristatymo bei bendravimo su draugais ir šeima klausimais. Socialiniai darbuotojai išskiria palydėtojo (palaikytojo) vaidmenį. Socialiniams darbuotojams dirbantiems gatvėje su jaunimu, yra svarbu susipažinti su valstybinėmis įstaigomis, kadangi kiekviena įstaiga, ir joje dirbantys darbuotojai, gali padėti esant poreikiui jaunuoliui leidžiančiam laiką gatvėje. Tiriamieji pažymėjo, kad socialiniams darbuotojams dirbantiems gatvėje, svarbu yra pažinti ir nevyriausybinės organizacijas esančias tame rajone, kadangi dažnai NVO siūlo įvairios veiklos, kuri yra šalia jaunuolių, tai gali būti įvairūs sporto ar jaunimo klubai, dienos centrai, atviros jaunimo erdvės.

- trukdžiai organizuojant ir vykdant socialinį darbą su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, yra bendradarbiavimo su įstaigomis stoka teikiant pagalbą, trūksta supratimo apie socialinį darbą arba norima atsakomybę perkelti gatvės darbuotojams. Dažnai įstaigų darbuotojai „nurašo“ jaunus žmones leidžiančius laiką gatvėje, kad tai jaunuolių pasirinkimas, ir pagalba jiems nereikalinga.

Mano, kad gatvės darbuotojai turėtų seniūnijas, mokyklas informuoti apie jaunuolių daromą žalą, kad galėtų nubausti. Socialiniams darbuotojams dirbantiems gatvėje, ilgai tenka aiškinti įstaigų darbuotojams, kad laikomasi konfidencialumo, niekada nebus perduodama įstaigom, ką jaunuolis padarė, tačiau bus dedamos pastangos jaunuoliui padėti, kitą kartą pasielgti priešingai.

- analizuojant socialinių darbuotojų dirbančių su jaunuoliais gatvėje nuomonę apie veiklos tobulinimo galimybes, informantai siūlo sukurti įstatyminę bazę, kurioje darbas su jaunimu būtų atskira socialinio darbo šaka, kurioje pagrindinė veikla būtų vykdoma su jaunuoliais patiriančiais atskirtį, leidžiančiais laiką gatvėje, ar neturinčiais kur gyventi. Anot gatvės darbuotojų, pareigybės įteisinimas padėtų konkretizuoti socialinio darbuotojo dirbančio su jaunuoliais gatvėje atsakomybes, teises ir pareigas.

IŠVADOS

1. Apibendrinant paauglystės laikotarpius, pastebėtina, kad kiekviename iš jų labai svarbią vietą užima poreikis bendrauti, draugauti, priklausyti bendruomenei. Jaunesniojo paauglio amžiuje svarbiausios tos grupės, kurios padeda jam atrasti savo identitetą. Vyresniojo amžiaus paaugliams svarbių santykių ratas plečiasi, apimdamas grupių lyderius ir herojus. Prie paauglio – jauno žmogaus vertybinių nuostatų formavimosi prisideda visuomenė. Siekdami kovoti su iškilusiomis amžiaus tarpsnių problemomis, jauni žmonės dažnai buriasi į grupes. Pasirinkę laiką leisti gatvėje, jaunuoliai labai dažnai pasižymi itin žemu savęs vertinimu daugelyje gyvenimo sričių.

2. Išanalizavus su gatvės jaunimu dirbančių socialinių darbuotojų veiklą, galima teigti, kad kiekvienas socialinis darbuotojas yra tikras, jog žmoguje slypi galia, talentas ir kūrybiškumas, tik svarbu padėti atrasti/surasti galią, talentą, kūrybiškumą ir padėti jomis pasinaudoti. Pagrindinis socialinio darbo su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje tikslas - padėti jaunuoliams lipdyti savo gyvenimą iš naujo, įgyti reikalingų įgūdžių, ugdyti pasitikėjimą, skatinti įgyti profesiją ir ja naudotis savo gyvenime. Lyginant Lietuvos ir Vokietijos šalis, pabrėžtina tai, kad abi šalys neturi konkretaus įstatymo reglamentuojančio socialinį darbą gatvėje. Tačiau Vokietijos pagrindiniame šalies įstatyme, atskirame paragrafe yra nurodyta, kad su vaikais ir jaunuoliais turi būti dirbamas socialinis darbas. Lietuvoje, panašaus įstatymo ar išaiškinimo nėra, tačiau pradžia padaryta. 2010 m. patvirtinta *Atvirųjų jaunimo centrų ir erdvių koncepcija*, kurioje numatoma, kad jaunimo darbuotojai gali veikti ne tik darbo su jaunimu organizacijose, bet ir kitose aplinkose: parkuose, gatvėje, prekybos centrų prieigose ir panašiai.

3. Empiriniu tyrimu, pagrįstu socialinių darbuotojų, dirbančių su jaunais žmonėmis leidžiančiais laiką gatvėje patirtimis atskleista, kad:

- su gatvės jaunuoliais visas darbas vyksta gatvėje. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad gatvės darbuotojai patys eina pas jaunuolius, susitinka su jais jų buvimo vietose. Teigiama, kad dažnai jaunuoliai sutinkami autobusų stotyse, bei stadionuose. Susitikimai su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, vyksta ir uždaroje erdvėje, tokiose, kaip: atviroje jaunimo erdvėje arba biure, kino teatre, pramogoms skirtose patalpose ir prekybos centruose.

- su jaunais žmonėmis leidžiančiais laiką gatvėje, kontaktas nekuriamas iš karto, tam skiriama daug laiko ir pastangų. Pasirengimas kontakto užmezgimui vyksta pildant stebėjimo

protokolus. Kontakto su jaunuoliais leidžiančias laiką gatvėje, palaikymas vyksta keliais būdais: įtraukiant į veiklą, suteikiant laisvės pasirinkti ir santykio kūrimas, ir leidžiant būti tos teritorijos ekspertais.

- jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, dažnai neturi(teigiamo) pavyzdžio šeimoje, šeimos dažnai yra disfunkcinės, tėvams trūksta socialinių įgūdžių, ir todėl, jaunuoliai eina į gatvę ir ten leidžia laiką. Tyrimu atskleista, kad jauni žmonės leidžiantys laiką gatvėje, tai jaunuoliai kurie nepaklūsta visuomenės normoms, nepaklūsta taisyklėms, nenori priklausyti formaliom įstaigom, nerandantys savęs, tačiau gerai besijaučiantys gatvėje su savo draugais, su „chebra“, kuriai gali priklausyti.

- pagalba, kurią gatvės darbuotojai teikia jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, susideda iš socialinės ir emocinės pagalbos, kuri įgyvendinama pasitelkiant valstybines ir nevyriausybinės organizacijas. Tyrimo analizės metu buvo išskirti keturi socialinio darbuotojo vaidmenys – tarpininkas, konsultantas, palydėtojas (palaikytojas) ir pagalbos teikėjas. Socialiniams darbuotojams dirbantiems gatvėje su jaunimu, yra svarbu susipažinti su valstybinėmis įstaigomis, kadangi kiekviena įstaiga ir joje dirbantys darbuotojai, gali padėti esant poreikiui jaunuoliui leidžiančiam laiką gatvėje. Išanalizavus tyrimo rezultatus matyti, kad tyrimo dalyviai neišskyrė jokio dokumento, kuris veiktų valstybės lygmenyje.

- organizuojant ir vykdant socialinį darbą su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, susiduriama su trukdžiais: supratimo apie socialinį darbą stoka, atsakomybės perkėlimas gatvės darbuotojams, tarpsektorinio bendradarbiavimo stoka, bei ir trukdžiai susiję su tuo, kad socialinio darbo gatvėje veikla neregamentuota įstatymu.

- norint plėsti socialinę veiklą su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, būtina sukurti teisinę bazę, įteisinti įstatymu veiklą, įtraukiant paslaugas į socialinių paslaugų katalogą, įteisinti gatvės darbuotojo pareigybę, ir užtikrinti nuolatinį nepertraukiamą veiklos finansavimą. Šios priemonės užtikrintų socialinių darbuotojų dirbančių su gatvės jaunimu, saugumą, užtikrintumą, žinomumą ir veiklos tęstinumo garantiją.

REKOMENDACIJOS

LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai (LR SADM) apsvarstyti ir į socialinių paslaugų katalogą įtraukti naują socialinių paslaugų gavėjų grupę – jaunuolius leidžiančius laiką gatvėje. Kataloge apibrėžti jiems teikiamą socialinio darbuotojo pagalbą: informavimo, konsultavimo, palydėjimo, įgalinimo, tarpininkavimo, apgyvendinimo ir kt.. Pabrėžtina, kad paauglystės – jaunystės amžiaus tarpsnyje vyksta tapatybės paieška, vaidmenų maišatis. Juos įveikti dažnai padeda artima aplinka - šeima. Tačiau jaunuoliai, leidžiantys laiką gatvėje, dažnai turi komplikuočius santykius su šeima, yra tik gatvė, todėl socialinis darbuotojas dirbdamas su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, padėtų jiems formuotis kaip asmenybėms.

Jaunimo reikalų departamentui (JRD) prie LR SADM, bendradarbiaujant su Pal. J. Matulaičio socialinio centro, bei Vilniaus Socialclub socialiniais darbuotojais, dirbančiais su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje, parengti ir teikti svarstymui LR SAD ministerijai, socialinių darbuotojų, dirbančių su jaunais žmonėmis leidžiančiais laiką gatvėje, pareigybės aprašymą, kuris padėtų socialiniams darbuotojams jaustis saugiai, ir užtikrintai. Dirbant pagal pareigybės aprašymą, nekyla jokių interpretacijų apie teises ir pareigas, o vadovaujamosi aprašu.

Nevyriausybinioms organizacijoms veikiančioms didžiuosiuose Lietuvos miestuose, siūloma įkurti laikinus nakvynės namus *išskirtinai* tik jauniems žmonėms, kurie dėl vieno ar kito priežasčių būna dieną ir naktį gatvėje. Suteikti jiems erdvę miegoti, gamintis valgyti, pasinaudoti kompiuteriu, ieškant darbo pasiūlymų, ruoštis užsiėmimams, pasiūlant socialinio darbuotojo pagalbą jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje. Teikdamos paslaugą išskirtinai tik jauniems žmonėms, organizacijos įgalintų jaunuolius keistis ir grįžti į visuomenę.

Socialiniams darbuotojams dirbantiems su jaunimu gatvėje, rekomenduojama bendradarbiaujant su Jaunimo reikalų departamentu inicijuoti įstatymo ir gatvės darbuotojo pareigybės aprašymo pateikimus. Teikti rekomendacijas, kaip turi būti organizuojamas socialinis darbas gatvėje, kokia veikla būtina jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, dalintis savo patirtimi.

Patiriančiam sunkumams jaunimui, ypač leidžiantiems laiką gatvėje, rekomenduojama būti atviriems ir drąsiems kreiptis pagalbos į jūsų mieste esančias socialines įstaigas kaip: atvirus jaunimo centrus, jaunimo erdves, kitas nevyriausybines organizacijas ir priimti socialinių darbuotojų jums teikiamą pagalbą.

LITERATŪRA

1. Andrašūnienė, M., (2007). *Socialinio darbo terminų žodynelis*. Vilniaus kolegija, pedagogikos fakultetas, pedagogikos psichologijos katedra.
2. Atvirųjų jaunimo centrų ir erdvių koncepcija, 2010 m. balandžio 7 d. įsakymu Nr. 2V - 38 - (1.4).
3. Aštuonios žmogaus gyvenimo krizės (2004 – 11 -13). *Kauno diena*. Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/zvaigzdes-ir-pramogos/astuonios-zmogaus-gyvenimo-krizes-597772> [žiūrėta 2016-08-13].
4. Beresnevičienė, D. (2003). *Jauno suaugusiojo psichologija*. Vilnius.
5. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V., (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla.
6. Byrne, T., Nixon, E., Mayock, P., Whyte, J., (2006). Free-time and Leisure Needs of Young People Living in Disadvantaged Communities. Combat Poverty Agency. Prieiga per internetą: http://www.combatpoverty.ie/publications/workingpapers/2006-02_WP_FreeTimeAndLeisureNeedsOfYoungPeopleInDisadvantagedCommunities.pdf [žiūrėta 2016-10-12]
7. Berzonsky, D., Nurmi, J. E., Kinney, A., Tammi, K., (1999). Identity processing style and cognitive attributional strategies: similarities and difference across different contexts. *European Journal of Personality*, vol.13.
8. Bodenmüller, M., Piepel, G., (2003). *Streetwork und Überlebenshilfen. Entwicklungsprozesse von Jugendlichen aus Strassenszenen*. Weinheim, Berlin, Basel: Beltz Votum.
9. Civinskas, R., Levickaitė, V., Tamutienė, I. (2006). *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Kaunas: Garnelis.
10. Collazo, J. S., Rogak, L.,(Vertė Tumėnaitė, R), (2014). *Popiežius Pranciškus savais žodžiais*. Vilnius: Alma littera.
11. Crowe, A. J. (2014), *Pražūtingas ryšys*. Kaunas: Ntak.
12. Čerkauskas, G., Vaišnoraitė, J., (2000). *Mano pirmasis dienoraštis* . Kaunas: Leidybos ir informacijos centras „Už gyvybę“. Prieiga per internetą: <http://www.ipi.lt/institutas/wp-content/uploads/2015/04/raidos-psichologijos-konspektas.pdf> [žiūrėta 2016-10-01]
13. Černius, V. J., (2006). *Žmogaus vystymosi kelias nuo vaikystės iki brandos*. Kaunas.

14. Daugėlaitė, I., (2014). *Jaunų suaugusiųjų vertybių ir profesijos pasirinkimo sąveika*. Magistro baigiamasis darbas, Kaunas: VDU. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2014~D_20140121_082431-78221/DS.005.0.01.ETD [žiūrėta 2016-10-05]
15. Erikson, E. H., (2004). *Vaikystė ir visuomenė*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
16. Gailius Ž., Malinauskas A., Petkauskas D., Ragauskas L., (2013). *Darbo su jaunimo grupėmis vadovas. Neformaliojo ugdymo praktika Lietuvoje*. Vilnius. Prieiga per internetą: www.3sektorius.lt/.../Darbosujaunimogrupemisvadovas2013_2013-08-20_12_00_47 [žiūrėta 2016-10-05]
17. Gillich, S. (2006). *Professionelles Handeln auf der Straße. Praxisbuch Streetwork und Mobile Jugendarbeit*.
18. Gudžinskienė, V. (2013). *Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
19. Jaunimo darbuotojų veiklos aprašas, 2013 m. Gegužės 14 d. Įsakymu Nr. A1-208
20. Kalpokienė, V., (2005). Paauglių raida ir psichikos sutrikimai ego psichologijos požiūriu. *Psichologija*. Nr. 31, psl. 75-85. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/view/4337/2889> [žiūrėta 2016-09-20]
21. *Žmogaus raidos stadijos pagal E. Eriksoną*. Kauno prieraišiosios tėvystės klubas. Prieiga per internetą: <https://sites.google.com/site/kaunoptklubas/mokslines-studijos/zmogaus-raidos-stadijos-pagal-e-eriksona> [žiūrėta 2016-09-05]
22. Kardelis, K., (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
23. Kerevičienė, J. (2014). *Pedagoginės psichologijos užrašai*. Kaunas: VU KHF. Prieiga per internetą: http://www.khf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/germanu/vukhf_Kereviciene_Pedagogines_psichologijos_uzrasai.pdf [žiūrėta 2016-10-15]
24. Kernis, M. H., Brown, A.C., Brody, G.H. (2000). Fragile Self-Esteem in Children and Its Association with perceived Patterns of Parent-Child Communication. *Journal of Personality*, 68 (2), 225-252.
25. Kočiūnas, R., (2010). *Intensyvus terapinis gyvenimas: žvilgsnis iš Birštono*. Prieiga per internetą: http://www.existentialtherapy.eu/lt/index.php?option=com_content&view=article&id=110:intensyvus-terapinis-gyvenimas-vilgsnis-i-birtono&catid=48:2009-08-27-12-08-43&Itemid=67 [žiūrėta 2016-09-15]

26. Kolakowski, L., (2015). Apie jaunystę. *Bernardinai.lt*. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/leszek-kolakowski-apie-jaunyste/72247> [žiūrėta 2016-09-10]
27. Kozlovas, A. A., Danilova, P. I., Firsovas, M. V., ir kt. (2007). *Socialinis darbas. Profesinės veiklos įvadas (tarptautinis projektas)*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
28. Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: UAB „Baltijos kopija”.
29. Kvieskienė, G. (2002). Socialinio pedagogo kompetencija. Iš: *Socialinis ugdymas V. Socialinio pedagogo ABC*. Vilnius: VPU Socialinės pedagogikos katedra.
30. Kvieskienė, G., (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: VPU Leidykla.
31. Laureckis, K., Laucytė, G., Došienė, E., Beliukevičiūtė, D. (2015). *Mokytis iš gatvės. Darbo su jaunimu gatvėje praktinis gidas*. Vilnius.
32. Laureckis, K., Petružytė, D., (2016). Jaunų žmonių, leidžiančių laiką gatvėje, savivoka. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. VU. Psl. 7-20. Prieiga per internetą: www.zurnalai.vu.lt/socialine-teorija-empirija-politika-ir-praktika/article/.../7633 [žiūrėta 2016-09-30]
33. Laužikas, J., (1993; 1994). *Rinktiniai raštai*. Kaunas.
34. Leliūgienė, I., (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
35. Leliūgienė, I., (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: „Technologija“. Prieiga per internetą: http://www.su.lt/bylos/fakultetai/socialines_geroves_ir_negales_studiju/SPPkat/socialin%20pedagogika.pdf [žiūrėta 2016-07-29]
36. Lietuvos respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas, 2003 m. gruodžio 4 d. Nr. IX-1871, Vilnius. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=267613&Condition2=> [žiūrėta 2015-12-02]
37. LISAUSKIENĖ, D., ALEKSINIENĖ, V., (2016). Socialinis darbuotojas kaip rekreacinės veiklos organizatorius, dirbantis su gatvėje laiką leidžiančiais jaunais žmonėmis. *Visuomenės sveikata*. LEU. Psl 83 – 91. Prieiga per internetą: <http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2016.priedas2/VS%20priedas%202016%20Nr%20ORIG%20Socialinis%20darbuotojas.pdf> [žiūrėta 2016-09-15]
38. Marčėnienė, S., (2009). Apie krizes – psichologines, ne ekonomines... . Prieiga per internetą: www.psyvirtual.lt/straipsniai/2009/psichologines_krizes.html [žiūrėta 2016-09-05]

39. Martišauskienė, E., Paauglių mokėjimo vertinti elgesį ypatumai. *Acta paedagogica Vilnensia*. Vilnius: VPU. Psl. 14-156. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/viewFile/9395/7235> [žiūrėta 2016-09-11]
40. Martišauskienė E., (2003), Vyresniųjų paauglių identiteto ypatumai. *Acta paedagogica Vilnensia*. Nr. 10. Vilnius. Psl. 105 – 113. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/viewFile/9585/7406> [žiūrėta 2016-07-11]
41. Martišauskienė E., (2001), Vyresniųjų paauglių požiūrio į dorines vertybės dinamiką. *Acta paedagogica Vilnensia*. Nr. 8. Vilnius. Psl. 85 – 90. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/viewFile/9515/7339> [žiūrėta 2016-09-11]
42. May, T. (1997). *Social research: issues methods and process*. Philadelphia
43. Miginis, N. (analizės rengėjas), (2015). Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. *Darbo su jaunimu įgyvendinimo Lietuvoje situacijos analizė*. Vilnius.
44. Oberloskamp, H., (2005). *Jugendhilfe in Litauen und Deutschland. Eine vergleichende Darstellung von Recht und Praxis in den beiden Laendern*. Köln: FH Köln.
45. Palanki aplinka vaikams ir jaunimui: iššūkiai ir galimybės. Galutinė tyrimo ataskaita. 2013 m. birželio 3 d. (2013 m. liepos 24 d. redakcija). Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/lt/tyrimai.html> [žiūrėta 2016-01-19].
46. Pastoralė 2, (1973). *Handreichung fuer den pastoralen Dienst. Die Lebensalter*. Mainz.
47. Petruolytė, A., (2003). *Jaunesniojo paauglio socialinė raida*. Vilnius: Presvika.
48. Petronienė, G.. *Apie paauglio vidinį pasaulį*. Prieiga per internetą: <http://www.psichologas.info/paaugliu-problemos/kodel-paaugliai-kankina-save-ir-kitus/> [žiūrėta 2016-07-29]
49. Polukordienė, O.K., (2003). *Psichologinės krizės ir jų įveikimai*. Prieiga per internetą: <http://krizesiveikimas.lt/uploads/knygos/KOP.%20Psichologines%20krizes%20ir%20ju%20iveikimas.pdf> [žiūrėta 2016-06-28]
50. Polukordienė, O. K. (2008). *Netekčių psichologija*. Vilnius, Panevėžio spaustuvė.
51. Ramanauskienė, R., Valantinas, A., Endriulaitienė, A., (2003). Paauglių savęs vertinimo bei santykių su bendraamžiais ir tėvais sąveikos ypatumai. *Ugdymo proceso linkmės*. Kaunas. Psl. 91 – 96. Prieiga per internetą: http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2004/71/Ramanauskiene_Valantinas_Endriulaitiene.pdf [žiūrėta 2016-09-12]

52. Raižienė, S., Pilkauskaitė Valickienė, R., Malinauskienė, O., (2009). Mokyklos aplinkos vaidmuo paaugliams įsitraukti į mokyklinę veiklą. *Socialinis darbas*, Nr. 8(1). Vilnius. Psl. 71 - 80. Prieiga per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/45b/8_raiziene_valickiene_malinauskiene.pdf [žiūrėta 2016-07-12]
53. Rimkus, V. (2010). *Socialinis palaikymas socialiniame darbe*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
54. Ruplėnienė, V., (2005). *Moksleivių laisvalaikio organizavimo sociopedagoginės prielaidos*. (Magistro diplominis darbas). VPU. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2005~D_20050607_133829-38608/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2016-08-26]
55. Samašonok, K., Žukauskienė, R., Gudonis, V., (2006). Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinių strategijų ir elgesio bei emocinių problemų ypatumai. *Socialinis darbas*. Nr. 5(2). Vilnius. Psl. 45 – 54. Prieiga per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/01f/6_samasonok_zukauskiene_gudonis.pdf [žiūrėta 2016 - 06 – 17].
56. Snieškienė, D., (2007). *Žmogaus teisės ir socialinis darbas. Mokymo priemonė socialinio darbo mokykloms ir socialinio darbo profesijai*. Kaunas: VDU.
57. Socialinių paslaugų katalogas, 2006 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. A1-93.
58. Sondaitė, J., Žukauskienė, R., (2004). *Paauglių socialinės strategijos ir emocinės elgesio problemos*. Prieiga per internetą: <http://www.journals.vu.lt/psichologija/article/view/4354/2903> [žiūrėta 2016-07-12]
59. Stark, R., Bamford, T., Mouravieff-Apostol, E., Jones, D. N., Willow, C. (2008). *Socialinis darbas ir vaiko teisės*. Kaunas, VDU.
60. Jauno žmogaus saviraiška. *Gid.lt*. Prieiga per internetą: <http://gid.lt/psichologija/jauno-zmogaus-saviraiska> [žiūrėta 2016-09-15]
61. Jaunimo padėtis: trūksta prieinamo užimtumo, vaikus aptarnauja taškai. Parengta pagal JRD jaunimo situacijos 2015 m apžvalgą. Prieiga per internetą: <http://www.beseselio.lt/naujienos/bendros/jaunimo-padetis-truksta-prieinamo-uzimtumo-vaikus-aptarnauja-taskai-69> [žiūrėta 2016-09-15]
62. Šakių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuras (2009 – 09 – 24). Paauglystėje kylantys sunkumai. *Šakių rajono laikraštis Draugas*. Prieiga per internetą: <http://www.drg.lt/sveikata/1558-paauglystje-kylantys-sunkumai> [žiūrėta 2016-08-10]

63. Švedaitė – Sakalauskė, B., Eidukevičiūtė, D. (2014). Socialinis darbas su jaunimu gatvėje – pirmoji patirtis Lietuvoje. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. Vilnius. Psl. 37 – 53. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/socialine-teorija-empirija-politika-ir-praktika/article/view/8371/6239> [žiūrėta 2015-11-11].
64. Taranas, L. N., Petrunekas, V. P., (1980). *Džiaugsmas ir pavojai*. Kaunas, Šviesa
65. Thieme, K., Zier, J. (2004). *NeueinsteigerInnen im Arbeitsfeld*. In: Gillich, Stefan: Profile von Streetwork und Mobiler Jugendarbeit. Antworten der Praxis auf neue Herausforderungen. 2. Aufl. Gelnhausen: Triga Verlag.
66. Trimakas, K. A. (1997). *Asmenybės raida gyvenime*. Kaunas. Tarpdiecezinės katechetikos komisijos leidykla
67. Vokietijos socialinio įstatymo VIII knygos 1 skyrius, internetinė prieiga: <http://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbviii/1.html>
68. Vokietijos socialinio įstatymo VIII knygos 11 skyrius, internetinė prieiga: <http://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbviii/11.html>
69. Vokietijos socialinio įstatymo VIII knygos 13 skyrius, internetinė prieiga: <http://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbviii/13.html>
70. Žydzūnaitė, V., Merkys, G., Jonušaitė, S. (2005). *Socialinio pedagogo profesinės adaptacijos kokybinė diagnostika*. Pedagogika.
71. Žukauskienė, R., (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.

Internetiniai įstaigų puslapiai

72. AJE Actio Catolica patria internetinis puslapis: <http://www.patria.lt/lt/centrai/atviras-jaunimo-centras-vartai/>
73. Duomenų bazė „Lituanistika“ <http://etalpykla.lituanistikadb.lt>
74. Jaunimo klubo „Gangway E.V.“ internetinis puslapis: <http://gangway.de/ueberuns/selbstdarstellung/>
75. Pal. J. Matulaičio socialinio centro internetinis puslapis <http://www.matulaiciosc.lt/jaunimas/sofke/>
76. VšĮ Šv. Jono vaikai internetinis puslapis <http://www.svjonovaikai.lt/lt/istorija>

Ramanauskas N., Socialinio darbuotojo pagalba jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje. Socialinio darbo magistro baigiamasis darbas, mokslinis vadovas prof. V. Gudžinskienė: Mykolo Romerio universitetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, Vilnius, 2016.

SANTRAUKA

Vakarų Europoje darbas gatvėje atsirado XX a. antroje pusėje – po Antrojo pasaulinio karo, o tuo tarpu Rytų ir Vidurio Europoje – tik po komunizmo žlugimo. Šiuo metu Europoje egzistuoja skirtingos darbo gatvėje koncepcijos, kurios daugiausiai skiriasi savo tikslais. Lietuvoje, darbo su gatvės jaunimu pradžia siekia 1996 m.. Tuomet Vilniaus Šv. Jono bendruomenės vienuoliai ėmėsi pagalbos vaikams, gyvenantiems Lietuvos sostinės gatvėse. Didžioji dalis skurstančių šeimų vaikų patiria socialinę atskirtį, psichologinį diskomfortą, praleidžia pamokas, meta mokyklą (Kvieskienė, 2005). Tai ir gali būti priežastys, kodėl jaunimas renkasi gatvę, čia viskas nemokamai, gatvėje visi tampa lygūs, gatvėje jie nepatiria socialinės atskirties.

Darbo tikslas: Teoriškai ir empiriškai pagrįsti socialinių darbuotojų teikiamą pagalbą jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje.

Tiriamieji: Socialiniai darbuotojai, dirbantys gatvėje su jaunais žmonėmis leidžiančiais laiką gatvėje, kurie turi ne mažesnę, kaip 1 metų darbo stažą darbe su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje.

Metodai: Tyrimo metu buvo naudojami teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai. Naudojant teorinius tyrimo metodus buvo atlikta socialinės, teisinės, pedagoginės, psichologinės, sociologinės, mokslinės ir metodinės literatūros bei teisės aktų, atliktų tyrimų analizė, jų sintezė, vertinimas, interpretavimas ir lyginimas. Empiriniui tyrimui atlikti naudojamas kokybinis tyrimas, duomenys buvo renkami pusiau struktūruotu interviu.

Tyrimo rezultatai: Darbas su gatvės jaunuoliais vyksta gatvėje. Gatvės darbuotojai patys eina pas jaunuolius, juos sutikdami autobusų stotelėse, stadionuose, kartais uždaroje erdvėje, tokiose, kaip atviroje jaunimo erdvėje arba biure, kino teatre, pramogoms skirtose patalpose ir prekybos centruose. Jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, dažnai neturi (teigiamo) pavyzdžio šeimoje, šeimos dažnai yra disfunkcinės, tėvams trūksta socialinių įgūdžių, ir dėl to, jaunuoliai eina į gatvę, ir ten leidžia laiką. Jauni žmonės leidžiantys laiką gatvėje, tai jaunuoliai kurie nepaklūsta visuomenės normoms, nepaklūsta taisyklėms, nenori priklausyti formaliom įstaigom,

nerandantys savęs, tačiau gerai besijaučiantys gatvėje su savo draugais, su „chebra“ kuriai gali priklausyti. Gatvės darbuotojų teikiama pagalba jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje, susideda iš socialinės ir emocinės pagalbos, kuri įgyvendinama pasitelkiant valstybines ir nevyriausybinės organizacijas. Išskirti keturi socialinio darbuotojo vaidmenys – tarpininkas, konsultantas, palydėtojas (palaikytojas) ir pagalbos teikėjas. Tačiau atlikus tyrimą nustatyta, kad Lietuvoje nėra teisės akto reglamentuojančio socialinį darbą su jaunuoliais leidžiančiais laiką gatvėje. Didžiausi trukdžiai dirbant su jaunuoliais gatvėje: įstaigų supratimo apie socialinį darbą stoka, atsakomybės perkėlimas gatvės darbuotojams ir trukdžiai susiję su tarpsektorinio bendradarbiavimo stoka ir veiklos nereglamentavimas įstatymu. Teigtina, kad sukūrus teisinę bazę, įteisinus gatvės darbuotojo pareigybę, ir užtikrinant nepertraukiamą veiklos finansavimą, suteiktų socialiniams darbuotojams, dirbantiems su jaunais žmonėmis laiką leidžiančiais gatvėje, saugumą, užtikrintumą, žinomumą ir veiklos tęstinumo garantiją.

Raktiniai žodžiai: gatvė, jaunuoliai leidžiantys laiką gatvėje, socialinis darbuotojas, darbas su jaunimu.

Ramanauskas N., Sozialarbeiterische Unterstützung von jungen Menschen, welche ihre Zeit auf der Straße verbringen. Master Abschlussarbeit im Fachbereich Soziale Arbeit, Betreuende Dozentin Prof. V. Gudžinskienė: Mykolo Romerio Universität, Institut für Erziehungswissenschaften und Soziale Arbeit, Vilnius, 2016.

ZUSAMMENFASSUNG

Straßensozialarbeiter Tätigkeit gibt es in Westeuropa bereits seit der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts, nach dem zweiten Weltkrieg, allerdings in Ost- und Mittel Europa erst seit dem Zerfall des Kommunismus. In gegenwärtigen Zeiten existieren unterschiedliche Straßensozialarbeit Handlungskonzepte in Europa, die sich meistens in ihren Zielen voneinander unterscheiden. Die Anfänge der Straßensozialarbeit mit jungen Menschen in Litauen reichen bis in das Jahr 1996. In der Zeit haben Ordensbrüder Hl. Johannes (in Vilnius) angefangen sich um Straßenkinder in Vilnius, Hauptstadt Litauens, zu sorgen. Ein Großteil der Kinder aus finanziell und sozial benachteiligten Familien erleben in ihrem Alltag soziale Ausgrenzung, psychische Belastung, sie verweigern die Schule bzw. die Schule wird abgebrochen (Kvieskienė, 2005). Vielleicht genau deswegen, diese sind die Gründe, warum Jugendliche sich für das Straßenleben entscheiden: Auf der Straße ist alles kostenfrei, hier sind alle gleichberechtigt, hier wird die soziale Ausgrenzung nicht erlebt.

Ziel der Arbeit: Die Unterstützungshilfen der Sozialarbeiter für junge Menschen, welche ihre Zeit auf der Straße verbringen theoretisch und empirisch zu begründen.

Forschungsgegenstand: Sozialarbeiter, welche als Straßensozialarbeiter für junge Menschen, welche ihre Zeit auf der Straße verbringen, tätig sind und verfügen über nicht weniger als einjährige Arbeitserfahrungen bei der Arbeit mit Jugendlichen, welche ihre Zeit auf der Straße verbringen.

Methoden: Der Forschungsprozess wurde anhand der theoretischen und empirischen Forschungsmethoden durchgeführt. Die theoretischen Forschungsmethoden beinhalteten die Analyse, Synthese, Bewertung, Interpretation und den Vergleich der Untersuchungsergebnisse von Sozial-, Recht-, Pädagogik-, Psychologie-, Soziologie- wissenschaftlichen und methodischen Literatur, außerdem Gesetzgebungen. Der empirische Teil wurde anhand der qualitativen Forschung durchgeführt, wobei die Daten in der Anlehnung dem teilstrukturierten Interview erhoben wurden.

Forschungsergebnisse: Die Arbeit mit Straßenjugendlichen findet auf der Straße statt. Die StraßensozialarbeiterInnen suchen junge Menschen an ihren Szenetreffpunkten auf, dort wo sie sich aufhalten. Diese sind Bushaltestellen, Sportstadions, die geschlossenen Räumlichkeiten wie Trefforten für die offene Jugendarbeit bzw. für die Unterhaltung- und Freizeit oder Büros, Kinos, Einkaufspassagen. Jugendliche, welche ihre Zeit auf der Straße verbringen haben meistens keine (positiven) Vorbilder in ihren Familien. Diese Familien sind meistens dysfunktional, vielen Eltern fehlt häufig die Sozialkompetenz, infolgedessen verbringen die Jugendliche den Großteil ihrer Zeit auf der Straße. Junge Menschen, welche ihre Zeit auf der Straße verbringen zeichnen sich durch einen Widerstand gegen die gesellschaftliche Ordnung bzw. gesellschaftlichen Normen, durch angestrebte Unabhängigkeit von formellen Einrichtungen aus, sie sind vergeblich auf der Suche nach sich selbst, jedoch fühlen sie sich mit ihren Freunden in ihrer Clique, der sie sich zugehörig fühlen, auf der Straße wohl. Die StraßensozialarbeiterInnen Unterstützung für junge Menschen, welche ihre Zeit auf der Straße verbringen, besteht aus soziale- und emotionale Beihilfe, welche durch eine Zusammenarbeit von öffentlichen und nicht öffentlichen Einrichtungen gewährleistet wird. Es werden vier Funktionen des Sozialarbeiter_innen hervorgehoben – als Vermittler_innen (von Hilfen), Berater_innen, Begleiter_innen und Unterstützer_innen. Vorliegende Forschungsergebnisse führen zur Erkenntnis, dass in Litauen keine regelnden rechtlichen Grundlagen für Straßensozialarbeit gibt. Es sind folgende Hindernisse bei der Arbeit mit Straßenjugendlichen zu beobachten: Fehlende Fachkenntnisse über soziale Arbeit bei den öffentlichen Einrichtungen, den Straßensozialarbeitern allein wird die Verantwortung übertragen, Hindernisse bei den Schnittstellenaufgaben, dabei fehlt es an Zusammenarbeit, außerdem sind die Arbeitsfelder und Inhalten des Straßensozialarbeiters rechtlich nicht geregelt. Es lässt sich vermuten, wenn es rechtliche Grundlagen für die Straßensozialarbeit geben würde, wobei die Straßensozialarbeit als ein eigenständiger Arbeitsansatz der Sozialarbeit anerkannt würde, außerdem, wenn die finanzielle Mitteln für die Tätigkeit dauernd gesichert sein würden, dann könnte den Sozialarbeitern, welche mit Straßenjugendlichen arbeiten, die Sicherheit, Zuversicht und kontinuierliche Fortsetzung der Tätigkeit sichergestellt werden.

Schlagwörter: Straße, Straßenjugendliche, Soziale Arbeiter, Arbeit mit Jugendlichen.

PRIEDAI

Tyrimo: socialinių darbuotojų, teikiančių pagalbą jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje, patirtys, interviu klausimai.

<i>Interviu dalis</i>	<i>Interviu klausimas</i>
Duomenys apie informantą	Koks Jūsų, kaip socialinio darbuotojo dirbančio su gatvės jaunimu, darbo stažas? Kur vyksta susitikimai su jaunuoliais?
Jauno žmogaus laiką leidžiančio gatvėje „portretas“	Kaip užmezgamas pirmas kontaktas? Kaip apibūdintumėte jaunuolius, leidžiančius laiką gatvėje? Kaip jaunuoliai reaguoja į Jus kaip socialinius darbuotojus? Kaip reaguoja, kai jūs prisistatote ir pasiūlote pagalbą Kaip Jums sekasi išlaikyti ryšį su jaunuoliais? Kas padeda/trukdo Kaip jaunuoliams yra užtikrinamas konfidencialumas (kad nepranešit mokyklai ar VTAS ar kitai įstaigai), kaip jie reaguoja? Kaip nustatote jaunuolių poreikius, kokios jiems pagalbos reikia?
Socialinio darbuotojo pagalba jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje	Jūsų, kaip socialinio darbuotojo, dirbančio su gatvės jaunimu nuomone kokios pagalbos dažniausiai reikia šiems jaunuoliams? Kokios pagalbos dažniausia prašo/reikia jaunuoliams? Jūsų, kaip socialinio darbuotojo, dirbančio su gatvės jaunimu nuomone, kokia pagalba jiems nėra būtina? Kaip jaunuoliai reaguoja (priima) Jūsų siūlomą pagalbą, kai jie jos prieš tai patys prašė? Ir kaip reaguoja, kai pagalbą Jūs pasiūlėte savo iniciatyva (<i>man atrodo, tau reiktų...</i>)? Kaip pavyksta įgyvendinti pagalbos prašymus? Kokie (pagalbos) prašymai buvo įsimintiniausi? Kaip sekėsi juos įgyvendinti? Kaip vyksta bendradarbiavimas sprendžiant problemas, ar pagalbos prašymus (jei toks būna) su kitomis institucijomis? Su kokiais trukdžiais susiduriate nustatant jaunuolių poreikius? Kur Jūs gaunate informaciją kokią pagalbą galite teikti jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje?

	Kokiais teisės aktais Jūs vadovaujatės? Kokių ypatingų (specifinių) žinių turi turėti darbuotojas dirbantis su gatvės jaunimu? Kur semiatės patirties dirbdami socialinį darbą su gatvės jaunimu?
Socialinių darbuotojų nuomonė apie socialinės pagalbos teikimo tobulinimą/perspektyvas	Kokia Jūsų nuomone socialinė pagalba Jūsų šalyje yra sunkiai pasiekama jaunuoliams leidžiantiems laiką gatvėje? Ko reikia, kad ji būtų pasiekama? Kaip reiktų gerinti (jei reiktų) paslaugų teikimą jauniems žmonėms leidžiantiems laiką gatvėje? Kokio teisės akto reiktų? Rekomendacijų? ... Kas galėtų padėti (įtakoti), socialinis darbas su gatvės jaunuoliais būtų veiksmingesnis?